РЕСПУБЛИКАДИН ЖЕМИЯТДИННИ СИЯСАТДИН ГАЗЕТ

Лезги Газет

Жуван Ватан, ватанэгълияр, дидед чIал хуьх!

1920 – йисалай акъатзава | N 34 (10835) хемис 23 – август, 2018 – йис | WWW.LEZGIGAZET.RU | Къимет "Дагпечатдин" киоскрай - 16 манат

Жумартвилелди

РФ-дин Федеральный Собранидин Федерациядин Советдин сенатор, машгьур карчи Сулейман Керимован патай 17-августдиз Къалажух ва Миграгъ хуьрерин вири хизанриз гъуьр, шекер, дуьгуь, чай, семечкайрин гъери, макаронар пайна, Къаракуьредин гьар са хизандиз 30 агъзур манат пул гана.

Хайи хуьруьз хтай чIавуз Сулейман Керимов вичин такьатрихъ эцигнавай мискIиндиз, Шалбуз дагъда авай Эренлар пIирел фена.

Мусурманрин Къурбанд суварин вилик лезги халкьдин кьегьал хци Меккадани садакьаяр пайна.

20-августдиз пак шегьерда "Сулейман Керимован садакьа" кхьенвай еке машиндай гьаждал атанвайбуруз хъвадай ва недай затIар гузвай.

Къейд ийин, Сулейман Керимова мергьяматлувилин крар мукьвал-мукьвал кьилиз акъудзава. РикIел хкин, адан такьатрихъ са шумуд йисуз дагъустанвияр гьаждал фенай.

Дагъустандин электросетрин комплекс 5 йисан къене михьиз гуьнгуьна хутада

Сифте кам къачунва

Дагъустанда "Россетар" компанияди тешкилнавай ученияр куьтягь хьана. Идан гьакъиндай "Лезги газетдиз" РД-дин Кьилин ва Гьукуматдин Администрациядин пресс-къуллугъди хабар гана.

Россиядин энергетикада виридалайни чIехибур хьайи и ученияр акьалтIарунин мярекатда алатай гьяд юкъуз саки 1,5 агъзур касди, гьа гьисабдай Кеферпатан Кавказдин Федеральный округда РФ-дин Президентдин патай тамам ихтиярар ганвай Векил Александр Матовникова, Кеферпатан Кавказдин крарин рекьяй РФ-дин министр Сергей Чеботарева, Дагъустандин Кьилин везифаяр вахтуналди тамамарзавай Владимир Васильева ва "Россети" ПАО-дин кьил Павел Ливинскийди иштиракна.

П.Ливинскийди къейд авурвал, Дагъустанда сифте яз федеральный дережадаваз электросетрин къурулушар санал гуьнгуьна хутадай чIавуз къуватар ва такьатар желб авунин къайдаяр ахтармишна. Адан гафаралди, и кIвалахдин нетижаяр гуьзлемишзавайбурулай хейлин винизбур хьана.

"Квез маса филиалрай тир юлдашрихъ галаз гьакъикъатда санал кIвалах кьиле тухудай алава мумкинвилер хьана, куьне сада-сад жуван тежрибадихъ галаз танишарна, сада-садавай чирвилер къачуна, и кардикай гележегдин кIвалахда менфят хкатда. Кьилинди лагьайтIа, куьне ученийрин план артухни алаз ацIурна. Гьа идалди Дагъустандин са миллиондилай виниз агьалияр электроэнергиядалди таъминарунин ери ва умудлувал хкаж хьун къазанмишна. Им Дагъустанда электросетрин алай аямдин комплекс арадал гъунин карда анжах сифте кам къачун я", - лагьана П.Ливинскийди, ученияр акьалтIаруниз талукь мярекатдал.

"Россети" ПАО-дин делилралди, энергетикри ученияр кьиле тухвай са вацран муддатда чкадин филиалдин инвестиционный программадин цIуд йисан кIвалах тамамарна. 20-июлдилай инихъ Махачкъалада, Буйнакскда, Каспийскда, абурун патарив гвай районра, гьакIни Къарабудахкент, Сергокъала районра электропередачайрин линийрин 8 агъзур даях дегишарна, 623 километрдин мензилдиз электропередачайрин линияр чIугуна, трансформаторрин саки 400 подстанция ремонтна, электроэнергиядин гьисаб кьадай махсус саки 21,3 агъзур прибор эцигна. Тухвай кIвалахрин нетижада электросетра аварияр хьунин ва тадаракар куьгьне хьунин дережа 10 процентдин агъузарунин гьисабдай электроэнергиядалди таъминарунин умудлувал хейлин хкажна.

Кеферпатан Кавказдин федеральный округда РФ-дин Президентдин патай тамам ихтиярар ганвай Векил Александр Матовникова электросетрин холдингди са куьруь девирда тухвай кIвалахдиз виниз тир къимет гана. Ада къейд авурвал, ученияр кьиле тухунин нетижада гьелелиг вири месэлаяр гьялиз хьанвач, амма электропередачайрин линийра аварияр хьунин дережа агъузарунин, муьштерияр электроэнергиядалди таъминарунин ери хкажунин месэлаяр гьялунин рекьер тайинарнава. Инсанрин уьмуьрдин ери хъсанарунин мураддалди регионда кьиле тухванвай тешпигь авачир хьтин кIвалахдай ада "Россети" компаниядин ва гьакIни Дагъустан Республикадин руководстводиз ва хушвилелди кьабулунай, гьавурда гьатунай, энергетикриз вири жуьрейрин куьмекар гунай жергедин дагъустанвийриз сагърай лагьана.

"Зун инанмиш тирвал, кьилиз акъуднавай крарикай халкьдиз, республикадиз, вири уьлкведиз менфят хкатда", - алава хъувуна Кеферпатан Кавказдин крарин рекьяй РФ-дин министр С.Чеботарева. Ада гьакIни энергетикриз ученияр агалкьунралди акьалтIарун мубаракна ва а ученияр кьиле тухунай "Россетрин", региондин ва округдин руководстводиз сагърай лагьана.

Кьиле тухвай кIвалахрихъ Дагъустан патал гьихьтин метлеб аватIа, гьадакай Владимир Васильевани лагьана: "Дагъустандин парламентдин вилик за республикадиз зун ваъ, Россия вич атанвайдакай лагьайдалай инихъ са йис алатнава. Дагъустандиз уьлкведин 78 региондай пешекарар атана. И кардай куьн сагърай. Четин макъамда инсанар, чпин крар ва хизанарни туна, чаз куьмек гуз иниз атана. Гьа идалди Россия зурбани я, магьлуб тежердини".

Региондин Кьилин гафаралди, алатнавай вацра, са патахъай, лап гзаф крар авунва - яргъал йисара республикадин энергомайишатда ихьтин кIвалах тухванвачир, муькуь патахъай лагьайтIа, вири Дагъустанди электроэнергиядалди таъминарун нормативрихъ галаз кьазвайди гьисс ийиз жедай дережадин кIвалах гьелелиг тухуз хьанвач. "Амма кьилиз акъудиз алакьнавай кIвалахрини са жерге районра сетра къайдасузвилер ва аварияр арадал атун тIимиларун заминламишда.

▸ 2

Нумрадай кIела:

ОБЩЕСТВО

Дуствилин муькъвер…

Ада Дагъустандин халкьариз садвал, дуствал кIанзавайдакай, вири месэлаяр гъил-гъиле вугана гьялун лазим тирдакай, Сулейман-Стальский ва Ботлих районриз дуствилин муькъвер эцигиз кIанзавайдакай лагьайла, жемятри гурлу капар яна.

▸ 3

ТАРИХ

Экзамен

Жегьил Шура гьукумат бинелу авун патал сифтени-сифте майдандиз экъечIайбурукай сад Н.Самурский туширни бес! Сад лагьайди яз чи гъвечIи ватанда тарихдин илимрин кандидатвилин дережа къазанмишайдини гьам я...

▸ 4

ОБЩЕСТВО

БалкIанар - цIийибур. Чархар?..

Дагъустанда агъзур йисара виликди фейи лежбервални багъманчивал, хипехъанвални малдарвал, уьзуьмчивални чехирчивал гьиниз фена? Са 40-50 йис идалай вилик... Кьиблепатан Дагъустанда чехирринни консервиярдай гъвечIи ва чIехи цехар авачир са майишатни аквадачир эхир.

▸ 5

ИРС

"Манияр туш, дердияр я…"

...Хайи дидедал кьил чIугвадай вахт авачир, хайи чилин месэлайриз фикир гудай рикI авачир, алемдин, планетадин месэлаяр гьялзава лугьузвай са бязи явакьан алимриз завай ватанпересар лугьуз жедач.

▸ 6

ЭКОНОМИКА

Авадан хьун мурад яз…

Лезгистандин консервиярдай заводар барбатI хьанвайвиликай, чи халкьдин гзаф векилар, чкадал кIвалах авачиз, кIвалеркъар гадарна, кьил хуьз патал физвайвиликай, гьавиляй хуьрер чкIизвайвиликай, мектебра классар, аялар авачиз, ичIи жезвайвиликай рахазвай.

▸ 8

САГЪЛАМВАЛ

РикI гуьзгуь я, ам хаз тахьуй!..

ЧIехи пай азарар агьалийрин яшайишдилай, абуру кечирмишзавай уьмуьрдилай аслу я. И жигьетдай Россия хъсан чкадал алай уьлквейрикай туш. РикIин азарар гьикI арадал къведач кьван, гьар юкъуз ван къвезвай хабарар рикIиз таъсирдай чIурубур хьайила?!

▸ 9

МЕДЕНИЯТ

Авазрин булах

1985-йисуз композитордин регьбервилик квай оркестрди мергьяматлувилин са шумуд концерт гана, къазанмишай пулдин такьатар Дагъустандин музыкадин обществодин фондуниз вахкана.

▸ 10

Сифте кам къачунва

1 ◂

Имни важиблу кар я. Дагъустандиз куьмек гун патал миллиардни 300 миллион манатдин такьатар харжнава. И кIвалах давамардайдакай ван хьун хуш жедай кар я. 5 йисан программа ава, ам кьилиз акъудуни Дагъустанда асант тушир, гьа гьисабдай дагълух шартIара электроэнергиядалди лазим тирвал дурумлудаказ ва ери аваз таъминардай мумкинвал гуда", - малумарна Владимир Васильева.

Регионди руководителди къейд авурвал, кьиле фейи ученияр маса себебар авазни къиметлубур яз гьисабиз жеда. "Мадни вуч лап къиметлу я лагьайтIа, инсанрихъ галаз алагъсалагъда гьатайла заз малум хьайивал, "Россети" ПАО-дин пешекарринни дагъустанвийрин арада лап аламатдин алакъаяр тайин хьана. Гзафбуру чпихъ галаз хуш рафтарвилер хьайидакай, чеб мугьманпересвилелди кьабулайдакай суьгьбетзава. Чав дурумлудаказ экв агакьарунилай гъейри, куьне, играми мугьманар, Россиядин жуьреба-жуьре пипIериз квехъ галаз санал Дагъустандин гуьзел халкьдикай - дуствилин алакъаяр хуьз ва бажарагъдалди, руьгьдин ерийралди лап девлетлу тир халкьдикай лап хуш майилвилер хутахда", - лагьана Владимир Васильева. Ада мугьманрив къайгъударвилелди эгечIунай ва абуруз кIвалахдин къулай шартIар яратмишунай муниципалитетриз, руководителриз, къанун-къайда хуьдай органриз, хуьрерин жемятриз, вири дагъустанвийриз сагърай лагьана.

Республикадин маса районрин сетрани абур технический жигьетдай авай гьал тайинарун къарардиз къачунва. Технический ахтармишунар 20-сентябрдалди давам жеда. Адалай гуьгъуьниз регионди электросетрин майишат цIийи хъувунин барадай гележегдин кIвалахрин план туькIуьрда. Технический ахтармишунар кьиле тухун патал Дагъустанда Россиядин жуьреба-жуьре регионрай атанвай саки 500 электроэнергетик амукьда.

"Чна 20-сентябрдалди 38 рай ондин электросетрихъ гелкъвезвай мулкара Дагъустандин электросетрин вири комплексдин технический аудит кьиле тухуда. Чун электросетрин къурулушар Вирироссиядин стандартдин дережадив агакьариз чалишмиш жеда. Са шумуд йисан муддатда чна электросетрин вири комплекс галай-галайвал гуьнгуьна хутада. Гъиле-гъилди вири кIвалахар кьилиз акъудиз жедайди туш, амма 5 йисан муддатда чна и кардал тIем гъида", - лагьана П.Ливинскийди.

Ученийрин нетижаяр кьуналди, регионди регьбер Владимир Васильева РД-дин электросетрин комплекс вилик тухуник еке пай кутунай ва муьштерияр элеткроэнергиядалди дурумлудаказ таъминарунай "Россети" ПАО-дин коллективдиз ва кьилин инженер Дмитрий Гвоздеваз, гьакIни хейлин энергетикриз РД-дин государстводин наградаяр гана.

Пуд кас теклифна

Алай йисан 9-сентябрдиз Россиядин Федерацияда сад тир сечкийрин югъ кьиле фида. И юкъуз Дагъустан Республикадин Халкьдин Собранидин депутатри РД-дин Кьилин къуллугъдални кас хкяда.

Россиядин Федерациядин Президент Владимир Путина РД-дин Кьилин къуллугъдал хкягъун патал Халкьдин Собранидиз пуд кас теклифнава. Ингье абур:

РД-дин Кьилин къуллугъ вахтуналди тамамарзавай Владимир Васильев, КПРФ-дин Дагъустандин отделенидин председатель Магьмуд Магьмудов ва "Гьахълу Россия" партиядин региональный отделенидин председатель Камил Давдиев.

Дагъларин уьлкведиз ни регьбервал гудатIа, 9-сентябрдиз малум жеда.

Тахсир хиве кьунач

Агьмед МАГЬМУДОВ

Дагъустанда къанунсузвилериз рехъ гайи дуьшуьшар, лутувилел машгъул хьайибур, бюджетдин пулар чуьнуьхайбур винел акъудунин кIвалахар давам жезва. Алатай гьафтедин эхирра (17-августдиз) Махачкъаладин аэропортуна РД-дин ФОМС-дин (фонд обязательного медицинского страхования) кьил Мегьамед Сулейманов кьуна.

Гуьгъуьнлай малум хьайивал, адаз талукь яз кьве статьядай уголовный дело къарагъарнава: къуллугъдикай менфят къачуна, тахсиркаррин десте арадал гъунай ва лутувал авунай.

РФ-дин Силисдин комитетдин делилралди, М.Сулейманов кьиле авай тахсиркаррин дестеди бюджетдинбур тир 210 миллион манат пул чуьнуьхнава.

19-августдиз республикадин меркездин Советский рай ондин судди кьабулай къарардин бинедаллаз Мегьамед Сулейманов кьве вацралди дустагънава. Къейд ийин хьи, РД-дин ФОМС-дин кьили вичин тахсиркарвал хиве кьунач, месэладай кьил акъуддайвал вич къанун-къайда хуьдай органар патал ачух тирди малумарна.

М.Сулеймановалай къарагъарнавай уголовный дело ахтармишун РД-дин прокуратуради хсуси гуьзчивилик кутунва.

Сагъламвилиз талукь месэлаяр веревирдна

17-августдиз Кьурагь рай ондин администрацияда РД-дин здравоохраненидин министерстводин коллегиядин заседание кьиле фена. Идакай "Лезги газетдиз" муниципатилетдин администрациядин пресс-къуллугъди хабар гана.

Заседанидин кIвалах башламишдалди РД-дин здравоохраненидин министр Жамалудин Гьажиибрагьимов коллегиядин членрихъ галаз чIехи хуьрерин ФАП-риз, рай ондин ва участковый больницайриз тамашна, къатканвай азарлуйрихъ ва медперсоналдихъ галаз суьгьбетарна.

Коллегиядин заседанида иштиракайбурун арада, адан членрилай гъейри, Кьурагь рай ондин медицинадин идарайрин къуллугъчияр, гьакIни Кьиблепатан территориальный округдик акатзавай районрин центральный больницайрин кьилин духтурар, Дагъустандин здравоохраненидин къурулушдин подразделенийрин ва организацийрин кьилер авай. Коллегиядин заседанидин кIвалахда РД-дин здравоохраненидин министр Жамалудин Гьажиибрагьимова ва Кьурагь рай ондин кьил Замир Азизова иштиракна. Мярекат Жамалудин Гьажиибрагьимова кьиле тухвана.

"Районда эхиримжи пуд йисни ругуд вацран вахтунда здравоохраненидин ва санитарный гьаларин гьакъиндай" доклад Кьурагь рай ондин ЦРБ-дин кьилин духтур Азим Азимова авуна. Докладдай малум хьайивал, Кьурагь районда 14 759 кас яшамиш жезва. Гьахъ-гьисабдин вахтунда агьалийрин юкьван яшар 69 йисалай 69,7 йисалди артух хьанва. Аялар кьиникьин кьадар агъуз аватнава. Духтуррин юкьван мажибди вацра 47 агъзур манат тешкилзава. Районда 15 пешекарвиляй кадрияр бес жезвач. Азим Азимова рай ондин медицинадин идарайрин материально-технический базадин зайифвиликайни, пулдин такьатрихъ галаз алакъалу четинвилерикайни лагьана.

Гуьгъуьнлай ам рай ондин агьалийрин сагъламвал хъсанарун патал медицинадин идарайрин вилик акъвазнавай месэлайрал акъвазна. Докладдин вахтунда заседанидин членар экрандилай районда здравоохраненидин муниципалитетда яшайишдинни экономикадин гьалар къалурзавай слайдрихъ галаз таниш хьана.

"Духтурри ва медицинадин амай персоналди чпин тIем акакьзавай вири кIвалах кьилиз акъудзавач. ЦРБ-дин кьилин духтурар агьалийрин къуллугъда акъвазнавай кьилин тешкилатчиярни хьана кIанзава»,-къейдна вичин рахунра Жамалудин Алиевича. Ам РД-дин Кьиблепатан территориальный округдик акатзавай амай районрин ЦРБ-рин кIвалахда авай кимивилерални, гьакI электронный здравоохраненидал элячIунин месэлайрални акъвазна.

Коллегиядин заседанидал Роспотребнадзордин Дербент шегьердин территориальный отделенидин начальник Низами Адигуьзелов, Кьурагь рай ондин медицинадин идарайрин куратор Атай Мурзаев, РД-дин здравоохраненидин кьилин акушер-гинеколог Раисат Шагьсинова, кьилин терапевт Абдула Мегьамедов, кьилин кардиолог Мегьамед Идрисов, республикадин онкодиспансердин онколог Александр Терещенко, республикадин центральный инфекционный больницадин (ЦИБ) кьилин духтур Равзанат Мурзаева ва масабурни рахана.

Министрди ва коллегиядин членри гележегда рай ондин агьалийриз ийизвай медицинадин къуллугъар хъсанарунин месэлайриз талукь яз залда ацукьнавайбурулай атай гзаф суалриз жавабар гана.

Эхирдай Жамалудин Гьажиибрагьимова Кьурагь рай ондин кьил Замир Азизоваз куьмекдин гъил яргъи авунай ва рай ондин медицинадин идарайрин кIвалахдиз гьар йикъан фикир гунай сагъ-рай лагьана.

Замир Азизова здравоохраненидин министрдин ва коллегиядин членрин тIварцIихъ чими келимаяр лагьана.

"Рай ондин кьилин везифаяр 8 йисан вахтунда тамамарзавай зун рай онэгьлийриз медицинадин рекьяй ийизвай къуллугъриз талукь месэлаяр галай-галайвал веревирд авунин шагьид сад лагьай сеферда хьана. Рай ондин вири агьалийрини, руководствадини квез и кардай сагъ-рай лугьузва", - алава хъувуна Замир Азизова.

Суддиз рекье тунва

Чи мухбир

РФ-дин Силисдин комитетдин СКФО-да авай Силисдин кьилин управленидин къуллугъчийри Махачкъала шегьердин виликан мэр Муса Мусаеваз талукь дело суддиз рекье тунва. РикIел хкин, Дагустандин меркездин виликан регьбердик къуллугъдин рекьяй векилвилерин сергьятдик акат тийизвай, залан нетижайрал гъайи гьерекатар авунай тахсир кутунва.

Силисдин делилралди, ада, чилин вад участок къанунсуздаказ маса ксарин хсусиятдиз вугуналди, шегьердин бюджетдиз 48 миллион манатдин зиян ганва.

А.Д. Даниялов - Дагъустандин государстводин ва жемиятдин машгъур деятель

Яргъал вахтунда...

Абдулатип ГЬАЖИЕВ,
ВЛКСМ-дин Дагъустандин обкомдин виликан сад лагьай секретарь

Дагъларин уьлкведа советрин гьукум тешкилайдалай гуьгъуьниз адаз бажарагълу кар алакьдай хейлин ксари регьбервал гана. Абурукай сад яргъал вахтунда республикадин кьиле хьайи Абдурагьман ДАНИЯЛОВ я.

А.Даниялов 1908-йисан 22-августдиз Гуниб райондин Ругуджа хуьре лежбердин хизанда дидедиз хьана. Гададин 9 йисни тахьанмаз, дах рагьметдиз фена. Талукьри диде маса касдиз гъуьлуьз хгана. Даниялан аялар чIехи бубадин ва бадедин хиве гьатна. Са акьван вахт алатнач, абурни рагьметдиз фена. Аялрин етимвилин, гишинвилин йикъар башламиш хьана. Бегьем недай затI гьат тийиз, аялрал аламайди са хам тир. И гьал акур хуьруьнвийри етимар Чох хуьре авай детдомдиз вугана.

"Детдомдиз вугуни чун кьиникьикай къутармишна. Ана чал партал алукIна, йикъа пуд сеферда тIуьн гана, ана сифте яз чна якIун хуьрек, къуьлуьн фу тIуьна. Чаз чай, запун, дасмал вуч ятIа чир хьана..." - хейлин вахтар алатайла, вич детдомда хьайи вахтарикай рикIел хканай А.Даниялова.

1922-йисуз Чохдин детдом Гунибдиз акъудна. Ина военный часть авай. Адан политкомиссар Никитинахъ ва маса аскеррихъ галаз таниш хьайи Абдурагьмана вичиз урус чIални чирна. Са йисалай ам Буйнакскдин дагъвийрин интернатдиз ракъурна ва ина ам педагогвилин техникумдик экечIна.

Тешкиллувилин алакьунар авай гада техникумдин исполнительный бюродин председателвиле тайинарна. Техникум куьтягьай ва алакьунар авай комсомолдин член ВЛКСМ-дин Дагъустандин обкомди Гуниб округдин комсомолдин комитетдин сад лагьай секретарвиле кIвалахиз рекье туна. Ина вичел тапшурмишай везифаяр гьакъисагъвилелди кьилиз акъудай Даниялов ВЛКСМ-дин Дагобкомдин отделдин заведующийвиле тайинарна.

1930-йисуз Абдурагьман вичихъ галаз педтехникумда кIелай Хадижадал эвленмиш хьана ва абур кьведни кIелиз Москвадиз фена. Абдурагьман - церин майишатдин инженерар гьазурдай, Хадижани ветеринарный институтрик экечIна. Даниялови чпи кIелзавай чкайра дерин чирвилер къачун патал вири алахъунар авуна. Институтдин ректоратдиз хъсандиз кIелзавай Даниялов аспирантурадик кутаз кIанзавай, амма Дагъустандин обкомдин сад лагьай секретарь Нажмудин Самурскийди республикадиз инженерар, кадрияр кIанзава лагьана, Даниялов Дагъустандиз рахкурун тIалабна ва адаз наркомземда кIвалах гана. Ина ада жуьреба-жуьре отделра зегьмет чIугуна. 1937-йисуз обкомдин бюроди Даниялов ДАССР-дин наркомземвиле тайинарна.

Вахт четинди тир, республикада репрессияр кьиле физвай, Дагъларин уьлкведа колхозар, совхозар тешкилзавай. Ихьтин шартIара Даниялова вичин вилик эцигнавай везифаяр кьилиз акъудуниз гзаф фикир гана. Республикада 1939-йисуз коллективизациядин месэла гьялна куьтягьна. Гьа и йисуз ам Дагъустандин обкомдин хуьруьн майишатдин отделдин заведующийвиле тайинарна. Пуд варзни алатнач, ам обкомдин хуьруьн майишатдин рекьяй секретарвиле хкяна. 1940-йисан сифте кьиляй ВКП(б)-дин ЦК-дин къарардалди Абдурагьман Даниялов ДАССР-дин Совнаркомдин председателвиле тайинарна.

Ватандин чIехи дяве башламиш хьуникди республикадин кьиле авайбурун вилик тади гьалда халкьдин майишат военный рекьел алудунин везифа акъвазна. И кар алай месэладик Даниялова вичин пай кутуна. ГьикI лагьайтIа, адан гуьзчивилик республикадин промышленность, колхозар, совхозар, алишвериш, илим ва культура квай.

1941-йисан октябрдиз Гитлеран кьушунар Дагъустандиз мукьва жезвай. Государстводин оборонадин Комитетди Каспий гьуьлелай Терек вацIалди ва гьакI Минеральные Воды шегьердин къваларив кьван душмандикай хуьдай сенгерар туькIуьрунин гьакъиндай приказ акъуднай. Терек вацIун къерехар тирвал душмандикай хуьдай сенгерар гьазурунал А.Даниялов машгъул хьана. Тешкиллувилелди и кIвалахар кьилиз акъудунай А.Данияловаз Ленинан орден гана. Фронтдиз вири рекьерай куьмекар гунилай гъейри, Совнарком фашистрикай катзавайбур (дишегьлияр, аялар, хирер хьанвайбур) кьабулунални, абурун дердияр гьялунални машгъул жезвай. Гьа са вахтунда А.Даниялов 44-армиядин военный советдин членни тир. И армияди душмандихъ галаз Кавказдин дагъларе кьегьалвиледи женг чIугуна. И четин йисара ада ЦIумада ва ЦIунтIи райондин дагъларе, тамара чуьнуьх хьанвай дезертирар дуьздал акъудунин месэлани гьялна.

1948-йисуз А.Даниялов КПСС-дин Дагъустандин обкомдин сад лагьай секретарвиле хкяна. Адан вилик лап муракаб везифаяр эцигна: халкьдин майишат кIвачел ахкьалдарун, илим, образование, здравоохранение ва агьалийриз къуллугъдай карханаяр вилик тухун 1949-йисуз сад лагьай секретардин алахъунралди республикада СССР-дин илимрин академиядин филиал ачухна. Республикада цIийи карханаяр, эцигунардай организацияр ачухна. НафтIадин, газдин, химиядин, кьезил промышленностдин карханаяр арадал атана. Гегьеншдаказ гидроэнергетика вилик тухвана. Чирютдин, Миатлидин, Черкесдин ГЭС-ар гъиле кьуна.

1950-йисан 12-ноябрдиз республикадин промышленность, хуьруьн майишат, илим, культура ва искусство вилик тухуна къазанмишай агалкьунрай ва ДАССР-дин 30 йис тамам хьунихъ галаз алакъалу яз Абдурагьман Даниялован зегьмет Ленинан пуд лагьай орден гуналди къейдна.

И йисара обкомдин сад лагьай секретарди колхозар, совхозар мягькемаруниз, консервиярдай заводар эцигуниз, республикада уьзуьмлухар гегьеншаруниз кьетIен фикир гана.

1967-йисан ноябрдин вацра Дагъустандин обкомдин пленумди Абдурагьман Даниялов вичин къуллугъдикай азадна. Эхиримжи йисара ам илимдал машгъул хьана.

Халкьдин дипломатия

Дуствилин муькъвер...

Нариман ИБРАГЬИМОВ

Гьафте вилик республикада гзафбуруз малум тушир, прессадин векилри са артух фикир тагай метлеблу вакъиа кьиле фена. Сулейман-Стальский райондин векилар дуствилин алакъаяр мягькемарунин, гегьеншарунин мураддалди Ботлих райондиз фена, ана сифте яз тухузвай "Андивийрин япунжи" фестивалдани иштиракна. Лугьун хьи, лезгияр аварвийри, андивийри пара хушвилелди кьабулна ва абур гьакI рекьени хтуна. Ихьтин метлеблу ва важиблу вакъиа гьикI ва вуж себеб яз арадал атайди я? Идан гьакъиндай чаз ЦIийи Макьарин хуьре яшамиш жезвай отставкада авай полковник МАГЬМУДОВ Магьсуба суьгьбетзава.

- Хайи хуьруьз хкведалди за Россиядин регионра МВД-дин органра къуллугъна, дустагърин колонийрин чIехиди хьайиди я. Гьина жувал дагъустанви гьалтнатIани, за ам жуван ватанэгьли хьиз кьабулна, лазим вахтунда, миллет хабар такьаз алакьдай куьмекарни гана. Ина, республикада, вилик-кьилик квайбуру миллетчивилиз кьил язавай, садбур хайибурай, масадбур тахайбурай кьазвай тегьер акурла, зун сифте ажугъламиш хьанай, ахпа мягьтелвилихъ кьадар амукьнач. Заз чизвай эхир, халкьарин арада са такIанвални авайди туш, амма чиновникар, политикар лугьудай бязибуру чпин хсуси итижар патал миллетчивилин гьерекатриз рехъ ачухзава. Им чи республикада ерли рехъ гана кIанзавай кар туш, - лугьузва М.Магьмудова.- Республикадин алатай руководителди тухвай миллетчивилин сиясатди адал баркалла гьанач. Адалай вичин халкьдин векилрини наразивалзава.

Заз тарихар чириз, ктабар кIелиз, хъсан инсанрикай дустар, хванахваяр кьаз кIанда. ГьикI лагьайтIа, Дагъустандин тарихди чаз чи улубубаяр дуствилелди, сада-садаз куьмек ийиз яшамиш хьайиди рикIел хкизва. Дагъвийрихъ гьар са хуьре хванахваярни жедайди тир. Ихьтин хъсан адетар квадарун, тахьай мисал авун дуьз туш.

2000-йисуз, Сочида санаторийда ял ядайла, зун аварви Камил Мегьамедовахъ галаз таниш хьанай. Амни МВД-дин полковник тир. Чи танишвал дуствилиз элкъвена. Анлай инихъ ингье 18 йис алатзава, чи дуствал мадни мягькем жезва. Арада зи хизан адахъ илифзава, адан багърияр за кьабулзава. Гьар сефердани за дустунин хизан чи ерийрин гуьзел чкайриз, хуьрериз тухвана. Хушвилелди лугьун за, абур, чи дагъларин, аранрин гуьзел тIебиат, хуьрер акурла, гьейран жедай. "Куь чилер, чкаяр пара хъсанбур, вил ацукьдайбур, мад сеферда хквез кIан жедайбур я" лугьудай абуру.

Эхиримжи сеферда дуст чахъ илифайла, чи арада халкьарин дуствиликай, чиновникри чеб тухузвай ахлакьсуз тегьердикайни ихтилатар хьана. За адаз лагьанай:

- Дуст Камил, чи халкьарин арада виш агъзур йисарин дуствал ава. Дегь девирар чаз са акьван малум туштIани, Ярагъ Мегьамеда Дагъустандин имамриз тарсар гана, Шамилан азадвилин рехъ нурлу авуна. Аварвийри Ярагъ Мегьамед шейхдин сурукай мавзолей авуна, анаг зиярат-диз элкъуьрна. Гьамзат ЦIадасани СтIал Сулейман еке дустар тир. Гьамзатан хва Расула рекьидалди Сулейманан тIвар ва кар вине кьуна. Гьатта Кьасумхуьруьн райондиз зурба шаирдин тIвар гуникни Расула вичин пай кутуна. Дагъустандин билбил Рагьимат Гьажиевади аваррин билбил Муи Гьасановадиз гьар са рекьяй куьмекар гана. Ингье чун кьведни дустар я. Ихьтин хъсан алакъаяр арадавай лезгиярни аварвияр цIудралди, вишералди ава. Эвленмиш хьанвай кьве миллетдин векиларни тIимил туш. Гьавиляй чаз, чиновникрилай, политикрилай аслу тушиз, чи халкьарин арада дуствилин алакъаяр мадни мягькемардай мярекатар, гьерекатар герек я.

- Вун гьахъ я, дуст, - разивал къалурнай Камила. - Чахъ дуствилин еке чешнеяр, мисалар ава. Заз лап хъсандиз чида, чи МВД-дин органра дустар тир аварвиярни лезгияр хейлин я. Куь гадаяр ихтибар ийиз жедай, викIегь, итимвилин гаф гвайбур я. Чахъ такIанвалдай, сада-масадаз писвалдай са себебни авач. Ша чна сифте чи районрин арада дуствилин алакъаяр арадал гьин.

И фикир зазни хуш хьана. Камила месэла гежел вегьенач. Ада зенг авуна ва вич Ботлих райондин администрациядин кьил Мегьамед Патхулаевахъ галаз меслят хьанвайдакай хабарна. Зунни чи райондин кьил Нариман Абдулмуталибован патав фена, адаз месэладин гьакъиндай малумат гана. Баркалла, ада гьасятда теклифдин тереф хвена ва ам лап хъсан кар жедайди лагьана.

Гьа икI, алай йисан 14-августдиз Сулейман-Стальский райондай полковник Магьсуб Магьмудов, Кьасумхуьруьн телеканалдин журналист Мизам Магьмудов ва художник Айвар Камилов Ботлих райондиз рекье гьатна. Махачкъалада абур Камил Мегьамедова кьабулна ва инай машинда аваз дагъларихъ рехъ давамарна.

Мизам Магьмудова ихтилатзава:

- Зун Кеферпатан Дагъустандиз сад лагьай сеферда физвайди тир, гьавиляй Гимридин тоннелди, Ахульгодин тарихдин комплексди, кукIушар цифери кьунвай дагълари ва ара-ара аквазвай цава лув гузвай лекьери зун гьейранарна. Ажайиб ва гуьзел чкаяр я. Лугьудайвал, гьар дагъдихъ, яйлахдихъ, хуьруьхъ вичин гуьрчегвал, кьетIенвал ава. Са карди зун мадни гьейранарна. И дагъларин хуьрер вири сагъ тир. Чи харапIайриз элкъвенвай хуьрер, инсанар амачир дагълар рикIел хтайла, рикI гьайифди кана ва за рикIяй авар жемятриз баркалла лагьана.

Ботлих районда Республикадин фольклордин "Андивийрин япунжи" тIвар алаз сад лагьай фестивални кьиле тухузвай. Мегьамед Патхулаева чун пара хушдиз кьабулна ва Шамил, Гьумбет, Чарода, Акуша, Леваша, Ахвах, Чечен Республикадин Ведено районрай атанвай мугьманарни галаз Казенной-Ам вирин къерехдал тухвана. Фестивалдин мярекатар гьа инал кьиле физвай. Вирин къерех тирвал районрин ва хуьрерин майданар ачухнавай. Заз чир хьайивал, япунжийрин ватан Рахата хуьр тир. Дишегьлийри гьа инал япунжиярни гьазурзавай. Районда кIуь чепедин кьваларни ава. Гьа чепедикай андивийри кьел хкудиз гзаф вахт я. Алай вахтунда, кьел хкудиз, чпин кьил хуьзвай 5-6 хизан авалда.

Югъ марф къвазвайди тиртIани, инсанар гзаф авай. Фестиваль хъсандиз текшилнавай. Манияр, кьуьлер... Хуьрерин, районрин майданрал вири мугьманриз хуьрекар пулсуз теклифзавай. Фестивалдин иштиракчийрин вилик Магьсуб Магьмудовни рахана. Ада Дагъустандин халкьариз садвал, дуствал кIанзавайдакай, вири месэлаяр гъил-гъиле вугана гьялун лазим тирдакай, Сулейман-Стальский ва Ботлих районриз дуствилин муькъвер эцигиз кIанзавайдакай лагьайла, жемятри гурлу капар яна.

Фестивалдилай гуьгъуьниз чун андивийрин хейлин кIвалериз фена. Виринра чун шаддиз, рикIин, гъилин ачухвилелди къаршиламишна *(шикилда)*. Чкадин журналист Умахан Андийскийди лагьана: "Куьн, лезгияр, иниз атунал чун пара шад я. Квез чир хьухь, чна лезгийриз гьамиша гьуьрметзавайди я. Ботлихдин 1-нумрадин школа районда лап хъсанбуркай, чешнелубуркай сад я. Къад йисуз адан директорвиле лезги дишегьли Асият Мирзоевнади кIвалахна. Ботлихвийриз рагьметлуди чпин диде, вах, руш хьиз кIандай. Чи районда мадни лезгияр яшамиш жезва. Абуру чеб анжах лайихлу краралди успатзава. Чи районри дуствилин, амадагвилин алакъаяр кутIунун къенин вахтунин истемишун я".

Эхь, кьве дустунин дуствал Сулейман-Стальский ва Ботлих районрин агьалийрин дуствилиз элкъведа.

Шикил ягъайди - М. МАГЬМУДОВ

Заманайриз сиягьат

Лезги Гьамди

Муьзеффер
МЕЛИКМАМЕДОВ

(Эвел - 32-33-нумрайра)

Чкадин халкьар сад-садал гьалдариз кІанзавай Тимурленган сиясат батІуларун патал Лезги Гьамдиди чар кхьена, Аваран ва Агар хуьрерин кІеретІрай са шумуд кас шамхалдин кьилив ракъурна. Гьамдидин чарчи адаз кІевелай эсерна ва шамхалди Тимурленгаз къуллугъ тавун кьетІна. Гьакимди чкадин халкьариз куьмек гуз акурла, чапхунчиди адалай кьисас вахчун къарардиз къачуна. Тимуран тарихчи Шараф ад-Дин Йездиди кхьенай: "Абур (Къазикъумухдин ва Аухардин гьакимар - **М.М.**), чпин адетдилай гьил къачуна, динсузриз куьмек гуз эгечІна. Тимуран сердерди яракьлу 500 атлудин кьиле аваз абурал вегьена ва абур (шамхалдин 3000 аскер - **М.М.**) чукурна, абурун кьил тир шамхал Мубашир-багьадур... кьуна..." (**Килиг:** Тизенгаузен В.Т. Сборник материалов, относящихся к истории Золотой Орды. М.-Л., 1941, т. II, с.124).

И вакъиадилай кьулухъ Къазикъумухдин ва Аухардин агьалияр кІвачел къарагъна. ЦІийи кьушун туькІуьрна, Куьредиз атай абуру чеб Тимурахъ галаз женгиниз гьазур тирди малумарна. И кардикай хабар хьайи кьецІи Тимураз а вилаятрин кьилел Къайтагъдин сед хьтин мусибат гьиз кІан хьана. Са йис вилик ада Тохтамышаз куьмек гайи Къайтагъ акІ кукІварнай хьи, ина гьар агъзур касдикай анжах са кас чан алаз амукьнай. 1396-йисан гатфаризни гатуз даргийрин, аваррин, къумукьрин, лакрин кьушунар кукІварна, хуьрер чукІурай Тимураз гила лезгияр тергиз кІанзавай. Адан зулумдин и кьил, а кьил авачир. Гьамдиди вичин "Атурай тІал" шиирда кхьенай:

Алцурарна тагъан картар,
Сандухарив кьуна Гадар.
БицІ сердердиз атурай тІал,
Тунач ина са хуьр, са кІвал.

Ина шаирди кьецІи Тимураз "бицІ" (алчах) сердер лугьузва, ада, "тагъан" (гужлу) дагъвияр алцурарна, Гадар кІеле гьикІ кьунатІа, халкьдиз гьихьтин зулумар авунатІа къалурзава. Гадар кІеле кьаз тахьай пачагьди чкадин агьалийриз ислягьвилин икьрар кутІунун теклифнай. КІеледа авайбур рази хьанай. И кардай Тимура кІеледиз пишкешар авай сандухар ракъурда кьван. Амма сандухра авайди савкьватар ваъ, аскерар тир. Абуру, кІеледив агакьун кумазди, къаравулчияр яна кьенай ва монголриз варар ахъайнай. (**Килиг:** Магомедов Р.М. История Дагестана. Махачкала, 1991. С. 56). Тарихчийри кхьизвайвал, а чІавуз чапхунчиди акьван инсанар яна кьенай хьи, мейитрикай чІехи кІунтІар арадал атанай. (**Килиг:** Мад гьана).

Монголри Гадар гьикІ кьунатІа къалурзавай, арабдалди кхьенвай са тарихдин чешмеда а чІаван вакъиаяр икІ къелемдиз къачунва: "Мусурманри (монголри - **М.М.**) динсузар элкъуьрна цІарцІе туна, абуруз басрух гана, абурухъ галаз женг чІугуна; амма яргъалди абурувай Гадар кьаз хьанач. Гьавиляй мусурманрин арифдар ксари чпин арада меслятар авуна ва абур амалдарвал кардик кутунин къарардал атана. Абуру чпин векилар зегьерлу векьер гъун патал Гьиндистандиз ракъурна. Векьер гъайила, мусурманри абур куьткуьнна, жими хуьрекрик акадарна.

Ахпа мусурманри динсузрин кьилив жасус ракъурна. Ада, динсузар алцурарна лагьана: "Абуруз квехъ галаз женг чІугун гзаф четин я. Тадаракарни тІимил ама. Гьавиляй абурун арада къаларни гьатнава. Мусурманриз тадиз инай хъфиз кІанзава..." И хабар агакьай динсузриз хвеши хьана. Няни хьайила, абуру чпин шегьердин варар ахъайна, мусурманрихъ галаз дяведик кьил кутуна. Мусур-манри, зегьер квай хуьрекар туна, чеб катзавай кьасарна. Динсузри гьасятда абуру тунвай хуьрекар нез эгечІна. А хуьрекрикай тІуьрбур вири кьена. Гьа и саягьда абурукай ирид агъзурни ирид вишни къанни цІуд кас гьелек хьана. Мусурманри Гадар кьуна." (**Килиг:** К истории Дагестана. Запись Инкачилау. РФ ИИЯЛ, ф. 1, оп. I, д. 378).

Гьа ихьтин амалдарвилералди шумудни са кІелеярни хуьрер кьур монголри Юкьван Дагъустан гьилик авурдалай кьулухъ Лезгистандал вегьин къарардиз къачуна. Лезгияр гужлу тирди ва абуру эхирдалди женг чІугвазвайди хъсандиз чизвай Тимурленга мад са амалдарвал авуна.

Мад са амалдарвал

Дербент кьуна, инай Кьулан вацІ галайнихъ вегьез гьазур жезвай кьецІи Тимура вичин гьилибанриз ихьтин буйругъ гана: "Чна, лезгийрихъ галаз икьрар кутІунна, абур алцурарна кІанзава. Амма - са шартІуналди. Абуру вацІун къерехда чаз алишверишдал машгъул жедай къулайвилер туькІуьрда. А чІавуз чна, малар тухузвайди я лагьана, чи цІун арабаяр вацІув агудда. Лезгийрихъ гьихьтин къуватар аватІа чирда ва герек хьун кумазди цІун арабаяр кардик кутуна, абуруз басрух гуда."

Монголрин цІун арабаяр арабрин кунфарайрилай (къванер гадардай цІапанрилай) тафаватлу тир. Абуру гьакІан къванер ваъ, цІай квай къванер гадарзавай. Къванер гадарзавай алатар арабайрал дуьзмишнавай. Абурун куьмекдалди 500-600 метрдин мензилдай душмандин вилик пад кьаз жезвай. Монголри эвела душмандин пунайрал ихьтин цІаяр къурдай, ахпа басрух гудай.

Лезгийрихъни къванер гадардай цІапанар авай. И цІапанри къванер генани яргъаз гадардай. Дагъвийри и яракьдикай анжах дуьзенлухдин дявейра менфят къачудай. Абурун кьилин тактика душмандиз адан гимандиз текъвер чкайрай садлагьана, гзаф вахтунда йифиз басрух гун тир. Тимураз и кардикай кичІезвай ва гьавиляй дяведиз хъсандиз, вири патарихъай гьазур жезвай. Пачагьдиз лезгияр вичин иви хъваз гьазур тирди тийижиз тушир. Са йис вилик лезгийриз садлагьана чІехи къуватралди басрух гайи кьецІи Тимура абуруз лугьуз тежер кьван залан зулумар авунай. Гьа девирдин вакъиайрин шагьид хьайи тарихчи Фома Мецопскийди кхьейвал, Тимура 10 агъзур каслезгияр Афгъанистандиз куьчарнай. И делил албан тарихчи Есаи Гьасан Жалалянани тестикьарзава. (**Килиг:** Есаи Хасан-Джалалян. Краткая история страны Албанской (1702-1722 гг.). Баку, 1989. С. 21-22).

Лезгийри кьецІи Тимуран и крар рикІелай ракъурнавачир ва адалай кьисас вахчун патал вири жуьредин алахъунар ийизвай. Гьар са лезги хуьр душмандихъ галаз женг чІугвазвай кІеледиз элкъвенвай. Чеб ислам теблигъзавайбур хьиз къалурзавай монголрин гьакъикъатда асул ния жезмай кьван пара халкьарни пара чилер чапхун авун тир. Гьеле шумуд йисар вилик лезгийрин тек Рича хуьр кьун паталди абурун кьушунри 25 юкъуз женг чІугунай. Тарихчийри кхьизвайвал, сад лагьай сефер тир монголриз икьван женгчи халкь акваз. И халкьдин гьар са хуьр кьурла, душманди агъзурралди аскерар квадарзавай. Гьавиляй лезгийрин хуьрерни шегьерар кьурла, монголри динж агьалийриз гзафни-гзаф зулумар ийизвай. Рича хуьр кьур чІавуз абуру инавай чІехи мискІинни чукІурнай. (**Килиг:** Лавров Л.И. Эпиграфические памятники Северного Кавказа. М., 1966. С. 83). Гьа и са делилдини чапхунчийри ислам гьикІ теблигъзавайтІа хъсандиз къалурзава.

(КьатІ ама)

ИМ Дагъустандин педагогвилин институтда (гила адаз университет лугьузва) физикадинни математикадин факультет акьалтІарнавай студентри госэкзаменар вахкузвайла хьайи кар я.

Экзамен кьабулзавайди математикадин кафедрадин старший преподаватель М.Н., комиссиядин председатель чи университетдин матанализдин кафедрадин заведующий, РФ-дин илимрин лайихлу деятель, илимрин доктор, профессор Ризахан Гьулмегьамедович Алиев тир. Комиссиядин членарвиле факультетдин декан ва мадни са доцент тайинарнавай.

Ризахан муаллимди, вичин гьилихъ галай сятиниз вил яна, факультетдин декандивай хабар кьуна: - Гьуьрметлу Ширвани Абдулатипович, куь сятдин шумуд хьанва?

- Дуьз лагьайтІа, къе зи сят къайдадик квач, ам чІур хьанвай хьтинди я, - жаваб гана ада. Патав гвай столдихъ ацукьнавай доцент (ам Дагъустандин кьиблепатан са халкьдин векил тир), вилик амаз гьазур хьанвайди хьиз, рахаз эгечІна:

- Чаз виридаз малум тирвал, чи дагълух ватандин халкьар гьар сад са пешекарвиляй машгьур я. Вун, Ширвани муаллим, гьихьтин яхулви хьурай, гьилихъ галай сятини дуьз кІвалах тийиз хьайила? Лаквияр и рекьяй устІарар тушни?!

Чи халкь лагьайтІа, гамар-халичаяр храдай пешекарар я.

- Садазни сир туш, лезгийриз арзаяр кхьин адет хьанва… ИкІ лагьана, ам М.-Н. галай патахъ элкъвена. Чиркин ни галай ихтилат куьтягьнавачир, са вуч ятІани мад лугьуз кІанзавай, амма председателдин патав чка кьунвай, экзамен кьунай кар кьетІзавай старший преподаватель, лезги дишегьли М.Н.-ди адаз сив ахъайдай мумкинвал хганач.

Азедин ЭСЕТОВ,
Дагъустандин халкьдин духтур

Экзамен

- Чи бубайри юг гар галамаз вегьена кІанда лугьудай. Гьайиф къведай кар я, математикадин дибрай кьил акъудиз алакьай вун хьтин жегьил муаллимдихъ инал кудай месэладай эсиллагь чирвилер авач. Вуна къени кьведра-кьвед шумуд ятІа какадарзава.

И арада бегьем чурун тавур юлдашдиз са вуч ятІани лугьуз кІан хьана, амма М.Н.-ди, кьетІидаказ къарагъна, ам акъвазарна: - савадлу касдиз математикадилай гъейри, тарих тІвар алай илимни авайди, чІехи вузда, жегьилриз дуьз тербия гана, абурукай халис ватандашар гьазурна кІанзавайдини чир хьун лазим тир. Лезгийрал арзачивилин пине алкІуриз гьавалат хьанвай жегьил юлдаш са тІимил кьванни уяхар авун патал адаз студентвиле авайла тагай тарс гила гуз кІанзава заз. Вичин халкь чкадин ханарин, беглерин, Ирандин шагьрин, туьркверин султанрин лукІвиле тахьун патал XVIII асирдин сифте кьилелай лезгийриз регьбервал гайи муьшкуьрви Гьажи Давуд чи рикІера ама.

XIV асирдин юкьвара Дагъларин уьлкведин пуд имамдинни, гьа жергедай яз Шамилани, муаллим хьайиди чи баркаллу хва ярагъви Мегьамед эфенди тирди низ сир яз ама? Ваз чидач жеди.

Урусатда Шура гьукумат къурмишун патал жегьил чанар къурбанд авур ялавлу революционерар Мегьамед Гьуьсейнов, Къ.Агъасиев, М.Айдунбегов зи халкьдин, лезги векилар хьунал гьикІ дамахдач.

Жегьил Шура гьукумат бинелу авун патал сифтени-сифте майдандиз экъечІайбурукай сад Н.Самурский туширни бес! Сад лагьайди яз чи гъвечІи ватанда тарихдин илимрин кандидатвилин дережа къазанмишайдини гьам я. Адан гуьгъуьналлаз, мадни сад лагьайди яз, филологиядин илимрин кандидатвилин дережа къачурди Гь.Гьажибегов хьун дамахдай кар тушни?..

СССР-дин писателрин съездда М.Горькийди СтІал Сулейманаз XX асирдин Гомер лагьай тІвар ганай, ам вири дуьньядиз машгьурни хьана. Гьадахъ галаз санал Е.Эминанни Алкьвадар Гьасан эфендидин тІварари къени гужлудаказ ванзава.

Рагьметлу А.Агъаева алатай асирдин 60-йисара философиядай докторвилин диссертация хуьдайла, Еревандиз эверни таганваз уьлкведин чІехи шегьеррай машгьур алимар ахмиш хьанай ва агалкьунралди илимрин докторвилин дережа къачурла, чи ватанэгьлидиз атанвай мугьманри, кІвачел къарагъна, гурлу капарни янай...

Завай инал уьмуьрдин муькуь рекьерайни дуьньядиз машгьур хьайи ватанэгьлийрин тІварарни кьаз жедай, амма вахт кьит тирвиляй зи миллет хкаж хьанвай дережаяр акун патал за кьур тІварарни бес я...

Къе вузра пешекар муаллимар гьазурдайла, ихьтин дерин фикир гун истемишзавай месэлаяр гьисаба кьазвач. Сивин пад квачирда гьихьтин гаф лагьайтІани, адаз рехъ агалзавач. Вичин гъвечІи халкь такІандаз чІехи ватанни кІан хьун жедайди туш...

М.Н.-дал звал гъайи дуьшуьшди ам секинарзавачир, ятІани адалай вич гъиле кьаз алакьна, сятиниз килигна, экзамендив эгечІдай вахт алукьнавайди малумарна.

Лезгийрал эсиллагь кьан тийизвай лакІаб алкІуриз алахъайди кьуранвай, адай гаф ваъ, нефесни акъатзамачир...

Гьуьрметлу председателди вичин нетижани винел акъудна: - Заз М.Н.-дихъ пешекарвилин рекьяй зурба чирвилер авайди алатай йисарани акунай. Адаз лезги миллетдин тарихдай икьван чи руьгь хкаждай дерин чирвилер авайди чидачир. Гьалалдик гьарам акадар тийиз, батІулдаз батІулди, гьахъдаз гьахъди лугьуз, уьмуьр тухузвай М.Н.-дивай кисна акъвазиз хьанач. Баркалла адаз...

Тапан жегьил муаллимдиз икІ лазим авай тарс ганай, студентривайни экзаменни кьабулнай...

Веревирдер

БалкIанар - цIийибур. Чархар?..

Мердали ЖАЛИЛОВ, литературадин отделдин редактор

Заз са куьгьне фургъунчи чидай. Ада балкIанрилайни гзаф фургъундин чархариз къуллугъдай: будар чпин чкайрал мягькемардай, гьалкъаяр мукьвал-мукьвал ахтармишдай, лазим чкайривай ягъ гуьцIдай. Куьрелди, садлагьана хъуткьунарна, балкIанри чкадилай зарб къачуртIани, фургъунди дурум гудай, ам чкIидачир... Рехъни, гьикьван къулайсузди хьайитIани, фад алуддай, парни чкадив агакьардай.

Хам балкIанриз фургъун генани мягькемди кIандачни? Шак алачиз, и вири дуьшуьшра фургъунчидихъ кьетIен алакьунар, устадвал хьун герек я. Важарар гъилевайди гьам я. Хъсан балкIанри чпиз тIвал вегьин кьабулдач, важарар юзурун бес жеда...

За ихьтин веревирдер къенин аямда чи обществода чка-чкада, гъвечIи хуьрелай гатIунна, чIехи меркезрив агакьдалди, кьиле физвай бязи крар акурла ийизва.

Республикада эхиримжи вахтунда кьиле физвай хейлин крари виликандалай артух разивал, инанмишвал арадал гъизвайдал шак алач. Кьилиз атанвайди уьмуьр акунвай, тIваларни хъутIалар гзаф алуднавай кас я.

Обществодин саки вири мертебайра гьахъсузвал авайди парабуру гьиссзавай. Закондихъ, гьукумдихъ инанмиш хъжез кIанзавачир.

Куьне садра фикир це: адетдин факъирри яшамиш жедай мумкинвилер артухарун вилив хуьзвайла, атанвай виридалайни чIехи векилди сифте кьабулай закон, гьатта чIехи къуллугъдал аламачирлани, вич ва вичин хизан хуьнин гьакъиндай хьанай. А закон фад къуватдай хъивегьнай.

ЯтIани, инсанрин ихтибардиз ада зиян ганай...

ЧIехида вичихъ галаз гъайи саки вири министрар, коррупциядини чпи-чеб хуьнин къайгъуйри фадлай гацумарнавайбур, халкьдин дердийриз гьакьван яргъабур яз, са-сад тахтунай ахкъатнай...

Исятда лугьузвайвал, чина вири дережайра къуллугъар "михьи" авунин крар кьиле физва. И мукьвара республикадиз СКФО-да РФ-дин Президентдин тамам ихтиярар ганвай Векил Александр Матовников атайла, республикадин Кьил Владимир Васильева журналистрин суалдиз жаваб яз лагьайвал, чна "санал кIвалахиз чирзава, РФ-дин Президентди месэлаяр гьикI вилик эцигнаватIа, - гьакI. Къуллугъар кардик хьун тIимил я, нетижайрив агакьарна кIанда. Сифтегьан нетижа ам я хьи, инсанри гьахълувал авайди, законар вирибуруз сад хьиз талукь тирди, вирибурувай сад хьиз везифаяр кьиле тухун истемишдайди гьисснава. Ида гележег хъсан жедайдахъ инанмишвални артухарзава".

Мад са къейд важиблуди я: метлеб "гзаф ксар жазаламишуникай ваъ, обществодин къенепатан гьалар, уьмуьр дуьз кьацIал хкуникай ибарат я".

Имни цIийи ва лап савадлу, гужлу кадрийрин, пешекаррин куьмекдалди кьилиз акъудзава. Аквазва хьи, жегьил бажарагъар хкягъун ва къуллугърал хкажун патал махсус конкурсар ("Зи Дагъустан" тIвар алаз) тешкилзава, хъсанбурукай хъсанбур, коррупциядикай, муьфтехурвиликай, миллетчивиликай михьибур, ахлакьдиз, закондиз вафалубур хкязава...

Им, дугъриданни, дуьз рехъ яз аквазва. Дагъустан СКФО-да виридалайни чIехи республика тирди хьиз, вич алай чкадал, тарихдин тежрибадал, такьатрал, девлетрал, иллаки инсанрал гьалтайлани къулайди я. И кар иниз атай вири мугьманрини къейдзава. Чахъ виридалайни гзаф тIебиатди ганвай девлетар ава: гьуьл, гурлу вацIар, къени дуьзенлухар, тамарни багълар, гегьенш яйлахар, эбеди муркIарик квай дагъларин кукIушар...

Чахъ тарихда арадал атанвай шартIарни ава: садрани муркIади кьан тийир гьуьлуьн порт, республикадин мулкунилай кьиляй-кьилиз фенвай ракьун рехъ, тIебии чими ятар, инсанар сагъламардай вирер, туризм виликди тухудай мумкинвилер, рекьерни жигъирар, михьи ятар, дармандин хъчар, емишар ва икI мадни. Чун къунши государствойрихъ галаз алишверишдин "Ипекдин рекьел" алайдини фикирда кьун герек я.

Тек са хуьруьн майишат ва балугъчивал вилик тухун патал чахъ авай хьтин мумкинвилер маса санихъни бажагьат ава. И кар инал чун рахазвай гуьруьшдал республикадин Гъукуматдин Председатель Артем Здунова авур докладдани къейднава.

Са рекъем ажайибди я: чахъ промышленностдин хсуси карханаяр тIимил хьуни государстводин хазинадиз налогарни тIимил гъизва.

Алишверишдал, иллаки шей кура-кура маса гунал гьалтайла, чав къведайбур лап чIехи субъектрик хьун мумкин я...

Им вуч лагьай чIал я? Чаз алишвериш ийиз, шей маса къачуз, маса хгуз хъсандиз чир хьанва. Амма цIийи карханаяр кардик кутаз, чилел шей гьасилиз, гьасилайдан иесивал ийиз, яни кIвалахна къазанжияр къачуз чизвач.

Вич-вичелай суал къвезва: нин тахсир я им? Дагъустанда агъзур йисара виликди фейи лежбервални багъманчивал, хипехъанвални малдарвал, уьзуьмчивални чехирчивал гьиниз фена? Са 40-50 йис идалай вилик, зун вири Дагъустандикай рахазвач, Кьиблепатан Дагъустанда чехирринни консервиярдай (майвайрикай, емиширикай) гъвечIи ва чIехи цехар авачир са майишатни аквадачир эхир.

Чи дагълух вири хуьрера хипехъанвални малдарвал хьунихъ галаз сад хьиз, чкадал ниси хкуддай, як, дулдурмаяр гьазурдай цехар авай. Сарикай, хамарикай государстводи менфят хкудзавай. Чахъ санани авачир хьтин гуьзел гамар храдай фабрикаяр, цехар авай. Ибур вири гьикI ва вучиз тергна? Гила абур вири арадал хкана кIанзава. Ни?

Государстводи а крар, за кьатIузвайвал, тамамвилелди вичин хивяй акъудна, "гъвечIи" ва я "чIехи" карчийрин хиве тунва. Бизнесдиз лагьайтIа, регьят пулар кIанзава, маса къачуз, маса хгудай. Зегьметдалди, жафадалди гьасилайди са гьихьтин ятIани лутуйри къахкъудзава, чебни -кепекрай. Цайидини хъжезмач...

Им бес ажайиб гьал тушни?

Ибур бязибуру куьлуь-шуьлуьярни я лугьун мумкин я. Амма чи къулай, къуватлу портуни, ракьун рекьи, "Дагдизель", "Авиаагрегат", Дуьм-дуьз механикадин, Сепараторрин ва маса заводри бес кьадардин хийир тагунин сирерай кьил акъудиз жезвач жал? Анра кIвалахзамай бязи пешекарриз яб гайила, гъавурда акьада хьи, ибурни вири кьилдин ксари чпин хсусиятдиз элкъуьрунин женгер гьеле давам жезва. "Госзаказарни" ибурув агакьзавач... Гьакьван усал заводар тирвиляй я жал?..

Чи общество гьеле, цIийи балкIанар кутуна, гьалзавай куьгьне фургъундиз ухшар я. Фургъунчи виринрив, вири крарив агакьзавач. Чаз лагьайтIа, алай чкадилай тади гьалда гужлудаказ виликди гьерекатна кIанзава...

Инал зи рикIел саки 20 йис идалай вилик кхьей жуван са шиир хквезва:

Вуч хьана, мад вуч хъжеда?
Ватансузар ватандава.
Маса гьихьтин гуж хъжеда -
Виждансузар имандава.
КицI-векьерал, кал-чакунал,
Вуч къанунар замандава!
Кьифре кац кьаз низ акуна -
Чи халкьариз аманзава...
Гзаф тIуьрди игит хьанва.
Къакъудайди - суфрадин кьил.
Игитар чеб бажит хьанва,
Незвай ризкьи - кукра тIуьр кьил.
Вуч хьана, мад вуч хъжеда? -
Суалри зун тIушунзава.
Шумуд кьегьал пуч хъжеда
Кьил алачир кьушундавай?..

("Билбил базардал" ктабдай. ДКИ. 2007. 157-158-чинар).

Зун инанмиш я, чи "кьушундихъ" вичин цIийи полководецар хьанва. Женгни давам жезва. Гьахълувал саламатдиз, белки, вичин чкадал хкаж хъжен.

Абдул АШУРАГЪАЕВ, муаллим

Чанда дердер ава лугьуз...

На ви дердер заз ахъаймир,
Зун валайни кайиди я.
(Халкьдин манидай)

Дуьньядин винел лап гзаф затIар, гьерекатар сад-садаз акси манаяр аваз арадиз атанва. Чпиз антонимар лугьузвай и гафар неинки чи япариз, гьатта гьиссеризни квазтаниш я. Месела, чил - цав, рагъ - варз, руш - гада, вах - стха, фин - хтун ва икI мадни.

Зи фикир инал чIалан бязи месэлаяр гьялиз алахъун туш. Заз чи уьмуьрдин бязи камар веревирд ийиз кIанзава. А фикирдални зун 2017-йисан 10-августдин "Лезги газетдин" 32-нумрадин 7-чина чапнавай Мегьарамдхуьруьн райондин Муьгъверганрин юкьван мектебдин дидед чIалан муаллим А.Гьажимурадован "Вучиз халкь бизарзава?" макъалади гъана. Макъаладай аквазвайвал, "Газпромдин" работникри автор (неинки са автор), тапан буржар ала лугьуз, гзаф кIевера туна. Судрал аватдай кьван чкадал атай касди вич гьахълу тирди са гуж-баладалди субутна.

Макъала газетдиз акъатна йисни алатнава, ятIани зи рикI, жуван дердерикай кхьин тавунмаз, секин жезвач. "Агь, инсан, - лугьузва за, вун гьулдан яни, раг яни? Къвез акьазва ви рикIе татугайвилин къирмеяр, бязи вахтара гуьллеярни. Вуна эхзава, аксивалзава... Ваз гьукуматди вири ихтиярар ганва, амма абур хуьдай гьаким авач. И чIавуз вун тама авай тек тарциз элкъвезва".

Абдулашим муаллимдиз заз лугьуз кIанзавайди ам я хьи, газ атуникди халкь сифте шад хьанай. Амма и карди чаз рикIин секинвал гъанач. Зунни акатна ахьтин регьверик. Аватна и карда, зунни "Газпром" ООО-дин юристрин терездал. Вири делилар авайвиляй зун къутармиш хьанай. ЯтIани буржарин чарар гагь-гагь, гилани къвезва.

Зун ахьтин фикирдал атанва хьи, уьлкве чкIайдалай кьулухъ чиновникри чпин везифаяр дуьздаказ кьилиз акъудзамач. РикIел гел тунвай са шумуд дуьшуьшдин шагьид хьанва зун. 1994-йисуз, 45 йис тамам хьайила, за паспорт Хив райондин ОВД-да дегишарна. Паспорт къахчур зун а кардал аламат хьана хьи, зун хайи югъ 9-август яз, сифте 27, ахпа 28-август яз кхьена, документ вахкана. Суал къвезва: "вуж я зун?" Беден - сад, инсанар - пуд. Аламат!

Кьвед лагьай дерт... Саки 10 йис идалай вилик зун РФ-дин Президентдин грантдин гъалибчи хьана, амма I00000 манат зав агакьнач. Пака - ахпа лугьуз, за гуьзлемишна. Чпиз и кардикай хабар гайила, заз вахтунда вучиз атанач, гила а пулар амайди туш лагьана. Зазни суд - дуванра гьатиз кIан хьанач, пул тIимилди туштIани.

Пуд лагьай дерт. СССР-дин девирда гзаф аялар хвейи дидейриз пенсийрин фондуни а йисарин эвездин пул хгузвай. Зани тадиз документар кIватIна. Анай заз лагьана хьи, чи эвленмиш хьунин шагьадатнамада я зи, я юлдашдин бубадин тIварар (отчествояр) къалурнавач. Дегишарна кIанзава. Зани 2016 -йисан декабрдин сифте йикъара тухвана а шагьадатнама Хив райондин ЗАГС-диз, анин хийирдиз пул "Россельхозбанкдиз" гана лагьай квитанцияни галаз. Заз цIийи шагьадатнама вахчуз кьве гьафтедилай хъша лагьана. Абуру лагьай вахт 2017-йисан мартдин эхирдал кьван "акъаж" хьана. Хкай шагьадатнамани гъалатIар квазкхьенвай.

Кьуд лагьай дерт. Зун пенсиядиз экъечIдай вахт атанвай. Тадиз вири документар туькIуьрна, за абур Хив райондин пенсийрин фондуниз тухвана. Заз документар кьабулай анин къуллугъчиди сад – кьве вацралай къачудай пенсияни мубаракна. ЧIалахъ тежедай кар ятIани, чIалахъ хьухь. Йисни зур алатна, заз акур са затIни хьанач. Ахпа зун гъавурда турвал, за тухвай документрикай арзани са шумуд чар квахьнава. И чIавуз заз цIийи кьилелай арза кхьин хъувун ва документар вири цIийи хъувун теклифна. Пенсияни арза цIийи хъувур йикъалай гуда лагьана. Гьатна судара. Сифте - райондин, ахпани - республикадин. Верховный суд регьимлу хьана: зун гьахълу тир къарар акъудна.

Вад лагьай дерт. Ругуд лагьайди... Виш лагьайди... Эхир авач! Дидед чIалар, диде-бубадин ва аялдин разивал аваз хьайитIа, мектебда кIелдай къанун акъудиз кIанзава чи жанаби гьакимриз! ЧIалахъ тежедай аламат тушни! "Гафуни гаф хада", лугьуда бубайри. "Дердини дерт хада" лугьудай мисални кутугнава чи къенин девирдиз. Килиг садра, перестройкади чи гьихьтин къизилдин адетарни къанунар квадарнаватIа. Уьлкведа дуствал, стхавал, хванахвавал, чирхчирвал амач. Гзаф инсанрин руьгьерай буржи, мергьяматлувал, хатур-гьуьрмет, намус, виждан, вафалувал, кIанивал - гафар квахьнава. Ибур вири чи мефтIедини беденди цIурурзавай дердер тушни?!

"Вучиз къе чун ихьтин чкадал атанва? Вучиз халкь бизарзава?" - суалар гузва Абдулашим муаллимди. Ибур риторикадин суалар я. Абурун гъавурда гьар сад вичин жуьреда акьун мумкин я. Амма за жуван жаваб гузва. Вири чиновникрин кIвалахдал гуьзчивал алачирвиляй, абур халкьдин дердийрив къайгъусузвилелди эгечIзавайвиляй, ришветбазвилиз кьил янавай гьакимар арзачидин гъилиз килигзавайвиляй, регьуьвал, буржи гьисс авун амачирвиляй я. АкI туширтIа, зи хтул руша цIи къачур сифте паспортдин "са" графада "итимдин", яни род "мужской" кхьена, мубаракарни авуна рахкурдачир. Кьве сеферда райондин паспортрин столдиз фидай чкадал кьуд сеферда финиз мажбур хьана. Вични - гьар сеферда кьвекьве кас. Анизни хъфин - хтун гьар садаз 300 манатдай акъваззава (чи хуьр Дербентдин зонада ава). Гила гьисаб яхъ, гьикьван харжияр жезватIа. Кьуд сеферда гьар са гьакимдин гъалатI туьхкIуьриз фейи бубадайни аялдай 2400 манат акъатна! Квахьай вахт?.. Ажугъдин гьиссер?.. И суалриз жавабар гудай халуяр къекъвейтIани жагьидач.

Пуд йисалайни гзаф идалай вилик Хиврин БТИ-диз яшайишдин зи хсуси кIвализ техпаспорт къачун патал анин хийирдиз гайи 650 манатдин чекни документар къени компьютердин базада авачиз тадачир. Белки, гзафбуру зун айибни ийизва жеди. Жувазни утанмиш жезва. Са зун туш кьван ихьтин бизарвилера тунвайди.

"Шадвал", "хвешивал", "къумбарвал" гафарин антонимар тир "дерт", "гъам", "хажалат" гафари чи мурадрив берт гьиз тазвач. Къайгъусуз гьакимрини уьлкведин къанунриз халкьдив ихтибар хъийиз тазмач. Лезги халкьдин манийра дердерикай фикирар гьавайда гьатнавач:

Чанда дердер ава лугьуз,
Дердерин сан гуз жедани?..

Яраб бубайриз чпин невейрин кьилел вуч къведатIа агъзур йисарин идалай вилик аян тиртIа?..

Миллетдин месэлаяр

“Манияр туш, дердияр я…”

Ханбиче ХАМЕТОВА,
Дагъустандин халкьдин шаир

(Эвел-32-33-нумрайра)

Регьят вахт садрани са миллетдизни хьайиди туш. ГъалатI хьайибур квахьна фена. Женг къвердавай къалин жезвай вахтунда кьадардиз гъвечIи халкьдиз тупламиш хьун патал, гьар жуьредин имтигьанрай экъечIна, миллет яз амукьун патал гумрагь, умудлу сес герек я, гьахьтин сес хкаждайбур чIалан устадар я. Абурун ватанперес ктабар я.

Халкьдин руьгь хуьдай литература арадал гъун патал сифте шартI чIал я. Инал саданни гьуьжет алач. Амма и пуд гьарфуникай туькIуьрнавай гафунин мана екеди я: сифте гаф, сифте лайлай, сифте келима, кам, рахун патал ишлемишзавай чIал (орфоэпия): литературадин чIал, илимдин чIал. Чи алай вахтуни чиновникрин чIални арадал гъанва. Лугьун чна, искусствода, илимдал, литературадал регьбервал ийизвайбуруз я искусство, я илим, я литература эсиллагь чарасуз затIар яз чидач, абур гьакIан гафар яз чида. Имни абурун са жуьредин къуват я. Чпи - чпиз туькIуьрнавай къулай гьал хуьн патал, халкьди лугьурвал, бапIахар цавай хкведалди ханвал ийидай ярагь я, рикI галачиз, са адет хуьдай амалар авун я. (Кьуръандани, библиядани авай са кьиса рикIел хкин, кьве дидедин гьуьжет: халис вичин велед сагъ амукьун патал, ам тапан дидедин патаз акъуддай къарардал рази жезва).

Чунни къе гьахьтин къа ава: зайиф жезвай чIал, литература са бубат кьванни хуьн патал, чна чиновникрин гьахъсуз, рикI галачир къараррал къул чIугвазва.

Литература - им гаф, чIал арадал гъизвай, ам девлетлу ийизвай кьилин сенят я. ЧIалай уьмуьр аквазва лугьузва чна. ИкI лугьуналди кьилин меселаяр куьтягь жезвач, хейлин суалар арадал къвезва: чIала а уьмуьр гьикI къалурзава? А къалурунин гафарикай литература гьикI жезва? Суалар хейлин я.

Политика эдебдал, ахлакьдал гьалиб жезвай алай вахтунда, намуслу инсанар къвердавай кьит жезвайла, намус лугьудай гаф вич сейлиз амачирла, эдеб, марифат къалурзавай адетдин къени гафар: ягь, намус, гьахъ, регьуь-гьая гафарал къвердавай вахтунин пас ацукьзава, абурун мана дегиш жезва.

И гьалара жавабдарвал гьар са рикI кузвай касдилай аслу я, иллаки гаф сенят тир литературадал гъизвай къелем гъилевай ксарилай.

ЧIалаз куьч жедай, сиягьатчивал хас я, гьавиляй лайлай амукьна, чIал квахьай дуьшуьшарни чаз таниш я.

Чил акI туш - ам бине я, дувул я. Чилни чIал чеб-чпивай яргъаз яшамиш хьунни мумкин я (месела: лезги чIал Туьркияда ва масанра).

ЧIал квахьайла халкьни квахьда (месела: латинар ва масабур).

Къелеяр, офисар, гаражар, машинар артух жезва, къуншийрин, инсанрин дуствал, стхавал метлебсуз гафариз элкъвезва, мелер авуна кIвалер эцигзамач, кьуьзуьбурукай, магьрум ксарикай фикир ийизмач, къени адетар чIурзава, абур квахьзава.

Къе чна веледдиз хайи чIалал акъатзавай журнал кхьидач, пака ада я а чIал, я адетар, я культура саймиш хъийидач, ам акваз-акваз манкъуртдиз элкъведа, чунни тахсиркаррихъ къекъвез амукьда.

Гьукум гъилевайбуру чун къулайсуз шартIара туналди, чпизни хабар авачиз, литературадиз, искусствода хийирни гузва. ГьикI? Лугьун чна, тух касдиз уьмуьрдин хци месэлаяр аквадай, абурал фикир желбдай гьисс, вахт жедач, ахьтиндаз халкьдал алай азаб аквадач. Уьмуьр лагьайтIа, даим женг я, уьмуьр тухунни четин кар я. Искусстводи, литературади руьгьдин къуватралди а четинвилер кьезиларзава.

Шаир хьуй, маса пешедин инсан хьуй, рикI авай гьар са инсанди къалабулух квай вахтунда вич гьа вакъиайрин са кIус яз гьиссун лазим я. Заз чиз, кьуд патахъ вил вегьейла, рикIяй шаклувилин тIал тефизвай кас къе бажагьат жагьида.

Дуьньяда, Кавказда алай вахтунда еке вакъиаяр кьиле физва. Халкьарин, миллетрин руьгьдин ва амай вири къуватар тупламиш хьанва ва гьарда вичин гележегдин рекьер тайинарзава. 40 йисуз гьахъсузвилин лишан хьайи Берлиндин юкьвай янавай цал чукIурнава, Чехословакиядин, Югославиядин, араб уьлквейрин халкьари чпин милли азадвал тестикьарзава, виликан СССР-дик кваз хьайи халкьар тир татарри, абхазри, чеченри, ингушри, осетинри чеб кьетIен халкьар яз саймишуниз мажбурзава, Къарабагъди вичин азадвал патал ингье гзаф йисара ивияр экъичзава. Ибур вири анихъ амукьрай, яд яландай Урусатдин чилерал атанвай къурабаяр тир немсерини чпиз Урусатдин юкьни-юкьвал, Повольжеда кьилдин республика туькIуьрдай мумкинвал гун тIалабзава. Имни гьич, яргъал Япония вичивай са мус ятIани Урусатди къакъудай чилер вахчуз алахънава...

Гьар са цуькведиз, рекьиз вичин дувул жедайвал, зигьин ганвай инсандиз иллаки дувул, чил ава. АкI хьайила, хайи дидедал кьил чIугвадай вахт авачир, хайи чилин месэлайриз фикир гудай рикI авачир, алемдин, планетадин месэлаяр гьялзава лугьузвай са бязи явакьан алимриз завай ватанпересар лугьуз жедач. Абурун фикирдай, алем, дуьнья, инсаният кьилди-кьилди инсанрикай, миллетрикай, халкьарикай ваъ, са гьихьтин ятIани гьабурулай вине авай, тек са кьама ялар авай, чеб чпин гъавурдани бегьем акьан тийизвай “алимриз” таниш са затI я ва гьа затIунин аявал авунни “алимрин” чIехи везифа я. Хайи жемят патал гьисс авачир касдиз инсаният патал гьисс гьинай атурай ва и кардихъ вуж чIалахъ хьурай? Чна исятда кьулухъ, чи тарихдиз вил вегьена кIанда, гьамни синихар, кимивилер жагьурун патал ваъ, жува жуван авачир тарифар авун патал ваъ, фенвай рехъ чиз, вилик вегьедай кам тайинарун патал. Чун вужар я, чалай вуч алакьда, чаз вуч кIанзава? И рекье ахъайнавай гъалатIарни хиве кьуна кIанда, хаиндиз - хаин, игитдиз игит лагьана кIанда.

Эхь. Къвезмай несилрин вилик чи несил уьзуькъара жедани, уьзягъ жедани анжах чалай аслу я, чун гъалатI тахьунилай аслу я.

Винелай къарарар, программаяр ракъурзавай ксарин, я гьабуру чи арадай маса къачунвайбурунни рикI чи чил, чи чIал, чи руьгь хуьнихъ са кIусни кузвач. Гьавиляй чи кьисмет, абурал вегьин тавуна, анжах чна гьялна кIанда. Вири къунши халкьар и гъавурда фадлай акьунва. Чун, гьайиф хьи, сакIани акъазвач, чна , гьамиша хьиз, са гьинай ятIани, са нивай ятIани бахтар вилив хуьзва.

(КьатI ама)

Инсанар ва кьисметар

Вири уьмуьр - илимда

Мердали ЖАЛИЛОВ

Гагь-гагь рекьери ахьтин инсанар туьшарда хьи, яргъалди абурун кьисметри ви фикир желбда.

Муса Рамазанович ИСАЕВАН кьисметни ажайибди я. Ери-бине (куьк) Рутул райондин ЦIахур магьалдай я. Адан буба Иса Рамазанович Азербайжан Республикадин Закатал райондин Агъдам - Калял хуьре дидедиз хьана.

СССР чукIурдалди ЦIахурай и райондиз, дагъдин гирведилай элячIна, 4-5 сятда яхдиз фидай. Яни и патани, а патани гьа са халкь яшамиш жезвай, рекьерни ачух тир.

Исадин кьисмет четинди хьана. 4 йиса авай аял яз, буба рагьметдиз фена, етим аял, кьил хуьз, гагь са, гагь маса хуьруьз акъатна. Октябрдин революциядин вахтунда жегьил Иса Кьурагь райондин Штула яшамиш жезвай, гьана диндин рекьяй чирвилер къачунвай ада и райондин хуьрера муаллимвална.

Революциядилай кьулухъ, махсус курсара кIел хъувуна, цIийи школадиз кIвалахиз фена. ИкI ам Куьре округдин Сийид хуьруьз акъатна, ина бине кутуна. Адан хва Муса гьа и хуьре 1935-йисуз дидедиз хьана. ЦIахурвидиз михьидаказ лезги чIал чир хьунин асул себебни гьа и кардихъ галаз алакъалу я.

Мусади сифтегьан чирвилер (лезги чIалай ва математикадай) вичин бубадивай къачуна, ахпа Сийидрин, Цмуррин, Кьасумхуьруьн школайра кIелна.

Буба 1942-йисуз залан азардикди кечмиш хьана. ЧIехи хизан дидеди, колхозда кIвалахиз, хуьн хъувуна. Идалайни алава, четин шартIара авай аялар а чIавуз интернатриз, аялрин кIвалериз желбзавай. Гьукуматдин къайгъударвал екеди тир гьа залан дяведин ва гуьгъуьнин йисарани... Аял чIавалай кIелунал ва кхьинал рикI алаз чIехи хьайи Мусади юкьван школа хъсан чирвилер аваз куьтягьна ва 1951-йисуз ам Даггоспедуниверситетдин физикадинни математикадин факультетдик экечIна.

Ада вичи рикIел хкизвайвал, вузда гьа сифте йикъалай герек тир вири учебникар ва абурун программаяр студентрив вугузвай. КIелунал рикI алай вирибурувай дерин чирвилер къачуз жезвай. Муаллимрин рафтар акьалтIай бубавилинди тир. Буш вахт жагьидачир. КIелун ва общественный уьмуьрда, спортда активвал къалурун - ибур кьилин къайгъуяр тир. Гьа и чIавуз комсомолдин жергейризни гьахьна, уьмуьрди вилик эцигзавай месэлаяр мадни важиблубур хьана.

Кирован тIварунихъ галай стипендиядиз лайихлу хьайи жегьилди вуз яру диплом ва аспирантурадиз теклифзавай чар къачуналди куьтягьнай.

Жегьил физик госкомиссияди Рутул райондин Ихрекрин хуьруьз рекье тунай. Ина адакай сифте жергедин муаллим, ахпа школадин завуч, директор хьана.

Директорвилин йисар лап кар алай, лугьудайвал, инсандин къилих ва къаст, устадвал арадал гъидайбур хьана, - рикIел хкизва агъсакъалди. Ихрекиз а чIавуз, юкьван школадин образование къачун патал, къунши хуьрерин - Вини ва Агъа ГуьтIруьх, Аракул, Муьхрек, Жили хуьрерин аяларни къвезвай. Чкадинбурни кваз 200-300 аял. Ина 90 аялдин интернатни кардик квай. Ибур чIехи бажарагъ, къуватар садна кIанзавай кIвалахар тир. Аялриз кIелдай, муаллимриз кIвалахдай, чебни паталай къвезвай, яшамиш жедай шартIар гана кIанзавай.

Школа колхозди эцигнавай са мертебадин, къавал шифер, ракь хьайитIани алачир дараматда авай. Цавай аватайди классра жезвай...

ШартIари жегьил руководитель гзаф сеферра Рутулиз, Махачкъаладиз, масанриз, куьмекар кIанз, рекье твазвай. И кар адалай алакьна. Партиядин а чIаван обкомдин секретарь У.Ч.Черкесован куьмекдалди. Школадин дараматдин къав шифердив кIевна, анихъ са шумуд цIийи классни ахкална. Гуьгъуьнлай колхоздивай биологиядай тежрибаяр тухудай махсус чилни къачуна. ИкI, герек кепек-шийи къазанмишдай, идан гьисабдай мектебдин бязи шартIар хъсанардай мумкинвални хьана. Жуван картофар, емишар битмишарна, жуван кереж гьазуриз, масабурузни маса гуз хьана...

Мектебда хъсан тежриба ва лигим хьанвай муаллим гила аспирантурадиз гьахьна. Муса Рамазановича а чIаван СССР-дин АН-дин Дагъустандин филиалда, физикадин институтда, чIехи алим, институтдин руководитель, илимрин доктор Х.И.Амирханован гъилик кIелна, кIеви материалрин (чахмах ва ярумчух проводникар) физикадай илимрин кандидатвилин диссертация хвена. И девирда ада махсус лаборатория арадал гъунихъ галаз сад хьиз, илимдин гзаф мярекатра - симпозиумра, конференцийра иштиракна. Москвада, Ленинградда, Краснодарда, Ливерпулда, масанра. Муса Рамазановичан ахтармишунрикай, ада цIийи техника, технологияр, иллаки электронника ва телемеханика патал теклифзавай цIийи затIарикай чир хьана. И рекьерай са шумуд патент къачуна. Адан теклифар ва цIийи затIар кардик кутуни са электронный промышленностди (рангарин цIийи телевизорар туькIуьриз) а чIаван советрин экономикади са чи республикада 5 миллион манатдив агакьна къазанжияр гъиз хьана…

1974-йисуз машгьур физикдиз Даггоспединститутдиз кIвалахал атун теклифна. Ина вири къуватар ада студентар тербияламишуниз, абуруз физикадай, кьилди къачуртIа, ярумчух къаришмайрай, электродиодрай дерин чирвилер гуниз бахшна. Вичин пешедай, физика вузда ва мектебда чирунин месэлайрай вишелай виниз илимдин кIвалахар, пособияр, куьмекчи материалар кхьена.

1995-йисуз вуздин ректоратдин теклифдалди ДГПУ-да физикадай заочный къайдада кьилин образование къачудай отделение (ОЗО) кардик кутуна ва адан кьилени Муса Рамазанович Исаев акъвазарна. И отделенидиз чпихъ кьилин образование авачир физикадинни математикадин муаллимар, заочно кIелиз кIанзавай маса ксарни кьабулзавай.

2016-йисалай педагогикадин рекьяй зегьметдин ветеран, РД-дин лайихлу муаллим, вичин асул кеспидивай къекъечIнава. Авайвал лагьайтIа, ада вичин кьадар-кьисметдикай, фейи рекьерикай, акур крарикай, инсанрикай рикIел хкунар кхьизва. Гзаф ксари адаз руьгьдиз кIеви, чирвилериз дерин, къастуниз мягькем жез куьмек гана. Абурун жергеда винидихъ тIварар кьунвай ксарилай гъейри, ДГПУ-дин виликан ректорар - А.М.Мегьамедов, Ш.И.Исмаилов, кафедрайрин заведующияр - Г.Б.Багдуев, Гь.А.Абдурагьимов, вири студентриз ва преподавателриз истеклу ва гьакьван гьуьрметлу муаллим-методист М.Н.Юзбегова, вичин гъилик чирвилер къачур алимар - Р.П.Келбиханов, Н.М.Жамаева, Ф.А.Эсетов, ма-сабур ава.

Кар алайди ам я хьи, агъсакъал вичин кьисметдилай, агакьнавай дережайрилай рази я. Вири уьмуьр - илимда! Идалай чIехи бахт жедани?..

Зегьметчи инсанрикай

Гьахъсузвили рикI тIушунзавайла...

Ш.ШИХМУРАДОВ

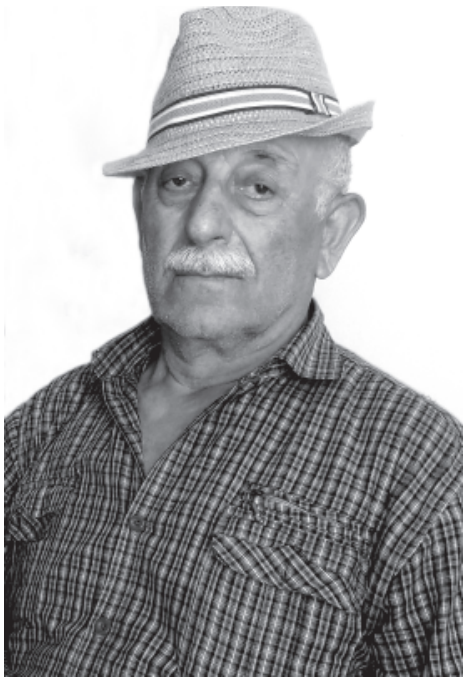

ИНСАНАР ва кьисметар. Дугъриданни, и дуьньядал гьикьван инсанар алатIа, гьакьван кьисметарни ава. Бязибуру лугьуда хьи, кьисмет инсандин уьмуьр я: ам жува тешкилни авуна кIанда. Дуьз я жеди, эгер виринра гьахълувили, законлувили, ислягьвили, адалатлувили агъавал ийиз хьайитIа. ИкI жезвач эхир. Де вил вегь: къанунсузвилелди, хаинвилелди къудратлу Советрин Союз чукIуруникди гьикьван инсанрин кьисметриз тIуш гана!.. Миллионралди кесибар къени чеб-чпел хтанвач, уьмуьр сакIани гуьнгуьна гьат хъийизвач. Бес гьикьванбур гьахъни-нагьахъ телеф хьана, гьикьванбурун кьисметар "перестройка" лугьудайдан регъверик регъвена!..

И мукьвара чи редакциядиз Тарумовский райондин Александр Невскийдин станицадай вичин яшар 83 йисав агакьнавай агъсакъал **АДАМОВ Адам Рамазанович** атана. Кьилел гзаф крар атанвайди, татугайвилери, гьахъсузвилери басмишзавайди, рикI тIушунзавайди, гъам-хажалат акунвайди а касдин чинай, вилерай кьатIуз жезвай. Чи арада яргъалди суьгьбет кьиле фена.

Сифте ада вичин таржумагьал кIелна, ерибинедикай ихтилатна. Адам 1935-йисан 5-майдиз Кьурагь райондин Урсунрин хуьре дидедиз хьана. Ада вичи рикIел ккизвайвал, буба Рамазана, атлу, ворошиловский лишанчи (стрелок) яз, 20 лагьай йисара Дагъустанда Советрин власть гъалиб хьун патал женг чIугуна. Владикавказда чирвилер къачудайла, кIаник квай балкIан, трамплиндилай ккадариз вердишардайла, алукьна, гьайван кьена, аскердин кьилиз хасаратвал хьана, мефтIедал иви ацукьна. Операция авуна, ам са гьар-гьал къутармиш хьанай. Хуьруьз 1-группадин инвалид яз хтана. Рамазанахъ орденар, медалар ва маса наградаяр авай. Гьайиф хьи, кIвалери цIай кьуникди абурни вири канай. Адакай а чIавуз "Дагъустандин правда" газетда сагъ са чин ацIай макъала чапнай. Гуьгъуьнлай Рамазан Адамова Шимихуьруьн советдин председателвиле кIвалахна. Аник кьуд хуьр акатзавай.

ИРИД йисан школа акьалтIарай Адама 1949-йисуз колхозда зегьмет чIугваз башламишна. 18 йис тамам хьайила, паспорт къачуна, кIвалахиз Бакудиз фена. Ана цементдин заводда зегьмет чIугвазвай дагъви гада 1954-йисуз Советрин Армиядин жергейриз тухвана. Ам Балтийский флотдиз акъатна. Кьуд йисуз военный гимида 2-классдин машинист-турбинист яз къуллугъна. "Образцовый" тIвар алай гимида ам викIегь, чешнелу аскер тир.

Армиядай 1958-йисуз хтай жегьилди са пешедин иеси хьун кьетIна. ИкI, Дагогнида тракторист-комбайнервилин курсар куьтягьна.

- Дагълух хуьре Фрунзедин тIварунихъ галай чи колхоздиз, - суьгьбетзава Адам Рамазановича, - тракторист-комбайнер герекзавачир, яни майишатдиз а чIавуз ахьтин техника ерли авачир. Курсар куьтягьна, имтигьанар вахкудайла, чун хьтинбуру вуч авун лазим я лагьай суал вугайла, хуьруьн майишатдин министерстводай атанвай векилди "ша Махачкъаладиз, чна куьн лазим чкайриз рекье твада" лагьана. ИкI зун 1960-йисуз Къизляр райондин Ал.Невскийдин станицадин И.Сталинан тIварунихъ галай колхоздиз акъатна. Ана анжах са вацра кIвалахнай - заз Къизлярдин райсельхозуправленидай эверна ва хабар кьуна:

- Вун комсомол яни?

- Я.

- Техника хъсандиз чизвани?

- Чизва.

- Н.Хрущёван эвер гуналди, шахтерриз куьмекна кIанзава.

ИкI, зун Сталинский областдин Чистяково шегьердин (гила Торез шегьер) шахтадиз акъатна, забой михьдай рабочийвиле кIвалахиз башламишна. Шахта куьгьнеди, списатнавайди тир. Гзаф рабочияр анай катнавай. Амма антрацит квайвиляй адалай гъил къачузвачир. ИкI, зун атай са вацралай, 1960-йисан 6-ноябрдиз, шахтада авария хьана, яни яд квай къав уьцIена - зун чилин къатуник акатна. Къутармиш тахьайбурни хьана. Зун гена са ракьуни хвена, амма кIвач хана, кьилизни хасаратвал хьана. КIвализ 2-группадин инвалид яз хтана.

1963-йисуз зун Чистяководиз медкомиссиядиз фин лазим тир. Хайи кIараб акъуднавай кIвач куьруь хьанвайтIани, шахтада накьвадин къат аватай кьил тIазвайтIани, мад медкомиссиядиз феначир. За жув инвалид яз гьисабзавачир. Гвай кIекIецарни гадарна. Намусар квай дагъви, иви ргазвай жегьил тир кьван. Къвезвай пенсия къачун тийиз, гьукуматдиз са кьадар пул кьенятна. Жегьилвал ахмакьвал я лугьудайвал, заз алад медкомиссиядиз, ахмакь жемир лугьудайбурни хьанай... Мад завай жуван пешедай кIвалахиз хъхьанач.

1974-йисуз Адама, Тарумовский райондин "Октябрдин 40 йис" совхозда механизаторвиле кIвалахни ийиз, Буйнакскдин механический техникумни акьалтIарна. Намуслувилелди зегьмет чIугвазвай жегьил райсоветдин депутатвиле ккяна. Адан шикил райондин Гьуьрметдин ктабда туна. А ктаб гилани райондин женгинин ва зегьметдин баркалладин музейда хуьзва. Адам гзаф маса наградайризни лайихлу хьана.

ХИЗАНДА Адама 11 велед (пуд хвани муьжуьд руш) тербияламишнава. Гьайиф хьи, чIехи хва Магьмудан кьилел еке бедбахтвал атана. Ада милициядин Къизлярдин райотделенида кIвалахзавай. Отделенидин командир тир. "Астрахань-Махачкъала" шегьре рехъ, муьгъ хуьзвай. Тадаракламиш тавунвай постунал 1998-йисан 4-апрелдин йифиз чеченрин боевикри вегьена. Са куьруь вахтунда какахьай женг кьиле фена. Амма къуватар барабарбур тушир - боевикар гзаф авай. ИкI, Магьмуд есирвиле кьуна, Чечнядиз тухвана. Гатаз, ягъиз, зулумар ийиз, цIуд вацра дерин фура туна.

- Са шумуд вацралай боевикрин векилри зун жагъурна, - ихтилат давамарзава А.Адамова. - Абуру зи вилик шартI эцигна: эгер Махачкъалада дустагъда авай чпин юлдаш, боевик аххъайиз туртIа, зи хва азад хъийида. Зун а чIавуз Дагъустандин кьиле авай М.Мегьамедован патав, минетар ийиз, кьве сеферда фена. Ам рази хьаначир. Гила боевикри завай кьве миллион манат пул гун (выкуп) истемишна. Къайдаяр хуьдай органриз хабар гайитIа, кIвал падда лугьуз, заз къурху гана. Гила вучда? Гьинай къведа заз икьван пул?! Эхирни авай-авачир вири эменни маса гана, буржарни кьуна, фена зун Урус-Мартандиз. Хцел гъанвай гьал акурла, зун шехьна: 90 киллограммдилай гзаф къвезвай адакай амайди са кьал хьтинди тир - 52 кг-дин яхун хьанвай. Чеченри пуд суткада зунни кьуна. И чIавуз заз къурумсахри анжах кьве чашка яд тир гайиди, мад са затIни. 1999-йисан 3-февралдиз ккана за Магьмуд кIвализ. Кьулан тар, вири беден тIазвайвиляй адавай яргъалди я ацукьиз, я кIвачел акъвазиз жезвачир, ахвар къвезвачир. Кьилел атай кьванди ахварай карагзавай. Кьил, гардан автоматдин къундахдив янавайвиляй тIуьн туькъуьниз жезмачир, са гьар гьалда жими-журу, маннадин хапIа недай. 11 йисуз кьван чун ам сагъар хъийиз алахъна, Ростовдиз, Москвадизни тухвана. Гьайиф хьи, куьмек хьанач. II группадин инвалидвал гана. Жегьилзамаз, вахтсуздаказ, 38 йисан яшда аваз, 2012-йисан 3-февралдиз кьена.

ГИЛА зи гьал гьихьтинди ятIа, гьикьван гьахъсузвилер аватIа, куьн килиг, гьуьрметлу ватандашар. За жуван вири уьмуьрда зегьмет чIугуна. Комсомолдин райкомди, шахтерриз куьмек яз, Донецкий областдиз алад лагьайла, зун фена, кIвалахдив эгечIна. Вучда кьван, кьилел дуьшуьш атана, инвалид хьана, а хасаратвилин нетижада зи чапла вилни буьркьуь хьана. 2003-йисалай 2014-йисан августдалди зав Украинадай зегьметдиз къабилвал квахьунай пенсия къачузвай. Анлай кьулухъ са кепекни ккезмач. Бес зун къе квекай я? Гьукуматрин векилри рахунар, меслятар авуна, и месэла бес дуьзвилелди гьялайтIа жедачни?

Им сад. Кьвед лагьайди, зи уьмуьрдин юлдаш фад рагьметдиз фена. Хизанда за 11 велед чIехи авунва. Амма "Родительская слава" медаль заз къени ганвач.

Пуд лагьайди. Зи зегьметдин стаж 45 йисаз барабар я. Амма "Зегьметдин ветеран" медаль ганвач. Лугьузва хьи, захъ гуя Россиядин Федерациядин шабагьар авач. Хцин дердина, адаз чараяр акваз, заз шабагьрин гьгъуьна гьатдай вахт, мумкинвал хьанани кьван?!

Жегьилзамаз кьейи хцин дерт иллаки кьетIенди я. Эгер блокпост дуьзвилелди мягькемарнавайтIа, тадаракламишнавайтIа, боевикривай анин патаривни гатIумиз жедачир. Хва 185 сантиметрдин буй авай, къуватлу гада тир. Ада бушвалнач, блокпостунал хьайи куьруь ягъунра ада са шумуд бандитдин рекъвериз автоматдин къундах чуькьвейди я. Вучда кьван, боевикар гзаф авай. Постунал алайбур лагьайтIа, Магьмудни мад са кас. Чечняда фура зулумар авуникди, уьмуьр яргъал тефена, кьейи Магьмудаз я са шабагь, хизандиз са куьмек ганач, я адан тIвар боевикрихъ галаз женгера телеф хьайибурун списокра авач. Яраб ада шегьре рекьел вичин хсуси гьажикIаяр хуьз къаравулвалзавайтIа?!..

Ам есирвиляй ахкъудун, боевикрин зулумдикай ккудун, къутармишун патал зун бандитриз кьве миллион манат пул гуниз мажбур хьана. Ам кIватIун патал вири маса гана. КIвал ичIи хьанва. Са кал маса къачудай мумкинвал, такьатни захъ амач. Са истикан нек заз гена къуншийри гузва. Къени завай вири буржар вахкуз хьанвач. Бес зун Россиядин гражданин тушни? Бес МВД-дай, соцкъуллугъри зун хьтиндаз са куьмек гана кIандачни? Зун са банкир, девлетлу кас туш кьван. Хва есирвиляй ахкъудун патал пул кесиб кас тир за ваъ, гьукуматди, МВД-ди гун лазим тир. Райондин яшайишдин рекьяй хуьдай къуллугъдизни са шумудра кхьенатIани, анай ичIи гъилди са вуж ятIани къведа, зи гьакIани тIазвай кьил мадни тIарна, хъфида. Соцзащита - им гьакI тIвар паталди (формализм) я. ИкI, са куьмекни я заз, я телеф хьайи хцин хизандиз ганвач. "Социальный государство" лугьузвайдан патай зун хьтиндаз са гьихьтин ятIани дикъет, кваз кьун, куьмек гун лазим тушни бес?!

АДАМ Рамазановичахъ дердер пара ава. Республикадин Кьилин везифаяр вахтуналди тамамарзавай В.Васильеваз ада чар кхьенва, адахъ галаз гуьруьшдизни физ кIанзава. Акван ман. Агъсакъалдин рикIик гъалаба ква. Ахвар квахьнава. "Жувал чан аламаз, сад-кьве месэладал хьайитIани кIукI гъиз кIанзавай, агакь тийиз кичIезва", - умумиламиш хъувуна касди вичин ихтилатар.

Къуй садан кьилелни ихьтин крар татурай. А.Адамов хьтинбуруз куьмекун - им мергьяматлувални я, гьам властрин, гьам виридан буржини.

Гьахълувиликайни гьахъсузвиликай

✓ *Вичиз кьван дерт авачир девдевни авач.*

✓ *Гъавурда тун регьят я, гъавурда гьат тавун - еке гуж.*

✓ *Демократия кьецIиди хьана.*

✓ *Къайгъуйри чуру рехи ийида, хажалатди - кьил.*

✓ *Къанунри кIвалах тийизвайла, тахсиркарвилер гзаф жеда.*

✓ *Гьахъ ава, дуван авач.*

✓ *Гьахъ авай чкада адалатни жеда.*

✓ *Гьахъ винел акьалтдалди, ламран тум чилик ккIада.*

✓ *Гьахъ вири авайвал къалурзавай гуьзгуь я.*

✓ *Гьахълувал жагъурун гзаф яргъал фида.*

✓ *Гьахъ гафунихъ тIямни ава, къуватни.*

✓ *Гьахъ гвай инсандин бармакдин кIукI акъатда.*

✓ *Гьахъ гвайдаз дустар тIимил жеда.*

✓ *Гьахъ жагъидалди, кесибдин чан туьтуьниз акъатда.*

✓ *Гьахъ патал женгиниз кьегьалар экъечIда.*

✓ *Гьахъ патал кьил тIарна кIанда.*

✓ *Гьахъ - хандиз ваъ, халкьдиз герек я.*

✓ *Гьахъ рахайдахъ лаш галукьда.*

✓ *Гьахъ гьар са инсандин рикIе кIанда.*

✓ *Гьахъ чилик кутун патал перер бес жедач.*

✓ *Гьахъ я вацIу тухудач, я гьуьле батмиш жедач.*

✓ *Гьахълувал еке къанун я, эгер адал амал ийиз хьайитIа.*

✓ *Гьахълудан чан батIулвилихъ галаз женг чIугваз акъатда.*

✓ *Гьахълу гаф туькьуьлди жеда.*

✓ *Гьахълу инсандин винел регъв регъведа.*

✓ *Гьахълу касдихъ девлетар жедач.*

✓ *Гьахълувал гьамиша багьадаказ гьатда.*

✓ *Гьахълувал вири дуьньядин терез хьун лазим я.*

✓ *Гьахълувал къизилдилай багьа я.*

✓ *Гьахълувал уьлкведин секинвал, саламатвал я.*

✓ *Гьахълувили нур гуда, гьахъсузвал серинди, далдадик чуьнуьх жеда.*

✓ *Гьахълувилин рехъ - гуьтIуь, гьахъсузвилин рехъ гьяркьуь жеда.*

✓ *Гьахъни нагьахъ са суфрадихъ туькIуьдач.*

✓ *Гьахъни, пул хьиз, хирде жеда.*

✓ *Гьахъунихъ къекъведайдаз гьахъ жагъидалди, чан туьтуьниз акъатда.*

✓ *Гуж-ваъ, гьахълувал нин пата аватIа, гьам виняй я.*

✓ *Гуж ракIарай атайла, гьахъ гурмагъдай акъатда.*

✓ *Гьахъ авачирдаз ачух чинни авач.*

✓ *Гьахъ чуьнуьхиз хьайитIани, квадариз жедач.*

✓ *Гьахъни нагьахъ алцумдай терезар цаварал алач, чилерал инсанрив гва.*

✓ *Гьахъунизни и пад, а пад авайди я.*

✓ *Гьина законар гьахълубур ятIа, гьана халкьни бахтлу я.*

✓ *Гьина законар къуватда аватIа, гьана гьахъни ава.*

✓ *Гьахъ жагъурун патал са шумуд шаламар кукIварна кIанда.*

Авадан хьун мурад яз…

Омар ГЬУЬСЕЙНОВ,
философиядин илимрин доктор,
ДГУ-дин профессор

И мукьвара чи хизан кІвале пакаман хуьрек нез кІватІ хьанвай чкадал зи гъвечІи хва Сулеймана чаз Мегьарамдхуьруьн районда агропромышленный зурба комплекс эцигзавайдакай еке хушвилелди хабар гана. И малуматди зи кьил лап цавуз акъудна, заз гзаф шад хьана.

Лап важиблу кар я. Жечни бес, чи агьалияр, гьасилай продукция, чкадал дуьзгуьн къиметдай маса гуз тежез, ам кепекрай Гергебилдин консервиярдай заводдиз тухузни мажбур хьанвай эхир. И кардикай за жуван фикирар ктабра, макъалайра кхьиз гзаф йисар тир. Накь зун, Къурбан Акимов, Арбен Къардаш шегьердин паркуна ацукьнавайла чна чи халкьдин тІал алай месэлаяр веревирддайла, ам къе кІеве авайвиликай, Лезгистандин консервиярдай заводар барбатІ хьанвайвиликай, чи халкьдин гзаф векилар, чкадал кІвалах авачиз, кІвалер-къар гадарна, кьил хуьз патал физвайвиликай, гьавиляй хуьрер чкІизвайвиликай, мектебра классар, аялар авачиз, ичІи жезвайвиликай рахазвай.

Ингье гила и къиметлу хабар. И кІвалахди чи халкьдал, вири Лезгистандал чан хкида. Гъиле кьунвай и агропромышленный комплекс кардик акатайла ва Самурдин милли паркунин кІвалахарни гуьнгуьна гьатайла (Самурдин там ва Шалбуз дагъдин гегьенш ерияр), чи халкьдин гьал-агьвал гьам экономикадин, гьамни экологиядин жигьетдай хъсан жедайдак умуд кутазва за.

Зи фикирдалди, агропромышленный комплексди вичин филиалар чи муькуь районрани кардик кутада. Ида халкь патал са флан кьадар кІвалахдай чкаяр арадал гъида, инсанривай чпи гьасилзавай хаммал (яр-емиш, келем, картуф, ири ва куьлуь карч алай хипен, малдин продукция) чкадал маса гуз жеда.

Мегьарамдхуьр - Лезгистандин юкьни-юкь, ам авадан хьун чи вири халкьдин мурад я. Заз чи чилин юкь мягькемди, экологиядин жигьетдайни саламатди хьана кІанзава. За Мегьарамдхуьруьн райондин жемятдал, ада, къастунал кІевивализ, хайи ерияр хуьн патал женг тухунал дамахзава. Заз лугьуз кІанзава хьи, райондин чилин кІаник квай яд садавни, са чІавузни хкудиз туна виже къвезвайди туш. АкІ хьайитІа, чи хуьрер михьиз уьцІуьн, залзалаяр хьун ва тІебиатдин маса бедбахтвилер арадал атун мумкин я. Яд тухуз кІанзавай рухвайривай Самур вацІун яд къулай са чкадилай къанал яна къачуз жезвачни? ИкІ авуртІа, абуруз ни ва вучтин манийвал ийизва кьван? ИкІ райондин хуьрериз дигидай, шегьерэгьлийриз хъвадай ядни жедай. Ихьтин ашкара, кьве патазни хийир авай кІвалах туна, са вучтин ятІани, чпин хийирдихъ къекъвезвай чиновникрив чи халкьдиз, чи тІебиатдиз зарар гуз туна виже къведач.

Заз чи халкьдин агьваллувал хкажун патал мад са кІвалах гъиле кьунайтІа кІанзавай. Дяведилай виликан четин йисара чи халкьди мажбури бигердин тегьерда Ахцегь -КьакІар къанал тухвана, гзаф кьадар чилериз яд гудайвал авуна, халкьарин виш йисарин тамарзу мурад кьилиз акъудна. Къанал гьи хуьруьн чилелай физватІа, адан яргъивал хуьруьн агьалийрин майишатриз килигна, барабардиз пайна, абурув эгъуьниз тазвай. КІамар-чухурар квай сад-вад чкадилай акведукар, яни чІутхварар, муькъвер туькІуьрна, кІвалах кьилиз акъуднай.

Къе чаз гъиле кьаз кІанзавай Лакун-Луткунар къанални гьа и жуьреда, инженерный проект туькІуьрна, Луткунрин хуьруьн ва я Играхърин мулкунин туьшдай дередиз банд яна, кьил кутуна, эгъуьниз жедай. Цуругърин, Хуьруьгрин, КьакІарин ва Луткунрин хуьрерин дагъда авай гьикьван уьруьшар дигиник акатдай, гьикьван анра яр-емиш, битмишиз жедай, цІийи хуьрерни кваз арадал къведай. Самур вацІун гуьне патан са кьадар ерияр женнетдиз элкъведай. Им са акьван еке харжияр алачир, амма гзаф менфятлу, хийирлу, тарихда амукьдай, чи халкь патал еке метлеб авай кІвалах жедай. И кар гъиле кьур касди вичиз, амай кІвалахар анихъ амукьрай, еке суваб къазанмишдай. И кІвалахни кьилиз акъатунихъ за инанмишвалзава ва и кардин патахъай винидихъ тІвар кьунвай хуьрерин агьалийривай, райондин регьберривай чпин фикирар лугьун, чпихъ маса вучтин меслятар аватІа лугьун, теклифар гун гуьзлемишзава.

Нафт гьялдай кархана эцигзава

Дашдемир ШЕРИФАЛИЕВ

"Лезгияр" сайтдай хабар хьайивал, вичин ери-бине Ахцегьай тир "нафтІадин магнат", Россияда виридалайни девлетлу карчийрикай сад **САРДАРОВ Рашид Селимовича** Оренбург шегьерда газ гьялдай заводдин патав, нафт гьялдай чІехи комплекс эцигзава. Адан къурулушдик нафтІадин ва битумдин тадаракар, метягьрин ва хаммалдин паркар, машинрин ва ракьун рекьин терминалар, комплекс электроэнергиядалди ва бугъадалди таъминарун патал гъвечІи ТЭЦ ва герек маса тадаракар акатзава.

- Заз Оренбуржьеда нафт гьялдай махсус комплекс эцигдай фикир аваз гзаф йисар тир, гила къарар кьабулнава, - лугьузва "ЮУПК" ЗАО-дин президент Рашид Сардарова. Им Кьиблепатан Уралдин промышленностдин компаниядин вилик гегьенш мумкинвилер ачух жезва лагьай чІал я, гьикІ хьи, девирдин истемишунриз жаваб гузвай цІийи комплексди углеводородрин хаммал гьялдай къуватар хейлин артухарда ва карханади акъудзавай суьрсетдин кьадардизни еридиз хъсан таъсирда.

Оренбуржьедин губернатор Юрий Берга къейд авурвал, Кьиблепатан Уралдин промышленностдин компанияди Оренбургдин областдин экономика вилик тухунин сиясатдиз тамамвилелди жаваб гузва. Чи кьилин мурад-метлеб паталай инвестицияр желб авуналди, производство артмишун, кІвалахдай цІийи чкаяр арадал гъун, тІебиат хуьнин ва яшайишдин жигьетдай карханайрин жавабдарвал артухарун я.

Гьелбетда, Дагъустандай фена, Оренбургда, Москвада ва масанра (адаз пара чкайра вичин карханаяр ава) уьлкведин производство хкажуник вичин пай кутаз алакьун тарифуниз лайихлу кар я. Гьа са вахтунда къейд ийин хьи, баркаллу ватанэгьлидин рикІел хайи ерийрани яшайишдинни экономикадин месэлаяр гьялун атанайтІа, хъсан жедай.

Сардаров Рашид Селимович 1955-йисан 27-июндиз Махачкъалада дидедиз хьана. РАН-дин профессорвилин дережадиз хкаж хьайи буба Селим Сардарова вичин зегьметдин ва илимдини рехъ Ахцегьрин 1-нумрадин юкьван школада физикадин муаллимвилелай башламишна. Адан стхаяр тир Гьажидикай военный духтур, полковник, Германияда кІелай Гьажи-Мегьамедакай муькъвер эцигунин рекьяй архитектор, илимрин доктор хьана, ДГУ-да физикадин муаллимвилин, Новочеркасск шегьерда инженер-геологвилин пешеяр къачуна, хайи хуьруьз хтай Серкера Къизил дереда геолого-разведкадин дестедик кваз ва гуьгъуьнай Ахцегьа муаллимвиле кІвалахна.

Р.Сардарова Даггосуниверситетда геофизикадин рекьяй кьилин образование къачуна. 1983-1985-йисара ада Бакуда Вириоссиядин илимдинни ахтармишунрин институтда геофизикадин къайдайралди разведкадин геохимический полигондин начальниквиле кІвалахна. Гуьгъуьнлай геофизикадин ВНИИ-да физикадинни геофизикадин дестедин регьбер хьана. 1991-йисалди "Интерсоюз" обществодин генеральный директорвилин везифаяр тамамарна. 1991-йисалай "Южно-Уральская промышленная компания" холдингдин генеральный директор я.

Уьлкведа девлетлу бизнесменрикай сад тир Рашид Селимович Москвадин Английский клубдин член ва аслу тушир "Граждан общество" Ассоциациядин президиумдин сопредседатель я. Ам гьуьрметдин "Общественное признание" - къизилдин лишандин ва гзаф маса шабагьрин сагьиб я. Машгьур Сулейман Керимовахъ галаз санал ада Москвадин Соборный мискІин эцигунра куьмекна ва мергьяматлувилин маса крарани жумартвал къалурзава.

Фикирда къени кІвалахар ава

Райсудин НАБИЕВ

Курхуьрелай тир зегьметчи Рамазанов Абдулакима тербиядин мярекатра лугьудай: сада - уьлкве абадни ийида, сада - барбатІни.

ЧІехи камалэгьли Ярагъ Мегьамед хьтин кас акъатнавай Ярагърин хуьруьн тІвар виринра сейли я. Ярагъ Мегьамедан насигьатрикай тарс хкудзавай бажарагълу ксари хуьр-кІвал, жемят патал аквадай хьтин мергьяматлу крар ийизва. ГъвечІибурни гьа ихьтин руьгьдаллаз тербияламишзава. Алай вахтунда гьахьтинбурун жергедай сад и хуьруьнви хьанвай, вичин тІвар хъсан крарал ди раижзавай, эсил Маллакентдай тир Мирзегьасанов Мурад я. Ам хуьруьнбурук акахьнава, хийир-шийирдин мярекатра иштиракзва. Мукьвара зун са дерди кар аваз и хуьруьз акъатна. Ина минеральный ятар акъудзавай завод кардик ква лагьайла, за гьанихъ ялна. Чир хьайивал, Мурада анин директорвал ийизва. Ада чаз, цехдай цехдиз тухуз анрин кІвалахрикай, шартІарикайни рабочийрикай ихтилатарна. Мурад гъавурда авай карчи я. Нихъ галаз гьикІ рахадатІа, меслятдатІа, кьве патазни хийирлу икьрар гьикІ кутІундатІа чизва. И чкада "Самур" тІвар алаз минеральный ва михьи, гьамга хьтин суьзмишнавай яд акъудзава. Ятар чкадал гьазурзавай 0,5, 0,75, 6 литрдин къапара цазва, махсус чкадал саламатзава. Яд ина виликрайни акъудзавайди тир. Гила са йис я Мурада а чкадин иесивал ийиз. ЦІийи автоматарни багьа тадаракар

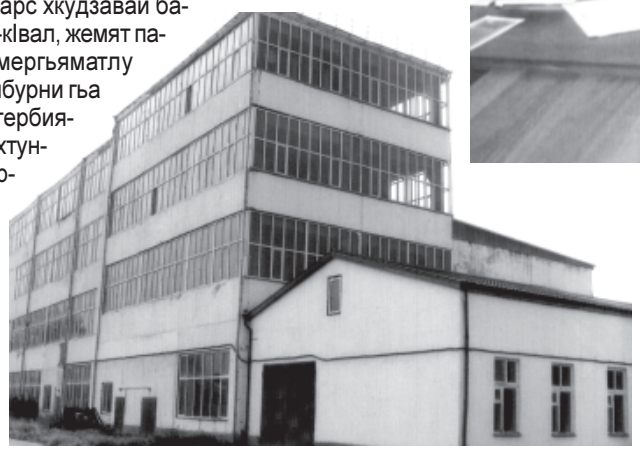

хкана, тайин чкайрал эхцигна, кардик кутунва. Ина 25-30 касдиз кІвалах хьанва. Абурук паталай къвезвайбурни ква. Цехра цІийивилер турдалай кьулухъ шартІарихъ галаз кьадайвал столовойни кардик кутунва.

Гьазур продукция чкадал яргъалди аламукьзавач. Виликамаз икьрар хьанвайвал, Москвадиз, Санкт Петербургдиз, Бакудиз, Махачкъаладиз рекье твазва. Хийир-шийирдин мярекатризни тухузва.

Исятда Волгограддинни Краснодардин заказар кьилиз акъудзава. Герек ятар лагьайтІа, Кьурагь дагъларин булахрай гъизва. И кар кьилиз акъудзавай тежрибалу шофер Шихабидов Исмаилаз вирида сагьрай лугьузва. Йикъа ада 10-12 тонн яд гъизва. Мадни рабочияр тир Л.Масиловади, С.Мегьамедовади, М.Саруханови ди, оператор Н.Жабраилова, кьилин инженер Д.Мирзебегова ва масабуру сезондин вахтунда бегьерлувилелди кІвалахзава. Чими ятІани, цехра ва маса чкайрани кІвалахрин еришар зайифарнавач.

Заз гьазур продукциядин склад гегьеншариз, газдин цех эцигиз, лимонадарни акъудиз кІанзава, - лугьузва Мурад Салавудиновича. Харжияр инризни тІимил акъатдач, ятІани дурум гуда. Халкь, жуван ерияр патал ибур герек крар я.

Сагьрай, къуй куь фикирда авай крар кьилиз акъатрай.

Надият ВЕЛИЕВА

РикI гуъзгуъ я, ам хаз тахьуй!..

Адет яз, азарлу хьайи гьар са касдиз вич дерин чирвилер, еке тежриба авай хъсан духтуррал ацалтна кIан жеда. Им тIебии карни я. Эгер духтур жегьилди яз хьайитIа, адахъ ихтибар тавунин фикир жеда. ГьикI хьи, эхиримжи цIуд йисара диломар пулдихъ маса гузвай дуьшуьшарни ава лугьуда. Амма жегьил вири пешекарар чирвилер, алакьунар авачирбур я лугьун ягъалмишвал я. Алай вахтунда чал институтда дерин чирвилер къачунвай, чпин пешедал рикI алай, азарлуяр сагъарунин карда чпин вири къуватар серфзавай жегьил духтурар тIимил гьалтзавач.

Къенин чи суьгьбетни гьа ихьтинбурукай сад тир, Республикадин ветеранрин госпиталдин кардиологиядин отделенидин заведующий **Заира Латифовна АЛИКБЕРОВАДИКАЙ** я. Ам 1979-йисуз Мегьарамдхуьре дидедиз хьана.

Ам (бубадин патай) Ватандин ЧIехи дяведин ва адалай гуьгъуьнин йисара Кьиблепатан Дагъустандин гзаф районра прокурорвал авур, гзафбуруз чидай Латифов Агьмаданни тIвар-ван авай судья филиви Исакьов Кериман (дидедин патай) сихилрай я.

Заирадин буба Латифов Латифа сифте Мегьарамдхуьруьн райондин нисияр хкуддай заводдин директорвиле, гуьгъуьнлай райадминистрацияда кIвалахна. Алай вахтунда пенсияда ава. Рагьметлу диде Фарида Керимовна райондин коррекционный школадин муаллим тир. Абуру хизанда кьуд велед (кьве гадани кьве руш) чIехи авуна, уьмуьрдин шегьредал акъудна, виридаз кьилин образование гана. Гуьлзадади-райондин суддин секретарвиле, Мурада райадминистрацияда кIвалахзава. Агьмад карчи я. Диде-бубади чпин веледар зегьметдал, хуьрел-кIвалел рикI алайбур яз тербияламишна. Виридахъ чпин кIвал-югъ хьанва, намуслувилелди уьмуьр кечирмишзава.

1996-йисуз Мегьарамдхуьруьн юкьван школа къизилдин медаль къачуналди акьалтIарай Заира Дагъустандин медакадемиядин лечебный факультетдик экечIна. Чирвилерихъ къаних викIегь руша, зегьмет чIугуна, дерин чирвилер къачуна. "Мединститутда кIелиз регьят туширтIани, а йисар рикIелай алат тийидай гуьзелбур тир", - лугьузва Заиради. Къе ада вичиз тарсар гайи муаллимар, санал кIелай юлдашар чими гьиссералди рикIел хкизва.

2001-йисуз вуз агалкьунралди куьтягьай руша интернатурада кIелна. 2005-йисуз жегьил пешекарди Республикадин ветеранрин больницадин поликлиникада духтур-терапевтвилелай вичин зегьметдин рехъ башламишна. Ина кIвалахай девирда ада вич дерин чирвилер авай, пешедиз вафалу духтур тирди къалурна. Адан гъиликай гзаф азарлуйриз дава-дарман, куьмек хьана. 2010-йисуз Заиради Махачкъаладин 2-нумрадин больницадин дипломдилай гуьгъуьниз чирвилер къачудай кафедрада кардиологиядай пешекарвал къачуна. 2013-йисуз ам ветеранрин госпиталдин кардиологиядинни гипертониядин отделенида духтур-кардиологвиле тайинарна. Галатун тийижиз зегьмет чIугвазвай духтурдин алакьунрикай, ада гъиле кьур гьар гьи кIвалах хьайитIани кьилиз акъуддайдакай больницадин руководствадизни чизвай. Гьавиляй 2017-йисуз адал кардиологиядин отделенидин заведующийвилин везифаяр тамамарун тапшурмишна. Гила духтурдин къайгъуяр мадни къалин хьана. Отделенидин духтуррин ва медсестрайрин кIвалахдал, палатайра михьивал хуьнал гуьзчивална, кIевиз азарлуйриз меслятар (консультацияр) гана, жуьреба-жуьре документацияр къайдадиз гьана кIанзавай. А къайгъуяр Заира духтурди устадвилелди кьилиз акъудзава. Ада кардиологиядиз талукь яз кьиле физвай конференцийра иштиракзава, анра къейдзавай рикI сагъарунин цIийи жуьреяр вичин практикада ишлемишзава.

Заира Латифовнадин инсанвилин дережаярни винизбур я. Сир туш хьи, духтурдин неинки чирвилери, гьакI сивяй акъатзавай келимайрини азарлудаз куьмекда. Заира гьар са азарлудан патав фида, абурухъ дикъетдивди яб акалда, руьгь кутада. Азарлуйрини адаз алхишдин гафар лугьун дуьшуьшдин кар туш.

Камаллу, марифатлу инсан алай чка гьар са касдиз аквада ва адаз лайихлу къиметни гуда. Заира духтур гьеле еке наградаяр къачуз агакьнавачтIани, адан гьар йикъан гьакъисагъ зегьмет виридаз аквазва. Коллективдин ва азарлуйрин арада адаз еке гьуьрмет ва авторитет ава.

Кардиологиядин отделенидин духтур **Тамара Мегьамедовна СИРАЖЕВАДИ** ингье адакай вуч лугьузватIа:

- Заира духтурдихъ галаз кIвалахиз цIуд йис хьанва. Ам дерин чирвилер авай хъсан пешекар хьиз, михьи рикI авай, азарлуйрихъ галаз ширин мецелди рафтарвалзавай камаллу инсан я. Азарлуйрин сагъламвал мягькемарун патал ада еке зегьметар чIугвазва. Заира Латифовнади датIана вичелни кIвалахзава, медицинадин литературадикай менфят къачузва, вичин чирвилерин дережа мадни хкажзава. Азарлуяр сагъарунин карда цIийи къайдайрикай менфят къачузва. Коллективни, азарлуярни адалай гзаф рази я.

РикIин азарар сагъарзавай духтурдин вилик за са шумуд суал эцигна.

▪ **Куьне духтурвилин пеше хкягъун са квехъ галаз ятIани алакъалу яни?**

- Ваъ. Школа куьтягьайла, заз Даггосуниверситетдин юридический факультетдик экечIунин мурадар авай. Амма зи деде-буба а кардал рази хьанач. Чи тухумда духтурар авачирвиляй абуру заз мединститутдик экечIунин теклиф гана. И кардал за кIусни пашманвал ийизвач. Жуван пешедилай зун гзаф рази я.

▪ **РикIин азарар арадал атунин себебар гьихьтинбур я?**

- ЧIехи пай азарар агьалийрин яшайишдилай, абуру кечирмишзавай уьмуьрдилай аслу я. И жигьетдай Россия хъсан чкадал алай уьлквейрикай туш. РикIин азарар гьикI арадал къведач кьван, гьар юкъуз ван къвезвай хабарар рикIиз таъсирдай чIурубур хьайила?! Алай аямдин гзаф жегьилри ичкидиз, наркотикриз кьил янава, пIапIрусар чIугвазва, чалкечир уьмуьр тухузва. Алай вахтунда инсанриз са девирдани тахьай хьтин рикIиз таъсирдай стрессар жезва. Ягь-намус, марифат квахьзава. Гзафбурун дуланажагьдин гьалар хъсанзавач, я пака хъсан жеда лугьудай хьтин умударни авач.

▪ **Азарлу тахьун патал рикI гьикI хвена кIанда?**

- Сифтени-сифте гьар са касди сагъламвилин къадир чир хьун важиблу я. Бязи татугайвилериз килигна, нервияр къайдадикай хкудмир. Сабурлу жез алахъа. Куьрелди, рикI гуьзгуь я. Ам хаз тахьуй!

Хъсан пешекар, бажарагьлу духтур хьун, гьелбетда, шад жедай кар я. Гьа са вахтунда дишегьлидин хиве хизандин къайгъуярни ава эхир. ТуькIвей хизан хьунни еке бахт я. Заиради вич и рекьяйни бахтлу инсан яз гьисабзава. Уьмуьрдин юлдаш, Мегьарамдхуьруьн райондин ДОСААФ-дин начальник Аликберов Рамизахъ галаз санал кьве руш тербияламишзава. Фатимади 7-нумрадин гимназияда 10-классда, Камилади 8-классда кIелзава.

Чазни инсанрин сагъламвилин къаравулда галатун тийижиз акъвазнавай гьуьрметлу Заира духтурдихъ сагъламвал, бахтлу ва яргъал уьмуьр, хизандани берекат, веледрин гележегдикай рикIин динжвал хьана кIанзава.

"АЙБОЛИТ"

Чир хьун хъсан я

"Айболит" газетдай гьазурайди - Надият ВЕЛИЕВА

- **Гьуьлуьн кьел** гзаф азаррин дарман хьиз ам хъсан массажерни я. Газетдал кьел вегьена, кьецIил кIвачерив кIур гайитIа, галатун гьасятда алатда. Са гьафтедин вахтунда, гьар нянихъ и процедура авурла, куьн инанмиш жеда.
- **Вирт хуькуьрнавай** дарчинар яш хьанвай инсанар патал гзаф хийирлу я. Ада бедендиз къуват гъида, рикI мягькемарда, нефес хъсанарда.
- **Эгер инсан** 15 декьикьада шехьайтIа, йисан къене бедендал акьалтнавай заланвал алатда.
- **Йикъа цIуд** агъзур кам къачуртIа, инсан яргъалди жегьилдиз амукьда.
- **Хер хьанвай** ва я канвай чка фад сагъ хъхьун патал, анал лап куьлуьз куьткуьннавай чичIекдин къаришма эцигун хъсан я.
- **Яхун инсанар** куьк хьун патал чими пиводиз нек яда (сад хьтин паяр), йикъа 2 сеферда 1-2 стакан хъвада.
- **Гатун вахтунда** 10 кг гьар гьи жуьредин хьайитIани емишар ишлемишайтIа, куьн хъуьтIуьз азарлу жедач.
- **Яшар хьанвай** инсанриз хурмадин кьурурнавай пешерин чай гзаф хийирлу я.
- **Гьар юкъуз** са стаканда авай помидоррин миже ишлемишайтIа, иви кьери ва инсульт хьунин хаталувал тIимил жеда.
- **Азар** чIугурдалай гуьгъуьниз бедендиз къуват хтун патал са стаканда авай цIранвай муркIадин (талая) цик хуьрекдин кьве тIуруна авай партахалдин (апельсин) миже, 1/3 чайдин тIуруна авай кьел вири сад-садак какадарна, йикъа кьве сеферда са стаканда авайди ишлемишда.
- **Туьтуьнин** хтунин цIумаруфрик (щитовидная железа) азар акат тавун патал гьазурзавай хуьрекрик гьамиша йод квай кьел кутун лазим я.
- **Дамарра** ивидин гьерекат къайдадик кухтун ва куьлуь дамарар михьи авун патал са килограмм чIухлумпIрал гьа икьван шекер вегьена, хъсандиз тIур яда. Ахпа йикъа пуд сеферда чайдин са тIуруна авайди ишлемишда.
- **Кьулан тарцин** грыжа авайла, ксудалди вилик анин кIарабривай пихта тарцин ягьлу гуьцIда, ахпа а чкайрал виртIедик какадарнавай мелгьем (мумиё) эцигда.
- **Шекердин азар** авайбуруз дарчинар квай чай гьар юкъуз хъун меслят къалурзава.
- **ДуркIунра** къванер ва къум авайла, гьар са кишмишдин къене чIулав истивутдин хар туна, 2 вацран къене гьар юкъуз вад кишмиш ишлемишда.
- **Мукьвал-мукьвал** кьил элкъвез хьайитIа, лацу кьил чичIек як регъведай машинкадай авадарда. Са стаканда авай (250г) регъвенвай чичIекдиз 250 г вирт яна, хъсандиз хуькуьрда. Ахпа йикъа пуд сеферда, фу нез зур сят амайла, хуьрекдин са тIуруна авайди, пуд лагьай тIур ксудалди вилик ишлемишайтIа хъсан я.
- **Хамуник цIарнах** (экзема) квайла, йикъа 2-3 сеферда фу тIуьрдалай гуьгъуьниз михекрин цуькведин са тIур ишлемишайтIа, экзема явашяваш михьиз квахьда.
- **Хамуник азар** квайла, гьар юкъуз чичIек ва серг ишлемишун меслят къалурзава. Абуру микробар рекьизва, иви михьи ийизва ва гьакIни санлай бедендин гьал хъсанарзава.
- **Мекьивилелай** азарлу хьанвайла, кIерецдин хехвер, кишмишар, кьурурнавай машмашдин патар гьар сад 0,5 кг ва гьакIни чкалар аламай, цилер хкуднавай 4 лимон як регъведай машиндай авадарна, хъсандиз тIур яна, банкадиз вегьена, холодильникда хуьда. Ахпа гьар юкъуз хуьрекдин са тIуруна авайди тIуьн тIуьрдалай гуьгъуьниз ишлемишда.
- **Диатез** авай аялриз къацу ичиникай куьмек жеда. Ич са суткада морозильникда эцигда, ахпа ам авагьар хъувуна, аялдив нез тада. Гьа икI са вацран вахтунда. Ич анжах къацуди хьун лазим я.
- **Кьилин мефтIедин** дамаррин гьерекат йигин хьанвайла, йикъа пуд сеферда хуьрекдин са тIуруна авай чIухлумпIрик чайдин са тIуруна авай вирт хуькуьрна неда.
- **Сивяй пис** ял татун патал хуьрекдин 2 тIуруна авай некьийрин пешерал 2 стаканда авай ргазвай яд илична, 15 декьикьада къалпагъ алай катулда тада. Ахпа ам куьзна, фу тIуьрдалай кьулухъ сиве экъуьрда.

Насир Шагьмурадован - 65 йис

Авазрин булах

Эдуард АШУРАГЪАЕВ, муаллим

"Са гъиле кьве къарпуз кьаз жедач", - лугьудай мисал ава. Им кьве кІвалах санал ийиз жедач лагьай гаф я. Дуньядин винел ахьтин инсанар ала хьи, абурулай неинки кьве, гьатта пуд-кьуд кІвалахни дуьздаказ кьиле тухуз алакьзава. Ахьтинбурукай сад бажарагълу композитор, дирижер, лап хъсан муаллим ва туькІвей хизандин кьил **Насир Бабаевич ШАГЬМУРАДОВ** я.

Дагъустандин искусствойрин лайихлу деятель Насир Шагьмурадов 1953-йисан 16 - августдиз Докъузпара райондин Миграгъ-Къазмайрин хуьре дидедиз хьана. Гележегдин композитордин аял вахтар Бакуда акъатна. 1969-йисуз юкьван мектеб акьалтІарай Насир Махачкъаладин культпросветучилищедин дирижервилинни хордин отделенидик экечІна. Училище акьалтІарай 1972-йисуз Шагьмурадова Москвадин культурадин институтдин оркестрдин отделенида чирвилер къачуна.

Насир Шагьмурадов (эрчІи патахъай къвед лагьайди) 1970-йисара

Вуз акьалтІарай 1976-йисуз Насир Дербентдин музыкадин училищедин халкьдин музыкадин алатрин отделенидиз кІвалахал ракъурна. 1977-йисуз, армиядай хтадалай кьулухъни, Насира музучилищеда вичин кІвалах давамар хъувуна. Къенин юкъузни ада аялриз музыкадин сирер чирзава.

1977-йисуз Н.Шагьмурадова студентрин халкьдин музыкадин алатрикай ибарат оркестр арадал гъана.

Композиторди халкьдин манияр ва инструментальный гьаваяр расшифровка авунин, Дагъустандин, Азербайжандин, Молдавиядин, Россиядин халкьарин музыка инструментовка авунин винел гзаф кІвалахзава. Оркестр патал Насир Шагьмурадова маса композиторрин гзаф эсерарни инструментовка авунва. Абур училищедин выпускникри имтигьанрал тамамарзава.

Н.Шагьмурадован регьбервилик квез оркестрди "Динамо" фабрикада, Дербентдин гамар храдай комбинатда, школа-интернатра, ва шегьерда авай маса идарайра, Кьиблепатан Дагъустандин районра ва шегьерра концертар гузва, радиодини телевидениди абур лентиниз къачузва.

Насир Бабаевичан регьбервилик квез оркестр Дербент шегьердин, республикадин конкурсрин ва фестивалрин гъалибчи хьана. 1979-йисуз Кеферпатан Кавказдин музыкальный училищейрин халкьдин музыкадин алатрин оркестрайрин арада кьиле фейи конкурсдани Шагьмурадован оркестр дипломдиз лайихлу хьана.

1987 -йисуз Насир Шагьмурадован оркестрди Центральный телевиденидай 20 декьикьадин концерт гана. ГьакІни абуру чи республикадилай къецепатани концертар гана: Алибайрамлы шегьерда (АР), Къазимегьамед селокда, Астрахандин консерваторияда ва гьакІни Астрахань шегьердин телевиденида 45 декьикьадин концерт.

Композитор хьиз, Насир Шагьмурадов 500-лай виниз эсеррин авторни я. Абурун арадай чавай А.Мирзебегован ("Чи Ватан", "Керем хьиз кайитІани", "Лезгинка"), Ф.Уружеван ("Нарын-къеле"), З.Жабраиловадин ("Зумрият"), А.Сайдумован ("Шадвал ая", "Беневша къизилгуьл"), А.Къардашан ("Фикирар") ва гзаф маса манийрин, СтІал Сулейманан тІварунихъ галай Лезги госмуздрамтеатрдин 36 тамашадиз, Табасаранрин театрдин 12 тамашадиз, Азербайжанрин театрдин 3 тамашадиз кхьенвай музыкайрин тІварарни кьаз жеда.

Композиторвилин ва муаллимвилин кІвалахдилай гъейри, Насир Бабаевича мергьяматлувилин крарни ийизва. 1985-йисуз композитордин регьбервилик квай оркестрди мергьяматлувилин са шумуд концерт гана, къазанмишай пулдин такьатар Дагъустандин музыкадин обществодин фондуниз вахкана. Вири санлай къачуртІа, оркестрди 500-лай виниз концертар гана.

Дагъларин уьлкведин музыкадин искусство вилик тухунай 1999-йисуз Насир Шагьмурадов "Дагъустандин искусствойрин лайихлу деятель" лагьай виниз тир тІварцІиз лайихлу хьана.

2003-йисуз Насир Бабаевича Дербент шегьердин шаиррин чІалариз кхьенвай "Дербентдикай манияр" кІватІал чапдай акъатна. Гьа и йисуз Шагьмурадова Дербентдин халкьдин музыкадин алатрин муниципальный оркестр арадал гъана.

Бажарагълу кас тир Насир Шагьмурадовахъ туькІвей хизанни ава. Адан уьмуьрдин юлдаш Инжиди 20-нумрадин мектебда физкультурадин муаллимвиле ва 1-нумрадин ДЮСШ-да художественный гимнастикадай тренервиле кІвалахзава. ЧІехи руш Наиляди музшкола, гуьгъуьнлай музучилищеда фортепианодин класс, ахпани культурадин ва искусствойрин институт акьалтІарна, Дербентдин музучилищеда ва культурадинни искусствойрин институтда вичин пешедай тарсар гузва. Кьвед лагьай руш Мадинади музшкола, училище, культурадин ва искусствойрин институт акьалтІарна. Адани Дербентдин педколледжда вокальный дестедин руководителвиле кІвалахзава. ГьакІни Насир Шагьмурадован рушари композиторди арадал гъанвай "Золотая лира" ансамблда чпин бубадин маниярни тамамарзава. Композитордин хва Руслан бубадин рекьяй фенач, карчивилел машгъул я.

Алай вахтунда Насир Бабаевича Дербентдин музыкадин училищеда студентрин халкьдин музыкадин алатрин оркестрдиз регьбервал гузва ва вичин гуьзел манийралдини авазралди яб гузвайбурун рикІер шадарзава.

ЦІийи ктаб

"Халикьдин хва" - халкьдин муаллим

Эмираслан ШЕРИФАЛИЕВ

Мукьвара, чІехи муаллим, алим, писатель, общественный деятель, литературадин критик, фольклорист, энциклопедист, чи халкьдин бажарагълу ксарикай сад тир **Къурбан Халикьович АКИМОВАН** 80 йисан юбилейдин вилик, Махачкъалада "Мавел" карханада и вакъиадиз талукьарнавай **"Халикьдин хва"** ктаб чапдай акъуднава. Адан автор шаир **Мерд Али ЖАЛИЛОВА** сифте гафуна кхьизвайвал, ктабда юбилярдин "уьмуьрдинни яратмишунрин рекьикай авунвай куьруь къейдер гузва...". КІелзавайбурувай инай чи чІехи амадагдикай маса алимри, критикри, муаллимри лагьанвай бязи келимаярни галазни кІелиз жеда.

Къурбан Акимован ученикди ктабда вичин муаллимдин къамат вири патарихъай ачухарнава лагьайтІа, ягьалмиш жедач. Анай чаз юбиляр неинки вичин яратмишуриз, пешедиз талукь терефрихъай, гьакІ къени инсан, хизандин кьил, дуст, амадаг хьиз малум жезва.

"Халикьдин хва" ктабдин кьилин игит чин тийидай лезги, эдебиятдикай хабардар дагъустанви бажагьат ава жеди. Садбуруз ам - муаллим, муькуьбуруз - алим, пуд лагьайбуруз писатель, энциклопедийрин, хрестоматийринни методикадин кІвалахрин автор яз чида. ЦІийи ктабда Къурбан Акимован къамат сифте нубатда муаллим хьиз ачухарнава. Анжах ада, адетдин муаллимди хьиз, тек са образованидин идарайра ученикризни студентриз, ахтармишунрин институтда муаллимриз ваъ, вичин художественый эсерралди халкьдин вири къатариз чирвилер гузва. Вичин эсерра ада кІелзавайдаз чи халкьдин тарих, ацукьун-къарагъун, адетар чирзава. Масадаз ихьтин дерин чирвилер гун патал а касди гьакъикъатдани йифди югъди кІелзава, вичи-вичин винел кІвалахзава.

Къ. Акимова вичи уьмуьр куьчуьрмишзавай къайдадикай ктабда икІ лугьузва: "Гзаф яб гана, гзаф къекъвена, гзаф килигна, гзаф рикІел хвена. Садрани санани (лазимвал авачиз) жув писатель я, алим я лагьанач. Муаллим я лагьана". Вичиз гзаф патарихъай тІебии пай ганвай, зурба бажарагъ авай касди кьилин пеше яз муаллимвал хкяна. Девирдихъ галаз кам-камуна аваз, муаллим яз виликди фена. Им Къурбан Акимова несилриз гузвай меслят я лагьайтІани жеда. Муаллимди гзаф яб гана, кІелна, чирна, рикІел хвена кІанда. Анжах ахпа адавай масабурузни тарс-чирвилер гуз жеда.

Даггосуниверситетдин тарихдинни филологиядин факультет акьалтІарайдалай, лезгийрин гзаф хуьрерин школайра кІвалахни авурдалай кьулухъ тежрибалу муаллимди Дагъустандин школайрин илимдинни ахтармишунардай институтда кІвалахиз, алимвилин рекье камар къачуз башламишна. Ина, А.Тахо-Годидин тІварунихъ галай Педагогикадин илимдинни ахтармишунардай институтда, ада школа ва муаллимар патал чІугунвай зегьмет генани екеди я. Адан гъиликай вишелай виниз методикадин ктабар, пособияр, учебникар, хрестоматияр... хкатнава.

Малум жезвайвал, 1965-йисуз гележегдин машгьур заридин гьикаяйрикайни новеллайрикай ибарат тир сад лагьай ктаб - "Аламат" чапдай акъатна.

Ада лезги прозада сифте яз, документрал бинеламиш хьана, "Асландин рикІ авай инсан" повесть кхьена. Заридин къелемдикай хкатнавай "Лацу марал", "Чехословакиядин новеллаяр" повестарни лезги эдебиятда цІийивал я. Ада чи эдебиятда цІийи темаяр къарагъарна, а месэлайрай художественный эсерар теснифна.

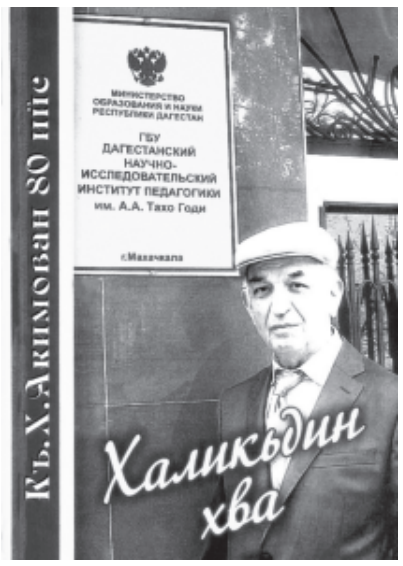

Ктабдай чаз малум жезва: Гь.Къурбана, лезги повесть девлетлу авурди хьиз, лезги романни хейлин дережада къуватлу ва девлетлу авуна. "Ракъинин муг" трилогия чи милли литературада сифте яз тарихдин виш йис вахт кьунвай эсер я.

Адан гуьгъуьналлаз самбар гьикаяярни новеллаяр, повестарни романар - ктабар майдандиз акъудай касди лезги эдебият-гьикаят ахтамишуникни вичин пай кутуна. И рекье вичин критикадин макъалаяр сад-садав агудна, Къ.Акимова илимрин докторвилин дережани хвенва.

"Халикьдин хва" ктаб гъвечІиди, кІелиз регьятди-итижлуди я. Ада кІелзавай касдиз Гьаким Къурбанан кІвалахрихъ галаз вири терефрихъай таниш жедай мумкинвал гузва. Виридалайни кьетІенди, гьар са девирда гьар са месэладиз талукь яз чи халкьдин писателри, шаирри, алимри, общественно-политический деятелри Къурбан Акимовакай лагьанвай келимаяр ава. Абур, ихьтин жуьредин ктабра, адет тирвал, сиягьдин къайдада аваз кьилдин раздел хьиз ваъ, очеркрик, макъалайрик, интервьюйрик ква, яни а келимаяр мисалралди тестикьарнава. Чи чІехи алимдин, писателдин шабагьрин сиягьдилай, тарихдин метлеб авай шикилрилай, алимрин, муаллимрин, дустарин къейдерилай гъейри, ктабдин эхирда адан кьилин игитдин ва автордин хайи Миграгърин хуьруьз талукь "Зи Муграгъ" кьил ава. Имни кьетІен манадин кар я. Разделдин кьиляй кхьизвайвал, "цІелхем жеда анжах михьи чахмахда!" Хуьруьн школада гьар жуьре йисара кІелай Къурбанакайни Мердалидикай къе Гьаким Къурбанни Мерд Али авунвайди тІебиатдин гуьрчег макан - Миграгъар тушни мегер?!

Ина гьар сад шаир ва я заргар я,
Арифдар я, гьакьван чІалаз пайгар я.
Ина кьуьдни гатфар хьиз я, азгар я.
Куьз лагьайтІа, ашкъидин гьуьл ргар я, - кхьизва Мердали Жалилова.

Ихьтин ктаб ва уьмуьрдин чІехи вакъиа-юбилей "Халикьдин хцин" кьилин игитдиз ва адан автордизни мубаракрай.

"Халикьдин хва" ибарадалди авторди чун гъавурда твазвайвал, Къурбан Халикьович Акимов Халикьди вичи чи халкьдиз хвавилелди къуллугъ авун патал рекье тунвай веледрикай сад я.

М.Жалилован ктабди и кар кІелзавайдаз гьар са патахъай ачухарзава. Ам юбилярдизни, кІелзавайбурузни савкьат хьанва.

Нариман ИБРАГЬИМОВ

Гъулгъула

Нариман ИБРАГЬИМОВА “Зегьерлу кьисас” тІвар алай повесть кхьена куьтягьнава. Ана кьилин игит силисчи Гьабиб, садсадан гуьгъуьналлаз пуд дуст сирлудаказ кьиникьиз талукь тахсиркарвал дуьздал акъудиз алахъзава ва гзаф уламрай экъечІайдалай гуьгъуьниз тахсиркар жагъурзава.

Гьуьрметлу кІелзавайбур, квез гьа и повестдай са чІук теклифзава.

КІвалахал атана, белки, са сятни алатнач жеди, райондин милициядин отделенидай зенг авуна ва райцентрадивай кІуьд километрдин яргъавай Жуни хуьряй са итим вацІун кьеряй кьена жагъанвайдакай, са итимни квахьнавайдакай ва чеб аниз физ рекьел алайдакай хабарна. Гьабиб гьасятда кІвачин хьана.

Чкадал агакьайла акур шикилди Гьабибак къурху кутуна. Белки, кьере вири жемят кІватІ хьанвай. Мейитдин къвалав - хейлин итимар. Абурулай са тІимил яргъал дишегьлияр, ахпа гъвечІи тепейрилай, кІунтІарилай тамашзавай аялар. Участковыйди ва хуьруьн кавхади иесийрив мейит вахкузвачир ва ида гьарай-эвер арадал гъанвай. Сифте нубатда жемят, иллаки багърияр секинарна кІанзавай. Машиндай эвичІнамазди, багърияр абуралди атана, гьарайиз, истемишиз, арза ийиз.

- Куьн секин хьухь, - лагьана Гьабиба, - мейит квев вахкуда, ам кучукни ийида, амма чна чи везифаярни тамамарна кІанзава эхир, гьуьрметлубур. Сифте нубатда ам кьиникьин себеб чирун герек я. Эгер кьиникь гужунинди, масадан куьмек галаз арадал атанвайди ятІа, инай кьил акъудун, къанлу чирун чи буржи я. Тахсиркар тайинарна кІанда, пака куьне тахсир чи хиве тван тийидайвал. Жемятар, - элкъвена Гьабиб инсанрихъ, - квевай кІвалериз хъфейтІа жеда, анжах багърияр квачиз. Эгер кьиникьин дуьшуьш акур кас-мас, са хабар гудай масад аватІа, чи патав ша.

Силисчидин гафари таъсир авур хьтинди я, инсанар яваш-яваш чкІиз гатІунна, кІанзни-такІанз, чеб са ажайиб тамашадикай магьрум ийизвайбур хьиз. Гьабиб участковыйдин патав фена. Адан къвалав мад са шумуд итим гвай.

- Салам, юлдаш Къардаш! ГьикІ хьанвайди я? Куьрелди ихтилат ая. Кьенвайди вуж ятІа тайин хьанвани?

- Салам, салам, дуст-кас Гьабиб. Эхь, вири чир хьанва. И хуьруьнви я, Жабир я. Балугъар кьунал рикІ алай кас я, яни тир. Ингье балугъар кьадай сеткани, кьве балугъни ама. Эрекьдин птулкаярни ала чилел. Са нихъ галаз ятІани вичин югъ няни авуна. Пиянвиляй чинихъди алукьна, пел къванцел гьалч хьайи хьтинди я.

- Ам сифте низ акуна? Мейит гьи къайдада чилел алай?

- Ингье и касдиз, хуьруьн муаллим я, Мирземет я.

- Ахъая кван ваз акурвал, гьуьрметлуди.

Оперативник, криминалист, судебный духтур, кинологни чпин везифайрив эгечІна.

- За экуьнахъ упражненияр ийизвайди я. Ахпа, атана, вацІа беден чуьхуьзвайди я, вини еке къванцин къаншарда. Адет тирвал, за, чукуриз-чукуриз атана, алайбур хтІунна, вацІук экечІна, чуьхуьнарна, эхкъечІна, бедендай тасмал экъягъиз и чи гуьзел ерийриз хушвилелди вил язавай. Гьа и береда заз акуна и кас. Сифтедай за фикирнай, дана я, ахпа кьатІана, ваъ, мал туш, инсандин кІалубар я. Тадиз парталар ахлукІна, атана, килигна.

- Вун къведайла вацІун кьеряй хквезвай ва я масанихъ физвайбур акуначни?

- Ваъ, валлагь, касни гьалтнач, акунач. Акъваз, акъваз, рекьяйгъуз агъадал са машин фена.

- Машин? Марка, ранг, номерар...

- ГъвечІи машин тир, маркадиз фикир ганач. Ранг, ранг, къацуди, мичІиди тир жеди. Абуруз ни фикир гана я хизан сагъ хьайиди, зун вацІал чуьхуьнариз физвайди...

- Хъсан я, давамар хъия. Вун атана, килигна…

- Эхь, валлагь, килигна. Эрекьдин птулкаяр акурла, фикирна, ксанвайди я къурумсах, ам хъунални рикІ алайди тир кьван. Эверна за адаз. Жерд, яда Жерд, им адан лакІаб я, ахпа са кІвач кьуна ялна, ваъ, юзазвач. Зани ам чинихъди элкъуьрна. Ивидай хьанвай пел, хъипини вили хьанвай чин акурла, зай гьарай акъатна ва зун, илан акур хьиз, кьве камунин кьулухъди гадар хьана. Мад виликди хтана, иердиз килигна, нефес къачузмачир. Адан нехир хтанва, - лагьана за.- Багъишламиша, кьейидакай пис рахун кутугнавач, чІуру амалрин иеси тир, рагьметлуди. Няс кас тир ам. КІвач вегь лагьай чкадиз кьилихъди хкадардай сад.

- Ахпа гьикІ хьана?

- ГьикІ жеда кьван, - гъилер аладарна Мирземет муаллимди, - кьиникь гьалалди туширди кьатІана за, фена хуьруьн кавхадиз хабарна. Ингье Алистан стха, ам галаз хтана.

- Эхь, Мирземет маллимди дуьз лугьузва, - рахуник экечІна Алистан. - Ам чи морж я, хъуьтІуьзни вацІа эхъвезвайди я.

- Ам пара хъсан кар я, амма исятда кьенвайдал хъша.

- Хтана вучда кьван, ам накь кьейивал кьенвай.

- Накь? Мус? Ваз гьинай акуна?

- Чан чІехиди, ам за лагьайди мисал хьтин са ихтилат я, накь ам чан алаз кимел алайди тир.

Гьабибаз лезги чІалан деринар чизвачирвиляй утанмиш хьана ва ам участковыйдиз, муаллимдиз вичяй са хата акъатай хьиз килигна. Абуру и месэладиз са фикирни ганвай хьтинди тушир, кавхадихъ яб акалзавай.

- Нянихъ чилни, пакетни гваз кьерез фидайлани акурди я, - давамарзавай ихтилат Алистана, - кьилди авай ам. Ни фикирнай, ихьтин мусибат жедайди. Ам кьенвайди акурла чна участковый Къардашаз хабарна. Аферин касдиз, цавай атайди хьиз акъатна. Адани райондиз зенг авуна. Ингье вири кьиса гьа ихьтинди я. Вич алукьнани, масада куьмек ганани лугьуз жедач.

- А крарай чна кьил акъудда, юлдашар, мейит тади гьалда райондиз тухвана кІанда.

- АтІабур кьейидан талукьар я,- къалурна Къардаша Гьабибаз са десте. Дишегьлияр шехьзавай. Абурув мейит вахчуна, кучукдай фикир гва. Чна са гужуналди акъвазарайди я абур.

И гафарин ван хьайила РОВД-дин УГРО-дин оперативник Падишагьа Гьабиб къуьн кьуна вацІ галай терефдихъ тухвана.

- Юлдаш капитан, заз чиз талукьриз ихтияр гана, хатадай, пияндиз кьилел атай дуьшуьш я лагьана, гьам гьа идалди рушутІ авуртІа хъсан я. Пака чи кьилер тІа ийидалди.

- Мегер гьакІ жедани, юлдаш майор? Гьакъикъатдани им гужунин кьиникь яз хьайитІа, тахсиркар жаза агакь тавуна амукьдачни?

- И дагъдин хуьре вуч тахсиркарар авайди я? Чпин югъ няни авунал машгъул бейниванар. Ам, гьа муаллимди лагьайвал, няс касни тир, пиянискани. Аллагьдин патай жазани агакьна.

- АкІ ятІа, адахъ душманарни, адакай хъел авай инсанарни хьун мумкин я. Ваъ, ваъ, кьиникьин себеб чир тавуна жедач.

- Юлдаш капитан, гьавая жуван секин кІвале къал твамир, за лагьайвал ая. Ам зазни чидайди тир, еб кватай чанта хьиз, герексуз чкайриз аватзавай кьинтур хва тир.

- Зи кІвале къал?

- Ам чна чи кьил архайиндиз хуьн лагьай чІал я. И хуьруьнбур заз чизвайди я, акур кІвалах хьайитІани, лугьудайди туш. Тахсиркарвални дуьздал акъудиз тахьана чи хиве “висяк” хьиз амукьдайди я. Де лагь, ихьтин кьиса чаз герек аваз хабарар такьуртІа, тахсиркарвал дуьздал акъудиз жедач. За куьн гзаф инжиклу ийидач, вах, анжах са шумуд суалдиз дуьз жавабар гуз алахъ.- Дишегьлиди рахун тавуна кьил эляна.

- Ви рикІел аламани, Жабир кьерез мус фенай? Адавай вичин патав маса кас-мас къведайдакай ван хьанани?

- Ваъ. Ада са ихтилатни авунач. Рагъ акІиз эгечІайла, вичин алатар, ризкьи авай пакетни къачуна фейиди я.

- Чан вах, чун патал гьар са гафни важиблу я. Эхиримжи вахтара ам ваз гьикІ акуна?

- Гьа вич хьиз.

- КьатІудай дегишвал, са гьихьтин ятІани къурху квачир хьи?

- Ваъ. Геждалди ксудай, ахпа кимел фидай, нянихъ - балугъар кьаз вацІал. Мукьвал-мукьвал гьана вичин дустарихъ галаз кефер чІугваз жедай.

- Гьи дустарихъ галаз?- Гьабиб дикъетлу хьана.

- Чакъалдихъ, Маодихъ галаз.

- Абур вужар я эхир?

- А-а, Чакъал чибуру Зейнединаз, Маони Маодиназ лугьузвайди я.

- Масадбур рикІел къвезвачни?

- Абурун суфрайрихъ хуьруьнвияр мадни жезвайди я, амма заз чидач вужар ятІа.

- Ви гъуьлуьн хъел квай инсанар авайни?

- Чидач, валлагь.

- Белки, вичи са низ ятІани гьиллегьар кьуна.

- Ваъ, ваъ, чан стха, хъивегьайла себ-сив авурбур хьана, тахьайтІа - ваъ.

- Белки, ада фейи чкайра вич чІурукІа тухванатІа?

- Чидач заз а крар, валлагь, - датІана вилерилай накъвар къвезвай, нери шумпІ ийизвай дишегьли Гьабиба инжиклу хъувунач, рахкурна ва Алистаназ эверна. Гьа и арада телефондай зенг авуна ва кьере авай работникди мейит алай чкадин патавай са дуьгме жагъайдакай хабарна.

- Алистан стха, куьне са итимни квахьна лугьуз малумат ганвай. Гьат хъувуначни?

- Ваъ е-е, суш-ши-и. Мехъерик фейиди ахкъатнач.

- Инра мехъерар кьвед-пуд юкъуз давам жезвайди я кьван.

- Анал вун гьахъ я е, суш-ши-и, чи итимар гужуналдини мехъерин кІваляй ахкъудиз жедайди туш, амма и сеферда касди яргъал вегьенач. Ада къе паб меркездин больницадиз тухвана кІанзавайди тир. Ахкъат тавурла, папа мехъерин иесидиз зенг авуна. Адани лагьана хьи, «бес чна ви итим мехъерин паярни гваз няни жедалди рекье хтурди я».

- Вуж я ам?

- Маодин.

- Маодин? Жабиран дуст?

- Ун ман, гьам.

- Маодин, Жабиран дуст. Мехъеррин паяр. Мотоцикл. - Гьабиб хиялди тухвана, ахпа ада садлагьана трубка акъудна, зенгна.- Алидар, кьере мотоциклдин чархарин гелер аватІа аку ва тади гьалда заз зенг хъия.

- Юлдаш капитан, - рахана Алистан, - куьне ам Маодинан кар я лугьузвани?

- Чидач дуст-кас, кавха, шак нел хьайитІани фин мумкин я. ГьакІ Маодални, - Гьабибани адан тІвар лакІабдалди эвезна. - Сад лагьайди, ам квахьнава. Кьвед лагьайди, ам мехъеррин паярни гваз хтана. Адаз вичин дуст кьере балугъар кьаз жезвайди чизвай. Фена адан патав, давамарна межлис. Ахпа абурун арада къал акъатна ва...

- Валлагь, вуна дуьз лугьузва, суши, гьакІ хьунни мумкин я. Абур инлай виликни хъивегьиз, гьуьжетар ийиз, ахпа гъутарал хьайибур я. Гьавиляй катна жал?

- Ам гъиле гьат тавунмаз лугьуз жедач. - И арада трубкади вичикай хабар гана. Гьабиба аппарат япал тухвана. - Гелер авач? Белки, мотоцикл кьеревай яргъа акъвазарнавайтІа? Мотоциклдин чархарин гелер вучиз герек атанва лугьузвани вуна? Яда, вун белки, ягъадач жеди, гьа квахьна лугьузвай итим кьейидан дуст я. Бес, гьакІ, за ви зенг гуьзетда. Алистан стха, хуьре няс, инсандин чандиз къаст ийидай хьтинбур авани?

- Четин суал я, юлдаш капитан. Заз чидай кьван гагьда хуьре инсан кьиникьин ва я маса залан тахсиркарвилер авур дуьшуьшар хьайиди туш. Ислягь инсанар я. ГъвечІи кукІунар, тІиш-пІуз акадарунар авай крар я, амма инсандал гъил фин?

Гьабиба райондин ГАИ-диз зенгна ва Жуни хуьруьнви Маодин лугьудай касдин мотоцикл агъа терефдихъ фенатІа чирун тІалабна.

Дин

Малаикрикай

(“Ас-салам” газетдай)

Абурухъ инанмиш хьунин асул мана вуч я?

Малаикар Аллагьдин лукIар я. Абуру незвач, хъвазвач, абур ксузвач, эркек-дишивилин чаравал, ашкъи-гьевес авач, эвленмиш жезвач. Аллагьдиз муьтIуьгъ я, гьамиша Аллагьдиз зикир ва маса ибадатар ийизва. Абур рекьида ва дувандин юкъуз абурал чан хкида; абур ишигъдикай (нурдикай) халкьнава; абурай цавар ва чилер ацIанва, абурун кьадар анжах Аллагьдиз чизва. Малаикривай гьар жуьредин къаматар кьаз жезвалда, Аллагьди абуруз чIехи алакьунар ганва. Гьар садаз вичин везифа ава лугьуда.

Малаикар авайди куь тестикьарзава?

Чаз абур авайди Къуръандай ва гьадисрай чир жезва. Къуръанда ва гьадисра гьакъикъат ава.

Малаикрихъ инанмиш тахьайтIа, инсандиз вуч жеда?

Малаикар авач лугьузвай ва я идан патахъай шаклу жезвай кас имансузвиле гьатзава. Эгер ада туба тавуртIа, Эхиратда ам гьамишалугъ жегьеннемдикай къутармиш жедач. РикIин сидкьидай келимашагьадат гъана, малаикар авайдахъ инанмиш хьана кIанда.

Къуръанда ва гьадисра тIварар кьунвай малаикрикай

Жабраил Аллагьдин эмирар пайгъамбаррал агакьарзавай малаик я.
Микаила махлукьатриз ризкьи пайзава.
Исрафил Сурдай (турбадай) гьараюн тапшурмишнавай малаик я.
Азраилдал (Малак-уль-мавт) Аллагьди руьгьер вахчун тапшурмишнава. И кьуд малаик чIехибур я.
Мункарани Накира сурун суал тухузва.
Ракъиб-Атид гьамиша инсандихъ галай, адан пис ва хъсан амалар кхьизвай малаикар я.
Малик - жегьеннем хуьзвай малаик.
Ризван - женнетдин крар кьиле тухузвай малаик.
Забаният - Эхиратда гунагькарриз жаза гун тапшурмишзавай малаик.
Хазанат-уль-Жаннат - женнет хуьзвай малаикар.
Гьамалат-уль-Арши - Арш кьунвай муьжуьд малаик.

Винидихъ тIварар кьурбурулай гъейри, мад гзаф малаикар ава лугьуда, абурай ирид цавар, чилер ацIанвалда. Абурун везифаяр анжах са Аллагьдиз малум я. Элкъвена Арш кьунвай ва датIана Аллагьдиз зикирзавай малаикарни ава. Гьар юкъуз Байт аль-Маъмурдин (цаварал алай Кябе) патав къвезвай ва ана Аллагь Тааладиз ибадат ийизвай малаикарни ава.

Чи ватанэгьлияр - гьар сана

Лайихлувилер гзаф ава

ТIвар-ван авай алимрин жергеда авайбурукай сад экономикадин илимрин доктор, Россиядин естествознанидин академиядин профессор **Жаннет Сергоевна ШИХАЛИЕВА** я.

Жаннет 1970-йисан 30-апрелдиз Махачкъалада дидедиз хьана. 1992-йисуз ада В.И.Ленинан тIварунихъ галай Дагъустандин госуниверситет “Экономическое и социальное планирование” пешедай тафаватлудаказ куьтягьна. 1994-йисуз ам и вузда аспирантурадик экечIна. 1997-йисуз адаз университетдин диссертацийрин советди гайи экономикадин илимрин кандидатвилин илимдин дережа РФ-дин образованидин министерстводин аттестациядин комиссияди тестикьарна. 2001-2015-йисара Жаннет Шихалиева Москвадин гуманитарно-экономический институтдин Минеральные Воды шегьерда авай Кеферпатан Кавказдин филиалдин финансринни кредитдин кафедрадин заведующий хьана. 2015-йисалай гьа и институтдин экономикадинни менеджментдин уртах кафедрадин кьиле акъвазнава.

Дерин чирвилер авай жегьил алимди 2010-йисуз экономикадин илимрин докторвилин дережа къачуна. Ам 8 монографиядин, 6 пособидин, илимдин ва методикадин 145 кIвалахдин автор ва соавтор я. Вич автор яз ва масабурухъ галаз санал кхьей адан ктабар Махачкъалада, Пятигорскда, Ставрополда, Минеральные Воды шегьерда ва масанра чапдай акъатнава.

Лезги алимдин лайихлувилер “Россиядин къизилдин кафедра” дипломдалди, “РАЕ-дин илимдин ва образованидин лайихлу къуллугъчи” тIвар гуналди къейднава.

Жаннет Шихалиевади экономикадин ва финансрин хиле кьиле тухузвай педагогвилин кIвалахар себеб яз, Европадин илимдинни промышленный палатадин образованидинни илимдин отделди институтдин финансрин ва кредитдин кафедра медалдалди ва дипломдалди къейдна. Им Европадин лап машгьур наградайрикай сад я. Алимдихъ илимдинни образованидин рекье къазанмишнавай наградаяр мадни ава, гьа жергедай яз - Ставропольский крайдин образованидин министерстводи пешекарар гьазуруник чIехи пай кутунай гайи гьуьрметдин грамотани. Адахъ “Машгьур алимар” энциклопедиядин иштиракчи тирвилин шагьадатнама ава.

Квез чидани?

Какомицли

ТIебиатда чаз ерли ван тахьай, такур, ажайиб гьайванар гзаф ава. ИкI, Кеферпатан Америкадин кьурагь чкайра яшамиш жезвай какомицли тIвар алай гъвечIи гьайванни ажайиббурукай я. Енотрин жинсиникай тир какомицли регьятдиз вердишариз жеда. Гьавиляй ам анин бязи агьалийри, шахтерри хуьзва. Абуру адал “шахтердин кац” лакIаб эцигна. Винел патан акунрай ам са тIимил цуцIулдиз ухшар я. Яргъивилел 30-47 сантиметр ала, тум бедендилай 2-3 сантиметрдин яргъи я.

И гъвечIи вагьшийри кьифер, къуьрер, гьашаратар ва маса затIар незва. Гагь-гагь къушар, чурчулар, гъуьлягъар ва хъиперни тIуьниз ишлемишда. ЯкIун тIуьнрилай гъейри, абуру набататарни незва: мегъвер, хурмаяр ва маса майваяр. Кьифер кьунин алакьунар авайвиляй абур бязи вахтара кIвалерани хуьзва.

Какомицли США-да, Мексикада ва Юкьван Америкадани ава. Адет яз, абур дагълар, къванер авай, патав ядни гвай чкайра ва тамара яшамиш жезва. И гьайван илимдин рекьелди тIимил ахтармишнавайди яз гьисабзава. Какомицлидин душманар типIерни машахар я. ТIебиатда абур 7 йисуз кьван яшамиш жезва.

Дуьньяда

Къадагъа ийида

Гзаф аялар авай россиявийриз етимханайра авай аялар къаюмвилиз кьабулдай ихтияр гудач. Идан гьакъиндай “Lenta.ru” чешмеди хабар гузва.

И месэладиз талукь яз Россиядин образованидинни илимдин министерстводи “Аялрин ихтиярар хуьниз талукь РФ-дин кьилдин законодательный актара дегишвилер тунин гьакъиндай” законопроект гьазурнава.

“Аял къаюмвилиз вугудайла, къаюмдин хизанда аялрин кьадар пудалай гзаф хьана кIандач”, - регионриз ракъурнавай документдин вад лагьай пунктуна гьа икI къейднава.

Документдал 14-августдиз министрдин заместитель Татьяна Синюгинади къул чIугуна. Законопроект етим аялриз къаюмвал ва абурун къайгъударвал авунин месэлайриз талукь Президентдин тапшуругърин сиягьдин сергьятра аваз туькIуьрнава. Къарар кьилиз акъудун Россиядин просвещенидин министерстводин хиве тунва.

Социальный сетра агьалийри законопроектдиз акси гафар кхьизва. Москвадай тир ругуд аялдин (абурукай кьуд кьабулнавайбур я) диде Светлана Строгановади законопроект инсансузвилинди яз гьисабзава. Ада къейдзавайвал, цIийи закон кьабулайла, залан азар квай етимар хизанриз кьабулунин мумкинвал амукьдач. “Им яни просвещенидин министерстводи етимрин гьакъиндай ийизвай къайгъударвал?”, - кхьенва ада Facebook соцсетда.

Идалай вилик Россиядин просвещенидин министр Ольга Васильевади аял хвавиле ва я рушвиле кьабулиз кIанзавайбур патал истемишунар кIеви авунин ва кьабулзавай хизанда аялрин кьадар талукь тирвал тайинарунин теклиф ганай. Ада къейд авурвал, “хизан аялрин бахча хьиз хьун герек туш”.

Пенсия кIан хьанач

Адетдин инсанди хьиз уьмуьр кьиле тухузвайвиляй вичел “виридалайни кесиб президент” тIвар акьалтай Уругвайдин виликан президент Хосе Мухикадиз сенатордин пенсия къачуз кIан хьанач. Идан гьакъиндай “Би-би-си” чешмеди малумарзава.

Уругвайдин сенатда ада 2015-йисалай кIвалахна. И къуллугъдал ам вичин президентвилин муддат куьтягь хьайидалай кьулухъ хьана. Августдин сифте кьилера ам сенаторвилин къуллугъдивайни къерех хьана. Къейдзавайвал, адаз 2020-йисалди сенаторвал ийидай мумкинвал авай, амма ада вич пенсиядиз финин гьакъиндай арза кхьена. Алай вахтунда Мухикадин 83 йис я, идакай 14 йис ада военный дустагъра акъудна. Президент тир чIавузни, адалай кьулухъни ам кайванидихъ галаз Монтевидеодин патав гвай вичин фермада яшамиш хьана. Хосе Мухикади вичин мажибдин 90 процент кьван мергьяматлувилин рекье харжна.

Сириядиз куьмекдач

Вашингтонди Сириядин гьалар хъсанарун патал кIватIнавай 230 миллион доллар США-дин армия еримлу авуниз чара авуна. Идан гьакъиндай Дональд Трампа “Twitter” соцсетда малумарна.

“Сад хьанвай Штатри гьар йисуз метлебсуздаказ Сирия вилик тухуниз такьатар харж авун акъвазарнава. США-дин паталай Саудовский Аравияди ва Мукьвал тир Шаркь патан девлетлу уьлквейри пул гурай”, - кхьена Трампа.

Трампан гафарай, адаз сифте нубатда Америкадин яракьлу кьушунар вилик тухунал машгъул жез ва чпихъ галаз союзниквилин алакъаяр авай уьлквейриз куьмекиз кIанзава. Идалай вилик госдепди Сириядиз куьмек гун патал кIватIнавай такьатар масаниз серф авунин гьакъиндай малумарнай. Къейдзавайвал, Вашингтонди Сириядиз куьмек гуниз 8,1 миллиард доллар серфна. Апрелдиз США-дин конгрессдин векилрин палатади Дамаскдин гуьзчивилик квай Сириядин мулкариз куьмекар гун къадагъа ийизвай законопроект кьабулна. Адал асаслу яз, эгер Башар Асада “ислягь агьалийрал ва гражданский инфраструктурадал гьужумар авун акъвазарнавайди” субутайтIа, анжах гьа чIавуз Вашингтондивай Дамаскдиз куьмек гуз жеда.

Рапар ягъ тавурла…

Диндин инанмишвилериз килигна, талукь тир рапар ягъуникай кьил къакъудуникди Чита шегьерда гзаф аялар авай хизандай 8 касдик ярарин азар акатна. Идакай “Новости” РИА-ди хабар гузва.

“Азар акатнавайбур са хизандай я. Ана аялар ва хтуларни ава. Диндин рекьелди акси кар я лугьуз, абуру вакцинациядикай кьил къакъудзава, чпи къуллугъзавай диндин тIварни кьазвач. Са шумуд йис идалай вилик и хизанда авай вирибурук краснуха азар акатнай”, - лугьузва регионди Минздравдин къуллугъчи Елена Веселовади.

Ада ярариз акси раб ягъунин чарасузвиликай рикIел хкана, гьикI хьи, им садакай-масадак фад акатдай азар я.

ВОЗ-дин делилралди, 2015-йисуз ярарикди 134 200 инсан кьена, абурукай чIехи пай 5 йисал кьван яшда авай аялар я. Июлдин эхирра малумарайвал, гьар кIуьд лагьай россиявиди вакцинация авун хаталу яз гьисабзава, гьа са вахтунда гьар муьжуьд лагьай россияви инанмиш я хьи, ВИЧ-дик зиян квач.

Куьгьне телефонриз итиж ийизва

Интернетдикай менфят къачудай мумкинвал авачир, кнопкаяр алай адетдин телефонар маса гун 2017-йисуз 5 процентдин хкаж хьана. “Sky News” чешмеди хабар гузвайвал, куьгьнебуруз и жуьреда гегьеншдиз итиж авун – эхиримжи йисара сифте сеферда яз хьанвай кар я.

Гьа са вахтунда смартфонар маса гун 2 процентдин агъуз аватнава. Интернетдиз гьахьдай мумкинвал авачир куьгьне жуьредин телефонар маса къачунин себеб инсанар югъди-йифди соцсетра галатунихъ галаз алакъалу ийизва. “Sky News” чешмедин делилралди, смартфон ишлемишзавайбуру юкьван гьисабдалди гьар 12 декьикьада цIийи хабарриз килигзава.

Чин гьазурайди - Куругъли ФЕРЗАЛИЕВ

понедельник, 27 августа

РГВК
06.45 «Заряжайся!»
07.00 Время новостей Дагестана. Итоги
08.00 «Заряжайся!»
08.10 Мультфильм
08.20 «Служа Родине»
08.45 Х/ф «Я встретил девушку»
11.25 «Встречи в Театре поэзии» «Тебе, поэзия, спасибо!»
12.30 Время новостей Дагестана
12.50 Д/ф «Искусство без границ. Театр трех городов»
13.20 «Человек и право»
14.30 Время новостей Дагестана
14.50 Х/ф «Трест, который лопнул» 1 с.
15.50 «Годекан»
16.30 Время новостей Дагестана
16.50 Х/ф «Сувенир для прокурора»
18.45 Передача на табасаранском языке «Мил»
19.30,22.30 Время новостей Дагестана
20.00,23.00 Время новостей Махачкала
20.20 Д/ф «Три грани холодного искусства»
21.35 «Учимся побеждать»
21.55 «Память поколений» Ханпаша Нурадилов
23.20 «Глобальная сеть»
23.45 Д/с «Путешествие со вкусом»
00.30 Время новостей Дагестана
01.00 Передача на табасаранском языке «Мил»
01.35 Т/с «Защитник»
02.25«Учимся побеждать»
02.40 Х/ф «Жандарм и инопланетяне»
04.15 «Память поколений» Ханпаша Нурадилов
04.45 Передача на табасаранском языке «Мил»
05.20 Х/ф «Сувенир для прокурора»

ПЕРВЫЙ
5.00 Доброе утро.
9.00 Новости.
9.15 Доброе утро.
9.50 Модный приговор.
10.55 Жить здорово! (16+).
12.00 Новости.
12.15 Время покажет. (16+).
15.00 Новости.
15.15 Давай поженимся! (16+).
16.00 Мужское/Женское. (16+).
17.00 Время покажет. (16+).
18.00 Вечерние новости.
18.25 Видели видео?
19.00 На самом деле. (16+).
20.00 Пусть говорят. (16+).
21.00 Время.
21.35 Т/с "Ищейка". (12+).
23.35 Курортный роман. (16+).
0.35 Время покажет. (16+).
1.35 Модный приговор.
2.40 Мужское/Женское. (16+).
3.00 Новости.
3.05 Мужское/Женское.
3.30 Давай поженимся! (16+)
4.20 Контрольная закупка.

РОССИЯ 1
11:40,14.40,17.40,20.45 Местное время. Вести-Дагестан
18.00 Сказки моего детства
18.25 Акценты. Аналитическая программа Ильмана Алипулатова.
5.00 Утро России.
9.00 Вести.
9.15 Утро России.
9.55 О самом главном. (12+).
11.00 Вести.
12.00 Судьба человека с Б.Корчевниковым. (12+).
13.00 60 минут. (12+).
14.00 Вести.
15.00 Т/с "Московская борзая". (12+).
17.00 Вести.
18.00 Андрей Малахов. Прямой эфир. (16+).
19.00 60 минут. (12+).
20.00 Вести.
21.00 Т/с "Челночницы".
0.15 Т/с "Рая знает". (12+).
2.10 Т/с "Все сокровища мира". (12+).

НТВ
6.00 Сегодня.
6.05 Подозреваются все.
6.25 Деловое утро НТВ.
8.20 Т/с "Возвращение Мухтара". (16+).
10.00 Сегодня.
10.20 Т/с "Пасечник". (16+).
12.00 Реакция.
13.00 Сегодня.
13.25 Чрезвычайное происшествие. Обзор.
14.00 Место встречи.
16.00 Сегодня.
16.30 Место встречи.
17.20 ДНК. (16+).
18.15 Т/с "Ментовские войны". (16+).
19.00 Сегодня.
19.40 Т/с "Ментовские войны". (16+).
21.00 Т/с "Шелест. Большой передел". (16+).
23.00 Сегодня.
23.15 Т/с "Невский". (16+).
0.05 Поздняков. (16+).
0.20 Наталья Гундарева. Личная жизнь актрисы.
1.25 Х/ф "Осенний марафон". (12+).

ДОМАШНИЙ
6.30 6 кадров. (16+).
7.35 По делам несовершеннолетних. (16+).
9.40 Давай разведемся! (16+).
10.40 Тест на отцовство. (16+).
11.40 Д/ф "Преступления страсти". (16+).
12.40 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
14.25 Т/с "Провинциалка". (Беларусь - Украина). (16+).
18.00 6 кадров. (16+).
19.00 Мелодрама "Андрейка". (16+).
22.45 Т/с "Напарницы". (16+).
23.50 6 кадров. (16+).
0.30 Т/с "Метод Лавровой". (16+).
2.25 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
4.10 Тест на отцовство. (16+).
5.10 6 кадров. (16+).
5.30 Джейми у себя дома. (16+).

ТВ-ЦЕНТР
6.00 Настроение.
8.00 Детектив "Разорванный круг". (12+).
9.40 Х/ф "Перехват". (12+).
11.30 События.
11.50 Т/с "Инспектор Линли". (Великобритания).
13.40 Мой герой. Дмитрий Певцов. (12+).
14.30 События.
14.50 Город новостей.
15.05 Т/с "Отец Браун". (Великобритания). (16+).
16.55 Естественный отбор.
17.45 Т/с "Трое в лифте, не считая собаки". (12+).
19.40 События.
20.00 Петровка, 38. (16+).
20.20 Право голоса. (16+).
22.00 События.
22.30 Вооруженные ценности. (16+).
23.05 Без обмана". "Тайна московского борща.
0.00 События. 25-й час.
0.35 Свадьба и развод. Наташа Королева и Игорь Николаев. (16+).
1.25 Д/ф "Роковые решения"

ЗВЕЗДА
6.00 Сегодня утром.
8.00,9.15,10.05 Т/с "Отдел С.С.С.Р.", 1-4 с.
9.00 Новости дня.
10.00 Военные новости.
12.15,13.15,14.05 Т/с "Отдел С.С.С.Р.", 5-8 с.
13.00 Новости дня.
14.00 Военные новости.
16.30 Х/ф "Каждый десятый".
18.00 Новости дня.
18.40 Д/с "Вызывайте кинолога". "Тот, который не стрелял..." (12+).
19.35 Открытый эфир. (12+).
21.20 Д/с "Загадки века с Сергеем Медведевым". "Йозеф Менгеле. Доктор смерть". (12+).
22.10 Скрытые угрозы" с Н. Чиндяйкиным. "Доллар. Великая диверсия. (12+).
23.00 Новости дня.
23.15 Между тем с Н. Метлиной. (12+).
23.40 Х/ф "Красные дипкурьеры". (12+).
1.45 Х/ф "Торпедоносцы".
3.40 Х/ф "Меченый атом".

вторник, 28 августа

РГВК
06.45 «Заряжайся!»
07.00 Время новостей Дагестана
07.15 Передача на табасаранском языке «Мил»
07.50 «Заряжайся!»
08.00 Мультфильм
08.30 Время новостей Дагестана
08.45 «Заряжайся!»
08.55 Д/с «Путешествие со вкусом»
09.30 Х/ф «Жандарм и инопланетяне»
11.25 Д/ф «К истокам»
12.05 «Учимся побеждать»
12.30 Время новостей Дагестана
12.55 Д/ф «Три грани холодного искусства»
13.55 «Память поколений» Ханпаша Нурадилов
14.30,16.30 Время новостей Дагестана
14.50Х/ф «Трест, который лопнул» 2 с.
16.50 Х/ф «Штрафной удар»
18.45 Передача на лакском языке «Аьрщи ва агьлу»
19.30,22.30 Время новостей Дагестана
20.00,23.00 Время новостей. Махачкала
20.20 «Подробности»
20.50 «Профессионал»
21.10 Д/ф «Секреты бабушкиного сундука»
21.40 «Поколение» Асеф Мехман
23.20 «Угол зрения»
23.45 Д/с «Путешествие со вкусом»
00.30 Время новостей Дагестана
01.00 Передача на лакском языке «Аьрщи ва агьлу»
01.35 Т/с «Защитник»
02.25 «Поколение» Асеф Мехман
03.05 Х/ф «Жандарм и жандарметки»
04.45 Передача на лакском языке «Аьрщи ва агьлу»
05.20 Х/ф «Штрафной удар»

ПЕРВЫЙ
5.00 Доброе утро.
9.00 Новости.
9.15 Доброе утро.
9.50 Модный приговор.
10.55 Жить здорово! (16+).
12.00 Новости.
12.15 Время покажет. (16+).
15.00 Новости.
15.15 Давай поженимся! (16+).
16.00 Мужское/Женское. (16+).
17.00 Время покажет. (16+).
18.00 Вечерние новости.
18.25 Видели видео?
19.00 На самом деле. (16+).
20.00 Пусть говорят. (16+).
21.00 Время.
21.35 Т/с "Ищейка". (12+).
23.35 Курортный роман. (16+).
0.35 Время покажет. (16+).
1.35 Модный приговор.
2.40 Мужское/Женское. (16+).
3.00 Новости.
3.05 Мужское/Женское.
3.30 Давай поженимся! (16+)
4.25 Контрольная закупка.

РОССИЯ 1
09.00 «Гюлистан» (на азербайджанском языке)
11:40,14.40,17.40,20.45 Местное время. Вести-Дагестан
18.00 За и против
18.20 Республика.
5.00 Утро России.
9.00 Вести.
9.15 Утро России.
9.55 О самом главном. (12+).
11.00 Вести.
12.00 Судьба человека с Борисом Корчевниковым. (12+).
13.00 60 минут. (12+).
14.00 Вести.
15.00 Т/с "Московская борзая". (12+).
17.00 Вести.
18.00 Андрей Малахов. Прямой эфир. (16+).
19.00 60 минут. (12+).
20.00 Вести.
21.00 Т/с "Челночницы".
0.25 Т/с "Рая знает". (12+).
2.20 Т/с "Все сокровища мира". (12+).

НТВ
5.05 Подозреваются все.
6.00 Сегодня.
6.05 Подозреваются все.
6.25 Деловое утро НТВ. (12+).
8.20 Т/с "Возвращение Мухтара". (16+).
10.00 Сегодня.
10.20 Т/с "Пасечник". (16+).
12.00 Реакция.
13.00 Сегодня.
13.25 Чрезвычайное происшествие. Обзор.
14.00 Место встречи.
16.00 Сегодня.
16.30 Место встречи.
17.20 ДНК. (16+).
18.15 Т/с "Ментовские войны". (16+).
19.00 Сегодня.
19.40 Т/с "Ментовские войны". (16+).
21.00 Т/с "Шелест. Большой передел". (16+).
23.00 Сегодня.
23.15 Т/с "Невский". (16+).
0.10 Т/с "Свидетели". (16+).
2.10 Квартирный вопрос.
3.15 Т/с "Москва. Три вокзала". (16+).

ДОМАШНИЙ
6.30 6 кадров. (16+).
7.30 По делам несовершеннолетних. (16+).
9.30 Давай разведемся! (16+).
10.30 Тест на отцовство. (16+).
11.30 Д/ф "Преступления страсти". (16+).
12.30 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
14.15 Мелодрама "Андрейка". (16+).
18.00 6 кадров. (16+).
19.00 Мелодрама "Будет светлым день". (16+).
22.40 Т/с "Напарницы". (16+).
23.45 6 кадров. (16+).
0.30 Детектив "Метод Лавровой", 1 и 2 с. (16+).
2.25 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
4.10 Тест на отцовство. (16+).
5.10 6 кадров. (16+).
5.30 Джейми: Обед за 15 минут. (16+).

ТВ-ЦЕНТР
6.00 Настроение.
8.00 Д/ф "Земная жизнь Богородицы". (12+).
8.40 Х/ф "Сладкая женщина"
10.35 Д/ф "Наталья Гундарева. Несладкая женщина". (12+).
11.30 События.
11.50 Т/с "Инспектор Линли"
13.40 Мой герой. Анна Чиповская. (12+).
14.30 События.
14.50 Город новостей.
15.05 Т/с "Отец Браун".
17.00 Естественный отбор.
17.50 Т/с "Мышеловка на три персоны". (12+).
19.40 События.
20.00 Петровка, 38. (16+).
20.20 Право голоса. (16+).
22.00 События.
22.30 Осторожно, мошенники! Коварная "Натали...
23.05 Прощание. Людмила Сенчина. (16+).
0.00 События. 25-й час.
0.35 90-е. Кровавый Тольятти
1.25 Д/ф "Ракеты на старте"
2.15 Т/с "Отец Браун".

ЗВЕЗДА
6.00 Сегодня утром.
8.00,9.15,10.05 Т/с "Немец", 1-4 с. (16+).
9.00 Новости дня.
10.00 Военные новости.
11.55,13.15 Т/с "Немец", 5 и 6 с. (16+).
13.00 Новости дня.
14.00 Военные новости.
14.05 Х/ф "Сувенир для прокурора". (12+).
16.00 Х/ф "Тихое следствие".
17.25 Не факт!
18.00 Новости дня.
18.40 Д/с "Вызывайте кинолога". "Ко мне, Султан!"
19.35 Открытый эфир. (12+).
21.20 Улика из прошлого". "Хлопковое дело. Афера века. (16+).
22.10 Легенды армии с Александром Маршалом. А. Игнатьев. (12+).
23.00 Новости дня.
23.15 Между тем с Н. Метлиной. (12+).
23.40 Х/ф "Кольцо из Амстердама". (12+).
1.30 Х/ф "Каждый десятый".

среда, 29 августа

РГВК
06.45 «Заряжайся!»
07.00,08.30,12.30 Время новостей Дагестана
07.10 Передача на лакском языке «Аьрщи ва агьлу»
07.50 «Заряжайся!»
08.00 Мультфильм
08.45 «Заряжайся!»
08.55 Д/с «Путешествия на край света»
09.35 Х/ф «Жандарм и жандарметки»
11.45 Д/ф «Дым и пламень»
12.10 «Профессионал»
12.55 Д/ф «Секреты бабушкиного сундука»
13.25 «Подробности»
13.45 «Поколение» Асеф Мехман
14.30 Время новостей Дагестана
14.50 Х/ф «Трест, который лопнул» 3 с.
16.30 Время новостей Дагестана
16.50 Х/ф «Отчий дом»
18.45 Передача на даргинском языке
19.30,22.30 Время новостей Дагестана
20.00 Время новостей Махачкала
20.20 Проект «Мы – российский народ. Дагестан многонациональный»
20.45 «Здоровье» в прямом эфире
21.45 «Столичный эрудит»
21.55 «Городская среда»
23.00 «Аутодафе»
23.45 Д/ф «К истокам»
00.30 Время новостей Дагестана
01.00 Передача на даргинском языке «
01.35 Т/с «Защитник»
02.25 «Городская среда»
02.50 Х/ф «Аппалуза»
04.25 «Столичный эрудит»
04.35 Передача на даргинском языке
05.10 Х/ф «Отчий дом»

ПЕРВЫЙ
5.00 Доброе утро.
9.00 Новости.
9.15 Доброе утро.
9.50 Модный приговор.
10.55 Жить здорово! (16+).
12.00 Новости.
12.15 Время покажет. (16+).
15.00 Новости.
15.15 Давай поженимся! (16+).
16.00 Мужское/Женское. (16+).
17.00 Время покажет. (16+).
18.00 Вечерние новости.
18.25 Видели видео?
19.00 На самом деле. (16+).
20.00 Пусть говорят. (16+).
21.00 Время.
21.35 Т/с "Ищейка". (12+).
23.35 Курортный роман. (16+).
0.35 Время покажет. (16+).
1.35 Модный приговор.
2.40 Мужское/Женское. (16+).
3.00 Новости.
3.05 Мужское/Женское.
3.35 Давай поженимся! (16+)
4.25 Контрольная закупка.

РОССИЯ 1
09.00 Канал национального вещания «Магъудере» (на цахурском языке)
11:40,14.40,17.40,20.45 Местное время. Вести-Дагестан
18.00 В гостях у Сида.
18.20 Тайна Каталонской карты.
5.00 Утро России.
9.00,11.00 Вести.
9.15 Утро России.
9.55 О самом главном. (12+).
12.00 Судьба человека с Б.Корчевниковым. (12+)
13.00 60 минут. (12+).
14.00 Вести.
15.00 Т/с "Московская борзая". (12+).
17.00 Вести.
18.00 Андрей Малахов. Прямой эфир. (16+).
19.00 60 минут. (12+).
20.00 Вести.
21.00 Т/с "Челночницы".
0.25 Т/с "Рая знает". (12+).
2.20 Т/с "Все сокровища мира". (12+).

НТВ
5.05 Подозреваются все.
6.00 Сегодня.
6.05 Подозреваются все.
6.25 Деловое утро НТВ. (12+)
8.20 Т/с "Возвращение Мухтара". (16+).
10.00 Сегодня.
10.20 Т/с "Пасечник". (16+).
12.00 Реакция.
13.00 Сегодня.
13.25 Чрезвычайное происшествие. Обзор.
14.00 Место встречи.
16.00 Сегодня.
16.30 Место встречи.
17.20 ДНК. (16+).
18.15 Т/с "Ментовские войны". (16+).
19.00 Сегодня.
19.40 Т/с "Ментовские войны". (16+).
21.00 Т/с "Шелест. Большой передел". (16+).
23.00 Сегодня.
23.15 Т/с "Невский". (16+).
0.10 Т/с "Свидетели". (16+).
2.15 Дачный ответ.
3.15 Т/с "Москва. Три вокзала". (16+).

ДОМАШНИЙ
6.30 6 кадров. (16+).
7.30 По делам несовершеннолетних. (16+).
9.35 Давай разведемся! (16+).
10.35 Тест на отцовство. (16+).
11.35 Д/ф "Преступления страсти". (16+).
12.35 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
14.20 Мелодрама "Будет светлым день". (16+).
18.00 6 кадров. (16+).
19.00 Мелодрама "День расплаты". (16+).
22.50 Т/с "Напарницы". (16+).
23.55 6 кадров. (16+).
0.30 Т/с "Метод Лавровой". (16+).
2.25 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
3.35 Мелодрама "Екатерина Воронина". (16+).
5.30 Джейми: Обед за 15 минут. (16+).

ТВ-ЦЕНТР
6.00 Настроение.
8.05 Доктор И... (16+).
8.40 Х/ф "Одиссея капитана Блада". (12+).
11.30 События.
11.50 Т/с "Инспектор Линли"
13.40 Мой герой. Юрий Антонов. (12+).
14.30 События.
14.50 Город новостей.
15.05 Т/с "Отец Браун".
16.55 Естественный отбор.
17.45 Т/с "Дело судьи Карелиной", 1 и 2 с. (12+).
19.40 События.
20.00 Петровка, 38. (16+).
20.20 Право голоса. (16+).
22.00 События.
22.30 Линия защиты. (16+).
23.05 Д/ф "Побег с того света". (16+).
0.00 События. 25-й час.
0.35 Д/ф "Майкл Джексон. Запретная любовь".
2.10 Т/с "Отец Браун".
4.05 Мой герой. Анна Чиповская. (12+).
4.55 Смех с доставкой на дом. (12+).

ЗВЕЗДА
6.00 Сегодня утром.
8.00,9.15,10.05 Т/с "Десант есть десант", 1-4 с.
9.00 Новости дня.
10.00 Военные новости.
12.20,13.15,14.05 Т/с "Десант есть десант", 5-8 с. (16+).
13.00 Новости дня.
14.00 Военные новости.
17.00 Д/ф "Навеки с небом". (12+).
18.00 Новости дня.
18.40 Д/с "Вызывайте кинолога". "Истребители".
19.35 Открытый эфир. (12+).
21.20 Д/с "Секретная папка"
22.10 Последний день. К. Шульженко. (12+).
23.00 Новости дня.
23.15 Между тем с Н. Метлиной. (12+).
23.40 Х/ф "Гусарская баллада".
1.40 Х/ф "Сувенир для прокурора". (12+).
3.30 Х/ф "Исчезновение".
5.30 Д/с "Москва фронту".

четверг, 30 августа

РГВК
06.45 «Заряжайся!»
07.00,08.30,12.30 Время новостей Дагестана
07.15 Передача на даргинском языке
07.50 «Заряжайся!»
08.00 Мультфильм
08.30 Время новостей Дагестана
08.45 «Заряжайся!»
08.55 Д/с «Путешествие со вкусом»
09.25 Х/ф «Аппалуза»
11.10 Проект «Мы – российский народ. Дагестан многонациональный»
11.45 «Аутодафе»
12.30 Время новостей Дагестана
12.55 «Здоровье»
13.45 «Столичный эрудит»
13.55 «Городская среда»
14.30,16.30 Время новостей Дагестана
14.50 Х/ф «Матч состоится в любую погоду» 1 с.
16.50 Х/ф «Нежность»
18.30 Обзор газеты «Хlакъикъат»
18.45 Передача на аварском языке
19.30,22.30 Время новостей Дагестана
20.00,23.00 Время новостей. Махачкала
20.20 Д/ф «Неизвестные герои необъявленной войны»
21.20 «Вернисаж»
21.50 «Агросектор»
23.20 Д/ф «Мир природы»
00.30 Время новостей Дагестана
01.00 Передача на аварском языке
01.35 Т/с «Защитник»
02.25 Д/ф «Неизвестные герои необъявленной войны»
03.00 Х/ф «Гайдуки»
04.35 Передача на аварском языке

ПЕРВЫЙ
5.00 Доброе утро.
9.00 Новости.
9.15 Доброе утро.
9.50 Модный приговор.
10.55 Жить здорово! (16+).
12.00 Новости.
12.15 Время покажет. (16+).
15.00 Новости.
15.15 Давай поженимся! (16+).
16.00 Мужское/Женское. (16+).
17.00 Время покажет. (16+).
18.00 Вечерние новости.
18.25 Видели видео?
19.00 На самом деле. (16+).
20.00 Пусть говорят. (16+).
21.00 Время.
21.35 Т/с "Ищейка". (12+).
23.35 Курортный роман. (16+).
0.35 Пластиковый мир. (12+).
1.35 Модный приговор.
2.40 Мужское/Женское.
3.00 Новости.
3.05 Мужское/Женское.
3.30 Давай поженимся! (16+)
4.25 Контрольная закупка.

РОССИЯ 1
09.00 «Турчидаг» (на лакском языке)
11:40,14.40,17.40,20.45 Местное время. Вести-Дагестан
18.00 Республика.
18.15 Ногайские родники. Заида Зинеева
5.00 Утро России.
9.00,11.00,14.00 Вести.
9.15 Утро России.
9.55 О самом главном. (12+).
12.00 Судьба человека с Б. Корчевниковым. (12+).
13.00 60 минут. (12+).
15.00 Т/с "Московская борзая". (12+).
17.00 Вести.
18.00 Андрей Малахов. Прямой эфир. (16+).
19.00 60 минут. (12+).
20.00 Вести.
21.00 Т/с "Челночницы".
0.25 Т/с "Рая знает". (12+).
2.20 Т/с "Все сокровища мира". (12+).

НТВ
6.00 Сегодня.
6.05 Подозреваются все.
6.25 Деловое утро НТВ. (12+)
8.20 Т/с "Возвращение Мухтара". (16+).
10.00 Сегодня.
10.20 Т/с "Пасечник". (16+).
12.00 Реакция.
13.00 Сегодня.
13.25 Чрезвычайное происшествие. Обзор.
14.00 Место встречи.
16.00 Сегодня.
16.30 Место встречи.
17.20 ДНК. (16+).
18.15 Т/с "Ментовские войны". (16+).
19.00 Сегодня.
19.40 Т/с "Ментовские войны". (16+).
21.00 Т/с "Шелест. Большой передел". (16+).
23.00 Сегодня.
23.15 Т/с "Невский". (16+).
0.10 Т/с "Свидетели". (16+).
2.15 НашПотребНадзор.
3.15 Т/с "Москва. Три вокзала". (16+).

ДОМАШНИЙ
6.30 6 кадров. (16+).
7.30 По делам несовершеннолетних. (16+).
9.30 Давай разведемся! (16+).
10.30 Тест на отцовство. (16+).
11.30 Д/ф "Преступления страсти". (16+).
12.30 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
14.15 Детектив "День расплаты". (16+).
18.00 6 кадров. (16+).
19.00 Мелодрама "Гадкий утенок". (16+).
22.40 Т/с "Напарницы". (16+).
23.45 6 кадров. (16+).
0.30 Т/с "Метод Лавровой". (16+).
1.30 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
2.05 Х/ф "Красавица и чудовище". (Италия - Испания). (16+).

ТВ-ЦЕНТР
5.15 Смех с доставкой на дом
6.00 Настроение.
8.00 Х/ф "Женитьба Бальзаминова".
9.45 Х/ф "Тень у пирса".
11.30 События.
11.50 Т/с "Инспектор Линли"
13.40 Мой герой. А.Якунина
14.30 События.
14.50 Город новостей.
15.05 Т/с "Отец Браун".
16.55 Естественный отбор.
17.45 Т/с "Дело судьи Карелиной", 3 и 4 с. (12+).
19.40 События.
20.00 Путь воды. (16+).
20.20 Право голоса. (16+).
22.00 События.
22.30 10 самых... Завидные женихи. (16+).
23.05 Д/ф "Увидеть Америку и умереть". (12+).
0.00 События. 25-й час.
0.35 Прощание. Жанна Фриске. (16+).
1.25 Д/ф "Укол зонтиком".
2.15 Петровка, 38. (16+).
2.35 Т/с "Отец Браун".

ЗВЕЗДА
6.00 Сегодня утром.
8.00,9.15,10.05 Т/с "Десант есть десант", 9-12 с
9.00 Новости дня.
10.00 Военные новости.
12.25,13.15,14.05 Т/с "Десант есть десант", 13-16 с. (16+).
13.00 Новости дня.
14.00 Военные новости.
17.10 Д/ф "Героизм по наследству".
18.00 Новости дня.
18.40 Д/с "Вызывайте кинолога".
19.35 Открытый эфир.
21.20 Д/с "Код доступа".
22.10 Легенды космоса". "Спутники-шпионы.
23.00 Новости дня.
23.15 Между тем с Н. Метлиной. (12+).
23.40 Х/ф "Ларец Марии Медичи". (12+).
1.30 Х/ф "Контрудар". (12+).
3.10 Д/ф "Гомбожаб Цыбиков. Паломник особого назначения". (12+).

пятница, 31 августа

РГВК

06.45 «Заряжайся!»
07.00,08.30,12.30 Время новостей Дагестана
07.15 Передача на аварском языке
07.50 «Заряжайся!»
08.00 Мультфильмы
08.45 «Заряжайся!»
08.55 Х/ф «Незнайка с нашего двора»
11.30 «Пятничная проповедь» Прямая трансляция с центральной Джума-мечети г. Махачкала
12.00 Д/ф «Гамзат Цадаса»
12.50 «Агросектор»
13.20 Д/ф «Неизвестные герои необъявленной войны»
14.00 «Вернисаж»
14.30,16.30 Время новостей Дагестана
14.50 Х/ф «Матч состоится в любую погоду» 2 с.
16.50 Х/ф «На войне, как на войне»
18.30 Обзор газеты «Дагестанская правда»
18.45 Передача на кумыкском языке
19.30,22.30 Время новостей Дагестана
20.00,23.00 Время новостей Махачкала
20.20 «Подробности»
20.50 «На виду. Спорт»
21.35 «История Дагестана в лицах» Хасайхан Уцмиев
23.20 Д/с «Мир природы»
00.30 Время новостей Дагестана
01.00 Передача на кумыкском языке
01.35 Т/с «Защитник»
02.25«Подробности»
03.05 Х/ф «Мост Ватерлоо»
04.45 Передача на кумыкском языке
05.25 Х/ф «На войне, как на войне»

ПЕРВЫЙ

5.00 Доброе утро.
9.00 Новости.
9.15 Доброе утро.
9.50 Модный приговор.
10.55 Жить здорово! (16+).
12.00 Новости.
12.15 Время покажет. (16+).
15.00 Новости.
15.15 Давай поженимся! (16+).
16.00 Мужское/Женское. (16+).
17.00 Время покажет. (16+).
18.00 Вечерние новости.
18.30 Видели видео?
19.00 Человек и закон. (16+).
20.00 Телеигра "Поле чудес". (16+).
21.00 Время.
21.30 Международный музыкальный фестиваль "Жара". Творческий вечер Любови Успенской. (12+).
23.50 Х/ф "Френни". (16+).
1.40 Триллер "Игра". (16+).
4.05 Модный приговор.
5.05 Мужское/Женское.

РОССИЯ 1

11:40,14.40,17.40,20.45 Местное время. Вести-Дагестан
18.00 Мир Вашему дому.
18.15 Завтра, в школу
18.35 Герои МВД Дагестана.
5.00 Утро России.
9.00 Вести.
9.15 Утро России.
9.55 О самом главном. (12+).
11.00 Вести.
12.00 Судьба человека с Борисом Корчевниковым. (12+).
13.00 60 минут. (12+).
14.00 Вести.
15.00 Т/с "Московская борзая". (12+).
17.00 Вести.
18.00 Андрей Малахов. Прямой эфир. (16+).
19.00 60 минут. (12+).
20.00 Вести.
21.00 Т/с "Челночницы".
1.30 Т/с "Рая знает". (12+).

НТВ

5.05 Подозреваются все.
6.00 Сегодня.
6.05 Подозреваются все.
6.25 Деловое утро НТВ. (12+)
8.20 Т/с "Возвращение Мухтара". (16+).
10.00 Сегодня.
10.20 Т/с "Пасечник". (16+).
12.00 Реакция.
13.00 Сегодня.
13.25 Чрезвычайное происшествие. Обзор.
14.00 Место встречи.
16.00 Сегодня.
16.30 Место встречи.
17.20 ДНК. (16+).
18.15 ЧП. Расследование.
19.00 Сегодня.
19.40 Т/с "Морские дьяволы". (16+).
23.40 Захар Прилепин. Уроки русского. (12+).
0.10 Т/с "Свидетели". (16+).
1.05 Мы и наука. Наука и мы. (12+).
2.10 Поедем, поедим!
2.40 Т/с "Москва. Три вокзала". (16+).

ДОМАШНИЙ

6.00 Джейми: Обед за 15 минут. (16+).
6.30 6 кадров. (16+).
7.30 По делам несовершеннолетних. (16+).
9.35 Давай разведемся! (16+)
10.35 Тест на отцовство.
11.35 Д/ф "Преступления страсти". (16+).
12.35 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
14.20 Мелодрама "Гадкий утенок". (16+).
18.00 6 кадров. (16+).
19.00 Мелодрама "Когда на юг улетят журавли..." (16+).
22.45 Т/с "Напарницы". (16+).
23.50 6 кадров. (16+).
0.30 Т/с "Метод Лавровой". (16+).
3.25 Комедия "Баламут". (16+).
5.10 6 кадров. (16+).
5.35 Джейми: Обед за 15 минут. (16+).

ТВ-ЦЕНТР

6.00 Настроение.
8.00 Д/ф "Олег Янковский. Последняя охота".
8.50 Детектив "Сержант милиции", 1 и 2 с. (12+).
11.30 События.
11.50 Сержант милиции, 3
13.05 Н. Бестемьянова "Жена. История любви"
14.30 События.
14.50 Город новостей.
15.05 Х/ф "Классик". (16+).
17.10 Естественный отбор.
17.55 Комедия "Полосатый рейс". (12+).
19.40 События.
20.10 Красный проект. (16+)
21.30 Удар властью. Семибанкирщина. (16+).
22.20 90-е. Лебединая песня
23.15 Дикие деньги. Джордж-потрошитель.
0.00 Прощание. Юрий Щекочихин. (16+).
0.55 Петровка, 38. (16+).
1.10 Комедия "Невезучие".
3.00 Х/ф "Портрет второй жены". (12+).

ЗВЕЗДА

9.00 Новости дня.
9.15 Т/с "Национальное достояние", 1-8 с. (16+).
10.00 Военные новости.
10.05 Т/с "Национальное достояние", 1-8 с. (16+).
12.45 Х/ф "Зеленый фургон". (12+).
13.00 Новости дня.
13.15 Х/ф "Зеленый фургон". (12+).
14.00 Военные новости.
14.05 Х/ф "Зеленый фургон". (12+).
16.00 Х/ф "Гусарская баллада".
18.00 Новости дня.
18.40 Х/ф "Солдат Иван Бровкин".
20.35 Х/ф "Иван Бровкин на целине".
22.35 Т/с "Юркины рассветы", 1-4 с.
23.00 Новости дня.
23.15 Т/с "Юркины рассветы"
4.05 Х/ф "Приезжайте на Байкал".
5.25 Х/ф "Старик Хоттабыч".

суббота, 1 сентября

РГВК

07.00 Время новостей Дагестана
07.15 Передача на кумыкском языке
08.00 Мультфильмы
08.30,16.30 Время новостей Дагестана
08.55 Х/ф «Когда поют соловьи»
10.30 «История Дагестана в лицах» Барятинский
11.20 «Мой малыш»
11.45 Мультфильм
12.05 «На виду. Спорт»
12.50 Слет учителей аварского языка в Ботлихском районе
16.50 «Дежурная часть»
17.05 Х/ф «Так рождается песня»
18.45 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар»
19.30 Время новостей Дагестана
19.50 «Дежурная часть»
20.00 Проект «Мы – народ российский. Дагестан многонациональный»
20.50 «Первая студия»
21.30 «Полифония»
22.30 Время новостей Дагестана
23.00 Х/ф «Новые похождения Швейка»
00.30 Время новостей Дагестана
01.00 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар»
01.35 «Мой малыш»
02.00 Х/ф «Люби меня или покинь меня»
04.00«Полифония»
04.45 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар»
05.20 «Дежурная часть»
05.30 Дагестанское кино. Х/ф «Так рождается песня»

ПЕРВЫЙ

6.00,10.00,12.00 Новости
6.10 Россия от края до края.
7.20 М/с "Смешарики". Новые приключения".
7.30 Х/ф "Три орешка для Золушки".
9.00 Играй, гармонь любимая!
9.40 Слово пастыря.
10.15 Сергей Гармаш. "Какой из меня Ромео!
11.10 Теория заговора. (16+)
12.20 Идеальный ремонт.
14.10 "Мир не прост, совсем не прост... (12+).
15.00 Песня на двоих. Лев Лещенко и Вячеслав Добрынин.
16.50 Лев Лещенко. "Ты помнишь, плыли две звезды... (16+).
18.00 Вечерние новости.
18.15 Кто хочет стать миллионером?
19.50 Сегодня вечером.
21.00 Время.
21.20 Сегодня вечером.
23.00 КВН. Премьер-лига.
0.40 Комедия "Типа копы".
2.35 Модный приговор.

РОССИЯ 1

4.25 Т/с "Лорд. Пес-полицейский". (12+).
6.15 М/с "Маша и медведь".
6.50 Живые истории.
07.40 Музыкальный звездопад.
08.10 Дагестан спортивный.
8.40 Сто к одному.
9.30 Фестиваль детской художественной гимнастики "Алина".
11.00 Вести.
11.20 Местное время. Вести-Дагестан.
11.40 Измайловский парк.
13.55 Х/ф "Счастье из осколков". (12+).
18.00 Привет, Андрей! (12+).
20.00 Вести в субботу.
21.00 Х/ф "Доктор Улитка".
0.55 Х/ф "Однажды преступив черту". (12+).
2.55 Т/с "Личное дело".

НТВ

4.40 Ты супер! The best.
7.25 Смотр.
8.00 Сегодня.
8.20 Их нравы.
8.35 Готовим с А. Зиминым.
9.10 Кто в доме хозяин? (16+).
10.00 Сегодня.
10.20 Главная дорога. (16+).
11.05 Еда живая и мертвая. (12+).
12.05 Квартирный вопрос.
13.05 НашПотребНадзор. (16+).
14.10 Поедем, поедим!
15.05 Своя игра.
16.00 Сегодня.
16.20 Однажды... (16+).
17.00 Т/с "Пес". (16+).
19.00 Центральное телевидение.
21.00 Т/с "Пес". (16+).
0.05 Квартирник НТВ у Маргулиса. Ю. Стоянов. (16+).
1.45 Х/ф "Свои". (16+).
4.05 Т/с "Москва. Три вокзала". (16+).

ДОМАШНИЙ

6.25 6 кадров. (16+).
6.30 Джейми: Обед за 15 минут. (16+).
7.30 6 кадров. (16+).
8.55 Мелодрама "Ромашка, Кактус, Маргаритка". (Россия - Украина). (16+).
10.45 Мелодрама "Откройте, это я!" (16+).
14.10 Мелодрама "Была тебе любимая". (16+).
18.00 6 кадров. (16+).
19.00 Т/с "Великолепный век". (16+).
23.15 6 кадров. (16+).
0.30 Мелодрама "Слепое счастье". (16+).
4.10 6 кадров. (16+).
4.35 Джейми: Обед за 15 минут. (16+).

ТВ-ЦЕНТР

5.15 Дикие деньги. Джордж-потрошитель. (16+).
5.40 Марш-бросок. (12+).
6.10 АБВГДейка.
6.40 Х/ф "Дневник мамы первоклассника".
8.15 Православная энциклопедия.
8.45 Выходные на колесах.
9.20 Х/ф "Ответный ход".
10.55 Х/ф "За витриной универмага". (12+).
11.30 События.
11.45 Х/ф "За витриной универмага". (12+).
13.05 Х/ф "Где живет надежда?" (12+).
14.30 События.
14.45 Х/ф "Где живет надежда?" (12+).
17.15 Детектив "Тихие люди". (12+).
21.00 В центре событий.
22.10 Право знать! (16+).
23.40 События.
23.55 Право голоса. (16+).
3.05 Вооруженные ценности
3.35 Удар властью. Семибанкирщина. (16+).

ЗВЕЗДА

7.00 Х/ф "Это мы не проходили".
9.00 Новости дня.
9.15 Легенды цирка с Эдгардом Запашным".
9.40 Последний день.
10.30 Не факт!
11.05 Д/с "Загадки века с Сергеем Медведевым".
11.55 Д/ф "Сибирский характер против Вермахта"
13.00 Новости дня.
13.15 Улика из прошлого".
14.00 Десять фотографий. Юрий Кобаладзе.
14.50 Х/ф "Солдат Иван Бровкин".
16.50 Х/ф "Иван Бровкин на целине".
18.00 Новости дня.
18.10 Задело! с Н. Петровым.
18.25 Х/ф "Иван Бровкин на целине".
19.15 Т/с "Большая перемена", 1-4 с.
0.55 Х/ф "Розыгрыш". (12+).
2.50 Х/ф "Златовласка".
4.45 Д/ф "Все на юг!".

воскресенье, 2 сентября

РГВК

07.00 Время новостей Дагестана
07.15 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар»
07.55 «Мой малыш»
08.30 Время новостей Дагестана
08.45 Х/ф «Новые похождения Швейка»
10.15 «Полифония»
11.05 Проект «Мы – народ российский. Дагестан многонациональный»
11.30 «Вернисаж»
12.00«Агросектор»
12.30 «Поколение» Асеф Мехман
13.15 «Профессионал»
13.35 «Городская среда»
14.00 Х/ф «Тайна двух океанов»
16.50 «Память поколений» Ханпаша Нурадилов
17.20 «Человек и право»
18.45 «Учимся побеждать»
19.05 «Годекан»
19.30 Время новостей Дагестана. Итоги
20.30 «Служа Родине»
21.00 «Селфи» в эфире
21.20 «Встречи в Театре поэзии»
22.30 Время новостей Дагестана. Итоги
23.25 Х/ф «Чертова дюжина»
01.00 «Годекан»
01.25 Х/ф «Фантомас разбушевался»
03.00 «Служа Родине»
03.20 «Человек и право»
04.20 Х/ф «Тайна двух океанов»

ПЕРВЫЙ

6.00,10.00,12.00 Новости
6.10 Х/ф "Звонят, откройте дверь".
7.20 М/с "Смешарики".
7.45 Часовой. (12+).
8.15 Здоровье. (16+).
9.20 Непутевые заметки.
10.15 Елена Проклова. "До слез бывает одиноко...
11.15 Честное слово.
12.15 К 70-летию актрисы. "Наталья Гундарева. О том, что не сбылось".
13.20 Комедия "Одиноким предоставляется общежитие".
14.50 Александр Михайлов. Только главные роли.
15.50 Х/ф "Хороший мальчик"
17.40 Я могу!
19.30 Лучше всех!
21.00 Воскресное "Время".
22.00 Клуб Веселых и Находчивых. (16+).
0.10 Х/ф "Не брать живым"

РОССИЯ 1

4.50 Т/с "Лорд. Пес-полицейский". (12+).
6.45 Сам себе режиссер.
7.35 Смехопанорама.
8.05 Утренняя почта.
08.45 Местное время. Вести-Дагестан. События недели. Информационно-аналитическая программа.
9.25 Сто к одному.
10.10 Когда все дома с Тимуром Кизяковым.
11.00 Вести.
11.20 Сваты-2012. (12+).
13.25 Х/ф "Несладкая месть". (12+).
18.00 Удивительные люди 3.
20.00 Вести недели.
22.00 Воскресный вечер с В.Соловьевым. (12+).
0.30 Дежурный по стране. М. Жванецкий.
1.25 Д/ф "Патент на Родину"
2.25 Т/с "Пыльная работа".

НТВ

5.05 Квартирный вопрос.
6.05 Ты супер! До и после...
8.00,10.00 Сегодня.
8.20 Их нравы.
8.45 Устами младенца.
9.25 Едим дома.
10.20 Первая передача.
11.00 Чудо техники. (12+).
11.55 Дачный ответ.
13.00 НашПотребНадзор.
14.00 У нас выигрывают!
15.05 Своя игра.
16.00 Сегодня.
16.20 Следствие вели... (16+)
18.00 Новый русские сенсации. (16+).
19.00 Итоги недели.
20.10 Звезды сошлись. (16+).
22.00 Ты не поверишь! (16+)
23.00 Т/с "Шаман. Новая угроза". (16+).
0.50 Х/ф "Курьер".
2.35 Поедем, поедим!
3.10 Т/с "Москва. Три вокзала". (16+).

ДОМАШНИЙ

6.30 Джейми: Обед за 15 минут. (16+).
7.30 6 кадров. (16+).
8.10 Мелодрама "Дорогая моя доченька". (16+).
10.00 Мелодрама "Черный цветок". (16+).
13.50 Мелодрама "Когда на юг улетят журавли..." (16+).
17.30 Свой дом. (16+).
18.00 6 кадров. (16+).
19.00 Т/с "Великолепный век". (16+).
1.10 Мелодрама "Откройте, это я!" (16+).
4.35 Джейми: Обед за 15 минут. (16+).

ТВ-ЦЕНТР

6.20 Т/с "Отец Браун". (Великобритания). (16+).
8.10 Фактор жизни. (12+).
8.45 Комедия "Невезучие".
10.35 Д/ф "Сергей Гармаш. Вечная контригра".
11.30,23.00 События.
11.45 Комедия "Полосатый рейс". (12+).
13.30 Смех с доставкой на дом. (12+).
14.30 Московская неделя.
15.00 Петровка, 38. (16+).
15.10 Хроники московского быта.
16.05 Хроники московского быта. Позорная родня.
16.55 Прощание. Любовь Полищук. (16+).
17.45 Х/ф "Портрет второй жены". (12+).
20.00 Спасская башня.
23.20 Х/ф "Классик". (16+).
1.20 Детектив "Влюбленный агент". (12+).

ЗВЕЗДА

6.00 Х/ф "Взрослые дети".
7.30 Х/ф "Горячая точка".
9.00 Новости недели с Ю. Подкопаевым.
9.25 Служу России.
9.55 Военная приемка.
10.45 Политический детектив. (12+).
11.10 Код доступа". "Русофобия. Изображая жертву. (12+).
12.10,13.15 Х/ф "Ждите связного". (12+).
13.00 Новости дня.
14.00 Х/ф "Крутой". (16+).
16.00 Х/ф "Механик". (16+).
18.00 Новости. Главное.
18.45 Д/с "Артиллерия 2-й мировой войны", 1-4 с.
22.00 Д/ф "Из всех орудий".
22.45 Фетисов. (12+).
23.35 Х/ф "Ты у меня одна".
1.35 Х/ф "И ты увидишь небо". (12+).
3.00 Х/ф "Кровь за кровь".

культура с 27 августа по 2 сентября

ПОНЕДЕЛЬНИК

10.00,15.00,19.30,23.15 Новости культуры.
6.30 Легенды мирового кино.
7.05 Х/ф "Михайло Ломоносов".
8.25 Пешком...
8.50 Х/ф "В поисках капитана Гранта"
10.15 Х/ф "Чисто английское убийство".
12.55 Д/ф "Самсон неприкаянный".
13.35 Абсолютный слух.
14.15 Д/ф "Гиперболоид инженера Шухова".
15.10 Звездные портреты. "Сергей Крикалев. Человек-рекорд".
15.40 Д/ф "Новый взгляд на доисторическую эпоху", 1 с.
16.35 Х/ф "Михайло Ломоносов". "Врата учености". Фильм 2.
18.00 П. Чайковский. Симфония 4.
18.45 Больше, чем любовь. Л. Орлова и Г. Александров.
19.45 Д/ф "Новый взгляд на доисторическую эпоху", 1 с.
20.40 Спокойной ночи, малыши!
20.50 Д/ф "Цвет жизни. Начало".
21.30 Х/ф "Следствие ведут ЗнаТоКи". "Пожар".
23.35 Т/с "Медичи. Повелители Флоренции", 5 с.
0.30 Д/ф "Гиперболоид инженера Шухова".

ВТОРНИК

10.00,15.00,19.30,23.15 Новости культуры.
6.30 Лето Господне.
7.05 Х/ф "Михайло Ломоносов".
8.25 Пешком... Ереван творческий.
8.50 Х/ф "В поисках капитана Гранта"
10.15 Д/с
11.00 Х/ф "Следствие ведут ЗнаТоКи". "Пожар".
12.40 Д/ф "Цвет жизни. Начало".
13.20 Д/ф "Виноградники Лаво в Швейцарии. Дитя трех солнц".
13.35 Абсолютный слух.
14.15 Д/с "Ищу учителя".
15.10 Пятое измерение.
15.40 Д/ф "Новый взгляд на доисторическую эпоху", 2 с. (Франция).
16.35 Х/ф "Михайло Ломоносов".
18.00 Чичестерские псалмы.
18.35 Цвет времени. Ван Дейк.
18.45 Больше, чем любовь. Н. Мордюкова и В. Тихонов.
19.45 Д/ф "Новый взгляд на доисторическую эпоху", 2 с. (Франция).
20.40 Спокойной ночи, малыши!
20.50 Д/ф "Дом".
21.45 Х/ф "Следствие ведут ЗнаТоКи". "Ответный удар", 1 с.
23.35 Т/с "Медичи. Повелители Флоренции", 6 с.
0.30 П. Чайковский. Симфония 4.

СРЕДА

10.00,15.00,19.30,23.15 Новости культуры.
6.30 Легенды мирового кино.
7.05 Х/ф "Михайло Ломоносов".
8.25 Пешком...
8.50 Х/ф "В поисках капитана Гранта"
10.15 Д/с
11.00 Х/ф "Следствие ведут ЗнаТоКи". "Ответный удар", 1 с.
12.30 Д/ф "Дом".
13.20 Д/ф
13.35 Абсолютный слух.
14.15 Д/с "Ищу учителя". "Павел Шмаков. Директор "Солнца".
15.10 Пятое измерение.
15.40 Д/ф "Новый взгляд на доисторическую эпоху", 3 с.
16.35 Х/ф "Михайло Ломоносов". "Во славу Отечества".
18.00 Д/ф "Вестсайдская история".
19.45 Д/ф "Новый взгляд на доисторическую эпоху", 3 с.
20.40 Спокойной ночи, малыши!
20.55 Д/ф "Тайны Болливуда".
21.45 Х/ф "Следствие ведут ЗнаТоКи". "Ответный удар", 2 с.
23.35 Т/с "Медичи. Повелители Флоренции", 7 с. (Италия - Великобритания - Франция).
0.30 Чичестерские псалмы. Л. Бернстайн. Дирижер В. Спиваков.
1.05 Цвет времени. Э. Мане. "Бар в Фоли-Бержер".
1.15 Больше, чем любовь.

ЧЕТВЕРГ

10.00,15.00,19.30,23.15 Новости культуры.
6.30 Легенды мирового кино.
7.05 Х/ф "Михайло Ломоносов".
8.35 Д/ф "Гавр. Поэзия Бетона".
8.50 Х/ф "В поисках капитана Гранта", 6 с. (СССР - Болгария).
10.00 Новости культуры.
10.15 Д/с
11.00 Х/ф "Следствие ведут ЗнаТоКи". "Ответный удар", 2 с.
12.30 Д/ф "Тайны Болливуда".
13.15 Линия жизни.
14.05 Цвет времени. И. Крамской. "Портрет неизвестной".
14.15 Д/с "Ищу учителя". "Курбатовы. Школа на заказ".
15.10 Пятое измерение.
15.40 Д/ф "Что скрывает кратер динозавров".
16.35 Х/ф "Михайло Ломоносов". "Во славу Отечества". Фильм 3.
18.00 Легендарный концерт
19.30 Новости культуры.
19.45 Д/ф "Что скрывает кратер динозавров".
20.40 Спокойной ночи, малыши!
20.50 Д/ф "Все проходит..."
21.45 Х/ф "Следствие ведут ЗнаТоКи". "Ответный удар", 3 с.
23.35 Т/с "Медичи. Повелители Флоренции", 8 с.
0.30 Д/ф "Вестсайдская история".
1.55 Д/с

ПЯТНИЦА

10.00,15.00,19.30,23.15 Новости культуры.
6.30 Легенды мирового кино.
7.05 Х/ф "Кое-что из губернской жизни".
8.35 Цвет времени. И. Репин.
8.45 Х/ф "В поисках капитана Гранта"
10.15 Д/с "История киноначальников, или Строители и перестройщики. 90-е годы".
11.00 Х/ф "Следствие ведут ЗнаТоКи". "Ответный удар", 3 с.
12.30 Д/ф "Все проходит..."
13.20 Д/ф "Гроты Юнгана. Место, где буддизм стал религией Китая". (Германия).
13.35 Абсолютный слух.
14.15 Д/с "Ищу учителя". "Дагестан. Школа под небом".
15.10 Х/ф "Ошибка инженера Кочина".
17.05 Острова. Фаина Раневская.
17.50 Цвет времени. Ж.-Э. Лиотар. "Прекрасная шоколадница".
18.00 Х/ф "Кое-что из губернской жизни".
19.45 Смехоностальгия.
20.15 Искатели. "Загадочный полет самолета Можайского".
21.05 Линия жизни.
21.55 Х/ф "Любовник". (16+).
0.00 Легендарный концерт в Париже. Леонард Бернстайн и Мстислав Ростропович.

СУББОТА

6.30 Библейский сюжет.
7.05 Х/ф "Сельская учительница".
8.45 М/ф: "Необыкновенный матч".
10.00 Обыкновенный концерт с Эдуардом Эфировым.
10.30 Х/ф "Дело "Пестрых".
12.10 Д/с "Первые в мире". "Шаропоезд Ярмольчука".
12.25 Д/с "Жизнь в воздухе". "Борьба за место в небе".
13.15 Передвижники. Виктор Васнецов.
13.45 Юбилейный концерт Государственного академического ансамбля народного танца имени Игоря Моисеева
15.20 Д/ф "Мозг. Вторая Вселенная".
16.45 Д/с "Первые в мире". "Шаропоезд Ярмольчука".
17.05 Д/ф "Я очень люблю эту жизнь..."
17.45 Х/ф "Хозяйка детского дома".
21.00 Агора.
22.00 Концерт в Бостоне.
23.40 Х/ф "Касабланка". (США).
1.20 Д/с "Жизнь в воздухе". "Борьба за место в небе".
2.10 Д/ф "Йеллоустоунский заповедник. Первый национальный парк в мире". (Германия).

ВОСКРЕСЕНЬЕ

6.30 Д/с "Первые в мире". "Шаропоезд Ярмольчука".
6.50 Х/ф "Ошибка инженера Кочина".
8.40 М/ф: "Храбрый портняжка", "Пес в сапогах", "Бременские музыканты", "По следам бременских музыкантов".
10.15 Обыкновенный концерт с Эдуардом Эфировым.
10.45 Х/ф "Малявкин и компания".
12.55 Неизвестная Европа. "Людвиг Второй: безумие или стремление к святости?"
13.25 Д/ф "Династия дельфинов". (Великобритания - Австралия).
14.10 Х/ф "Касабланка". (США).
15.50 Д/с "Первые в мире". "Синтезатор Мурзина".
16.05 Пешком... Москва библиотечная.
16.35 По следам тайны. "Невероятные артефакты".
17.20 Песня не прощается... 1976-1977.
18.50 Х/ф "Дело "Пестрых".
20.30 Т/с "Сита и Рама". (Индия).
21.50 Д/ф "Мэрилин Монро и Артур Миллер".
22.40 Опера "Свадьба Фигаро".
1.55 Д/ф "Династия дельфинов".

РАДИО

ИСЛЕН, 27-АВГУСТ

12.10 «Дагъустан». Хабарар
12.35 «Хважамжам».

САЛАСА, 28-АВГУСТ

12.10 «Дагъустан». Хабарар
12.30 "Карчи Дагъустан".

АРБЕ, 29-АВГУСТ

12.10 «Дагъустан». Хабарар
12.30 «Девирар».

ХЕМИС, 30-АВГУСТ

12.10 «Дагъустан». Хабарар. Газетдин обзор
12.30 «Вахт ва жегьилар».

ЖУЬМЯ, 31-АВГУСТ

12.10 «Дагъустан». Хабарар
12.30 «Исламдин сес».

КИШ, 1-СЕНТЯБРЬ

10.43 «Гьафтедин нетижаяр»
10.50 Концерт.

ГЬЯД, 2-СЕНТЯБРЬ

10.43 «Кард». Аялар патал программа

Программа гьазурайди - Насима Велибегова я.

Тафаватлу хьайибур фида

ФЕСТИВАЛЬ

Махачкъалада Е.Исинбаевадин тІварунихъ галай стандиондал Кавказдин халкьарин культурадин ва спортдин фестивалдин республикадин этап кьиле фена. Ана районра кьиле фейи ккягъунин къугъунра тафаватлу хьайи спортсменри иштиракна.

Фестивалдин иштиракчияр тебрикиз, Дагъустан Республикадин спортдин ва физический культурадин министрдин везифаяр тамамарзавай Мегьамед Мегьамедов атанвай. Ада жегьилрик руьгь кутадай рахунар авуна ва республикадин дережадин фестивалда тафаватлу хьайи спортсменри 4-5-октябрдиз Грозный шегьерда кьиле фидай и мярекатрин эхиримжи паюна Дагъустандин патай векилвалдайди къейдна.

Анал рахай республикадин кьезил атлетикадин федерациядин президент Омар Муртазалиевани иштиракчийриз, кьиле РД-дин спортдин ва физический культурадин министерство аваз, вири тешкилатчийриз сагърай лагьана.

Юбилейдин къаршидиз

ВЕЛОСПОРТ

11-августдиз Мегьарамдхуьруьн къекъуьндал спортдал рикІ алай 70 кьван кас кІватІ хьанвай. Абур Мегьарамдхуьруьн райондин 75 йисан юбилейдиз талукь велопробегда иштиракиз атанвайбур тир.

Райондин юбилей къейдунин чІехи суварин къаршида им нубатдин мярекат я. Гьава циф авайди тиртІани, сятдин муьжуьдаз вири велосипедрал алаз гьазур яз акъвазнавай. Аник Мегьарамдхуьруьн 1 ва 2-нумрайрин школайра кІелзавайбур, пешекар спортсменар ва спортдал рикІ алайбур квай. Спортшколайрин тренерри, райадминистрациядин физический культурадин ва спортдин, жегьилрин крарин рекьяй отделрин векилрини иштиракна.

Спортдин мярекат ачухдайла, райондин кьилин заместитель Ариф Гьажиев рахана.

Велопробегдин маршрутар, яшариз килигна, виликамаз тайинарнавай. Абурун колонна полициядин векилрин гуьзчивилик квай.

Гъалибчияр грамотайриз ва пулдин премийриз лайихлу хьана.

Гьазур жезва

ФУТБОЛ

Жуван чилел "Оренбургдиз" кумукьайдалай кьулухъ "Анжиди" кьве юкъуз ял яна. Гила "Локомотивдихъ" галаз къугъваз гьазур жезва. Тренировкаяр адетдин тегьерда кьиле физва. Дисквалификациядин нетижада "Оренбургдихъ" галаз матчда къугъун тавур Дмитрий Белоруковни амай юлдашрихъ галаз санал гьазур жезва. Андрес Понсе и сеферда Москвада къугъвадач. ГьакІни командадин капитан Гурам Тетрашвили ва Адлан Кацаев, хьанвай тІарвилер себеб яз, "Локомотивдихъ" галаз къугъвадач. "Анжини" - "Локомотив" къугъун 26-августдиз Черкизовода кьиле фида.

Руьгь кутуна

ГУЬРУЬШ

Кьурагь райондин кьил Замир Азизова Смоленск шегьерда азаддиз кьуршахар кьунай спортдин ветеранрин арада Россиядин ачух чемпионатда гъалиб хьайи районэгьли, карчи Эрелар Фейзуллаев кьабулна.

Гуьруьшда райондин кьилин заместитель Махач Хариева, ветеранрин советдин председатель Фахрудин Мирзоева ва масабуру иштиракна.

- Куьне райондин жегьилриз лайихлу чешне къалурна. Муниципалитетдин тІвар хкажун патал райондин жегьил вири спортсменар и рекьяй фин лазим я. Македонияда кьиле фидай дуьньядин чемпионатда квехъ агалкьунар хьурай! - лагьана Замир Азизова ва чемпиондив пулдин премия вахкана.

Эрелар Фейзулаева вич райадминистрацияда кьабулунай, районда спортдиз артух фикир гунай З.Азизоваз сагърай лагьана.

Сифте яз

КУНГ-ФУ

Махачкъалада кунг-фудай Россиядин ачух Кубок патал акъажунар кьиле фена. Россиядин лайихлу тренер, кунг-фудай Россиядин федерациядин президент Мегьамедкамил Рабаданован призар патал акъажунра чи уьлкведилай гъейри, Китайдин, Пакистандин, Азербайжандин, Къазахстандин, Эрменистандин спортсменри иштиракна. Къейд ийин, маса уьлквейрайни атанвай спортсменри иштиракай ихьтин акъажунар Дагъустанда сифте яз кьиле физва.

Спортдин и мярекатдин призрин фонд зур миллион манат тир. Кунг-фудай республикадин ккягъай командадин кьилин тренер Мурад Агьмадова къейдзавайвал, акъажунар вини дережада аваз кьиле фена ва абур Дагъустанда кьиле тухун адетдиз элкъуьн мумкин я. Адан гафарай, акъажунра виридалайни хъсан нетижа Россиядин дестеди къалурна. Аник квай Дагъустандин "Возрождение" спортклубдин ругуд тербиячи тафаватлу хьана.

Хиве кьуна, кьилиз акъудна

ДЗЮДО

Мукьвара Интернетдай шад жедай хабар акуна - "Ахцагь" ЛФЛ-дин 2-лигада къугъвада. Виликрай чна хабар гайивал, пулдин такьатар бес тахьуникди Ахцегь райондин командадихъ са жерге турнирра, акъажунра иштиракдай мумкинвал авачиз гзаф йисар я. И сеферда кьисметди гьикІ хьана гъанатІа, виликрай вич гьа и командадик кваз къугъвай, къе Брянск шегьердин "Спутникда" гьужумчи тир Мегьамед Алишева Инстраграмда вичин чина ккьенва: "Къугъвадай хъсан майдан, футболистар аватІани, эхимрижи саки вад йисан вахтунда зи хайи Ахцегь райондин "Ахцагь" ФК республикадин турнирра къугъвадай мумкинвал авачиз амай. Эхиримжи сеферда анин кьилин тренердихъ галаз суьгьбетдин вахтунда за команда республикадин чемпионатдин иштиракчи ийида лагьана хиве кьунай. Къе, 16-августдиз, чна футболдай Кавказда тІвар-ван авай турниррикай сад тир ЛФЛ-дин вири шартІар кьилиз акъуднава, гила "Ахцагь" анин 2-лигадин иштиракчи хьанва.

Мегьамед Алишева "Ахцагь" командадикай, адан мумкинвилерикай ва вичин мурадрикайни куьруь гаф лагьанва: "Райондин командадин жергейрай экъечІайдалай кьулухъ зун адан месэлайривай садрани яргъаз хьайиди туш. Гьамиша куьмекар гузвай ва командадихъ галаз санал алай. За Дагъустандин футболда авай четинвилер аннамишзава ва дагъдин хуьрера яшамиш жезвай жегьилри адаз ийизвай итиждин гъавурда зун ава. Дагъустандин ЛФЛ-дин 2-лигада къугъун жегьилар патал са агалкьун я..."

- "Ахцагь" ФК анжах чкадин агьалийрикай ибарат жеда. Турнир башламишдалди вилик гьар садавай, вичин алакьунар къалурна, командадиз гьахьиз жеда. Командадиз регьбервал Гьажиев Камил Билаловича гуда. Турнирдин вири матчар Дагъустандин меркезда кьиле фида. Ам сентябрдин вацралай 2019-йисан апрелдалди давам жеда. Вири и вахтунда футболистар къвез-хъфидай улакьралди ва тІуьнралди таъминарда, - алава хъийизва Мегьамеда.

Командадихъ рикІ кузвай футболистди и агалкьун "Ахцагь" ФК-диз мубаракна, алакьунар авай Тимур Агьмадоваз, Артем Мирзоеваз, Арсен Арсланбековаз сагърай лагьана.

Къейд ийин, и лигадин вири къугъунриз гьар са касдивай "Ютуб" хостингда авай Дагъустандин ЛФЛ-дин 2-лигадин официальный чинай килигдай мумкинвал ава. Ана футболистрин шикилар, хъсан спортсменриз сесер гунар жеда.

Чин гьазурайди - Дагъви ШЕРИФ

Лезги газет

УЧРЕДИТЕЛЬ:
Дагъустан Республикадин печатдин ва информациядин министерство

367018, Махачкъала, Насрутдинован пр., 1 “а”

КЬИЛИН РЕДАКТОР
М. И. ИБРАГЬИМОВ
Тел/Fax. (872-2) 65-00-60
E-mail: lezgiGazet@yandex.ru

КЬИЛИН РЕДАКТОРДИН ЗАМЕСТИТЕЛЬ
М. А. АГЬМЕДОВ
65-13-55

ЖАВАБДАР СЕКРЕТАРЬ
Ш. Ш. ШИХМУРАДОВ
65-00-61

ОТДЕЛРИН РЕДАКТОРАР:

ПОЛИТИКАДИН
Н. М. ИБРАГЬИМОВ
65-00-59

ЭКОНОМИКАДИН
Ж. М. САИДОВА
65-00-59

КУЛЬТУРАДИН
Э. Д. ШЕРИФАЛИЕВ
65-00-58

ЛИТЕРАТУРАДИН
М. А. ЖАЛИЛОВ
65-00-64

ЯШАЙИШДИН ВА ЧАРАРИН
Р. С. РАМАЛДАНОВА
65-00-58

БУХГАЛТЕРИЯ
65-00-62

КАССА
65-00-58

ЖАВАБДАР КОРРЕКТОР
М. МАГЬАМДАЛИЕВА

ВЕРСТКА ИЙИЗВАЙДИ
Ш. ФЕЙЗУЛЛАЕВА

НУМРАДИН РЕДАКТОР
Ш. ГЬАЖИМИРЗОЕВ

Газет йиса 52 сеферда акъатзава
Газет алакъадин, информационный технологийрин ва массовый коммуникацийрин хиле гуьзчивал авунин рекьяй Федеральный къуллугъдин Дагъустан Республикада авай Управлениди 2016-йисан 12-декабрдиз регистрация авуна.
Регистрациядин нумра ПИ ТУ 05-00358
Макъалаяр редакцияди туькIуьр хъийизва. Макъалайриз рецензияр гузвач ва абур элкъвена вахкузвач. Редакциядинни макъалайрин авторрин фикирар сад тахьун мумкин я.

РЕДАКЦИЯДИН ВА ИЗДАТЕЛДИН АДРЕС:
367018, Махачкъала, Насрутдинован проспект, 1 “а”. Печатдин кIвал

ГАЗЕТДИН ИНДЕКСАР:
Йисан - 63249
Зур йисан - 51313
Чап ийиз вахкудай вахт - 21.00
Чап ийиз вахкана - 16.10
Газет **“Издательство” “Лотос”** ООО-дин типографияда чапна.
367000, Махачкъала, Пушкинан куьче, 6.
Тираж 7381

(Гь) - И лишандик квай материалар гьакъидихъ чапзавайбур я.
(12+) - Икьван яшар хьанвайбуру кIелрай

НАШИ РЕКВИЗИТЫ:
ГБУ “Редакция республиканской газеты “Лезги газет”
УФК по РД
Отделение - НБ РД г.Махачкала
БИК - 048209001
ИНН - 0561051314/КПП - 057101001
Р/Сч - 40601810100001000001
Л/Сч - 20036 Ш60090

(Гь)

Мубаракрай!

Мегьарамдхуьруьн райондин Самур хуьре яшамиш жезвай Нурият Мегьамедовна РАГЬИМОВАДИЗ:

Ширин диде, масан диде,
На зегьметар чIугуна чал.
Хтулризни хъсан баде,
Баркалладин нур алай шал.

Хизандиз вун хьана панагь,
Багьрийризни - лайих чешне.

Гьар чIавуз малум я, валлагь,
Къени кардиз - ачух чешме.

Виридан чи рикI ала вал,
Аллагьдини сагъвал гурай!
Дамахзава веледри вал,
Шад юбилей мубаракрай!

ВАЗ 80 ЙИСАН ЮБИЛЕЙ ТЕБРИКЗАВАЙ РУШ, ЕЗНЕ, ХТУЛАР АНЖЕЛА, ЗАИРА.

Докъузпара райондин Усугъчай хуьряй тир Садир Абдуризаевич САДИРОВАЗ:

Хайи чилел хьана, гагьни патара:
Хине хьана разведкадин геолог,
Яраб гьикьван мурукаб тир ви къуллугъ?
ЦIерид йисуз райцентрада пристав
Яз хвена на чи къанунрин сириштa.
Веледарни низамлубур вердишна,
Дагъвидин ягь квадарначир ви гьич на.
Баркалла Квез! Буба я вун къайгъудар,
Чахъ алхишар ава мад ваз лугьудай:
- Яшамиш хьухь архайин яз, сагъламдиз
Виш йисани кIвачел хьуй куьн тамамдиз!
Гьугьуьларни гьамиша хьиз къумбар хьуй,
Квехъ шад йикъар, хтул-птул санбар хьуй!

Садир стха, гьуьрметлу кас, амадаг
Куьне кIвалах тавур чка аматIа?
Сирнавна гагь Каспий гьуьлуьн ятара,

КВЕЗ 70 ЙИСАН ЮБИЛЕЙ ТЕБРИКЗАВАЙ ЯРАР-ДУСТАР, УЬМУЬРДИН ЮЛДАШ, РУХВАЯР, СУСАР, РУШАР ВА ВИРИ МУКЬВА-КЬИЛИЯР.

Гуьзелядин гьиссерин алем

Дагъви ШЕРИФ

И йикъара Махачкъалада, Дагъустандин писателрин Союздин мярекатрин кIвале яратмишунардайбурун “Булах” кIватIал арадал гъайи бажарагълу шаир, педагогикадин илимрин кандидат **Гуьзеля ГЬАСАНОВАДИН** эсеррин цIийи кIватIалдин презентация кьиле фена. Къейд ийин, 2016-йисуз арадал гъанвай “Булах” кIватIалдин кьилин макьсад жуван хайи маканривай яргъа яшамиш жезвай, яратмишунардай тах квай ксарин бажарагъ винел акъудун, абур вилик тухун, эсеррин кIватIалар чапдай акъудун, чи эдебиятдиз талукь гьар жуьре мярекатар тешкилун я.

“Гьиссерин алемда” ктаб кIелзавайбуруз раиж авунин мярекатдиз гзаф мугьманар атанвай - “Булах” кIватIалдин бязи векилар, автордин яратмишунрихъ галаз таниш, абурал рикI алай ксар, Г. Гьасановадин ярар-дустар, мукьва-кьилияр. Абуру автордиз цIийи ктаб акъатун тебрикна, цуьквер гана, шиирар кIелна.

Мярекат Дагъустандин писателрин Союздин лезги секциядин руководитель Владик Батманова Гуьзеля Гьасановадикай куьруь делилар раиж авунилай башламишна.

ЦIийи ктабдин редактор ва адаз сифте гаф кхьенвай автор, “Лезги газетдин” политикадин отделдин редактор Нариман Ибрагьимова шаирдин яратмишунрин кьетIенвилерикай, чпин танишвиликай суьгьбетна. Ам гьакIни кьве йисан вахтунда сад тир къуватралди “Булах” тешкилатди чапдай акъуднавай ктабрикайни рахана.

Тагьирхуьруьн-Къазмайрин школада кIелдай чIавуз Гуьзелядиз тарсар гайи, къе “Лезги газетдин” литературадин отделдин редактор тир Мердали Жалилова вичин ученицадиз нубатдин ктаб мубаракна. Ада кIелай вахтар, гьеле мектебда амаз адахъ аваз хьайи кьатIунар, алакьунар, бажарагъ рикIел хкана. Устадвал хкажунин жигьетдай бязи теклифар гана.

Мярекатдал МЛНКА-дин председатель Пакизат Рагьимханова, кьуьчхуьрви шаир Фазил Асланов, манидарар Тамила Хидирова, Дильмира Ашурбегова, лезгийрин бажарагълу тележурналист ва режиссёр Гуьлера Камилова, Г.Гьасановадин ктаб чапнавай “Мавел” карханадин регьбер Мегьамед Магьмудов ва масабур рахана. Абуру “Гьиссерин алемдин” кьетIенвилерикай, автордин инсанвилин, шаирвилин, пешекарвилин ерийрикай хуш келимаяр лагьана.

Эхирдай Гуьзеля Гьасановади атанвай мугьманриз сагърай лагьана, шиирар кIелна ва ктабар багьишна, санал шикилар яна.

60 жинсинин лифер хуьзва

Чи мухбир

Дербент шегьердин агьали, ата-бубайрилай лифер хуьнал машгъул **Нияз АВСЕТОВА** Кеферпатан Кавказда виридалайни чIехиди тир вичин фермада 60 жинсинин лифер хуьзва.

“ОТР” каналдай къалурнавай репортажда Севрина Шамхаловади хабар гузвайвал, Авсетоврин хизан датIана и кардал машгъул яз им пуд лагьай асир я. Къушар Н.Авсетован бубади, чIехи бубади ва гьатта ата-бубайрини кваз хуьзвай.

Хизандин алай вахтунин кьили вичин лифериз гьар юкъуз балугърин кIарабрин гъуьр, какадин регъвенвай хъире ва хъипи кьар какадарна пакаман тIуьн гьазурзава. Ихьтин къаришмади, адан гафаралди, къушар минералралди ва кфетлу маса шейералди бес кьадарда таъминарзава.

Алай вахтунда Авсетоврихъ жуьреба-жуьре 60 жинсинин 3 агъзурдалай гзаф къушар ава.

Ниязан руш Сара Худавердиевади къейдзавайвал, бубадин машгъулат са кьадардин харжияр галайди ятIани, ам вири хизандиз хуш я.

Нияз Авсетован гьисабунралди, са йисан вахтунда лифери 15 тонндив агакьна техил незва. Идалайни гъейри, абуруз жуьреба-жуьре витаминар ва менфятлу шейэр лазим я. Абур маса къачун вири санлай йиса 150 агъзур манатдай акъваззава. Бязи вахтара, месела, лифер суварар ва мехъерар тешкилзавай ксари ижарада къачурла, Ниязавай вичи вердишарнавай къушарин куьмекдалди са тIимил къазанмишиз жезва. Амма Нияз вич агьвалдин жигьетдай хийирдихъ къекъвезвач, ада лифер лезет, рикIин хушвал патал хуьзва.

Бязи лифер Нияза Дагъустанда кьуна, амайбур лагьайтIа, маса регионра кьиле фейи выставкайрай маса къачунва.

“Абур галачиз захъ уьмуьр авач. Заз абур гзаф кIанда. Абур заз кьвед лагьай хизан хьиз я. Жедач завай абур галачиз. За абур армияда авайлани хуьзвайди тир. Жув гьина хьайитIани, за абур хуьда”, - лугьузва Нияза.

Авсетоврин хизанда лифер хуьнал машгъул ксарин муьжуьд лагьай несил акьалтзава - Ниязаз къушарихъ гелкъвез гила хтул Теймура куьмек гуз башламишнава. ЧIехи бубадихъ са шумуд йисалай вичин вири коллекция хтулдив вугудай ният ава. А чIавалди адаз къушарин кьадар 7 агъзурдал агакьдалди артухариз кIанзава.

Сканворд

ТуькIуьрайди - Куругъли ФЕРЗАЛИЕВ

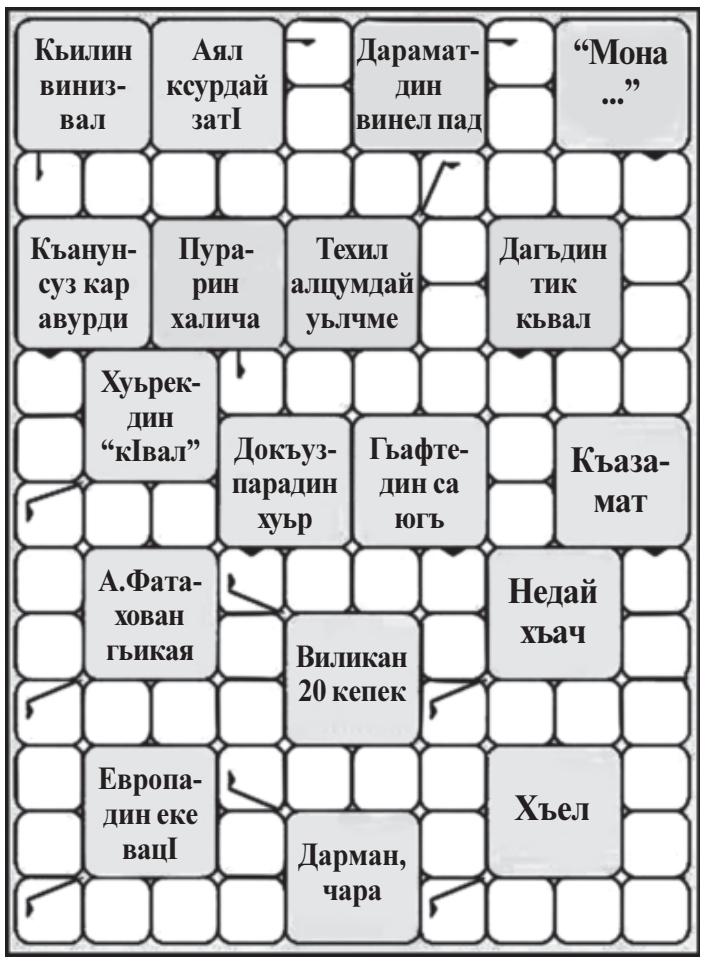

“ЛГ”-дин 33-нумрадиз акъатай сканворддин жавабар:

ДУЬЗ ЦIАРАРА: Теспачавал. Къаралту. Пехъ. Леке. Халкь. Ивир. Марс. Азан. Йирф.

ТИК ЦIАРАРА: Ява. ЧIав. Азба. Лугу. Ашпазхана. Лекь. Лукьман. Енисей. Картуф.

“Лезги газетдин” редакциядин коллективди Цмурдал яшамиш жезвай хала

РАКЪУЯТ

кечмиш хьунихъ галаз алакъалу яз Эседуллаева (Велибегова) Насимадиз башсагълугъвал гузва.